

Сергій Дерев'янка
Світлана Матвієнків

Навчальне видання

Політичне прогнозування

Навчально-методичний посібник

Івано-Франківськ
2022

УДК: 32:303.444(072)

ББК: 66.0В621.5Я7

Д 36 М 33

Рекомендовано до друку вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 5 від 31 травня 2022 року)

Рецензенти:

Наталія Хома – доктор політичних наук, професор кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету “Львівська політехніка”, м. Львів

Василь Марчук – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних інститутів та процесів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

Д 36 М 33 **Дерев’янка С. М., Матвієнків С. М.** Політичне прогнозування: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Вид-во ПНУ ім. В. Стефаника, 2022. 146 с.

Навчально-методичний посібник містить тематику лекцій, плани семінарських занять, тематику самостійної роботи та індивідуальних науково-дослідних завдань здобувачів, завдання для письмових робіт, вказівки щодо оцінювання результатів навчальної діяльності, питання до іспиту, тестові завдання, термінологічний словник, перелік рекомендованої літератури та окремі хрестоматійні матеріали.

Розрахований на глибоке оволодіння програмним матеріалом навчальної дисципліни “Політичне прогнозування” та активізацію самостійної роботи студентів.

Призначений для здобувачів спеціальностей “Політологія” та “Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії” закладів вищої освіти, а також для всіх, хто цікавиться проблемами політичного прогнозування.

УДК: 32:303.444(072)

ББК: 66.0В621.5Я7

© Дерев’янка С.М., 2022

© Матвієнків С.М., 2022

© ПНУ ім. В. Стефаника, 2022

ЗМІСТ

Мета, завдання та компетентності навчальної дисципліни	4
Опис навчальної дисципліни	9
Структура навчальної дисципліни	10
Тематичний план лекцій	12
Тематика семінарських занять	17
Організація самостійної роботи	38
Індивідуальні науково-дослідні завдання	40
Оцінювання результатів навчальної діяльності студентів	42
Питання підсумкового контролю	56
Тестові завдання	58
Основні терміни та поняття	64
Рекомендована література	82
Хрестоматійні матеріали.....	97

МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА КОМПЕТЕНТНОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна “Політичне прогнозування” є складовою освітньо-професійної програми “Політологія” підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 052 “Політологія” галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки. Згідно з навчальним планом відноситься до обов’язкових дисциплін теоретичної підготовки циклу професійної підготовки. Вивчається у 4 семестрі в обсязі 6 кредитів за Європейською Кредитно-Трансферною Системою (ECTS).

Пропонований курс спрямований на системне вивчення політичного прогнозування як самостійної прикладної науки, навчальної дисципліни й сфери професійної діяльності в Україні. Ключовими проблемами курсу є науково-методологічні основи політичного прогнозування; становлення, розвиток прогнозування політичних подій, явищ і процесів та його специфіка в Україні; аналіз технологій прийняття та впровадження політичних рішень та їх прогнозування. Значна увага надається оволодінню навичками прогностичної діяльності, методиці створення прогностичних документів.

Метою викладання нормативної дисципліни “Політичне прогнозування” є отримання здобувачами знань про основні сучасні підходи до сутності прогнозування політичних подій, явищ і процесів, його теоретичних і концептуальних засад; оволодіння базовими навичками, прийомами й технологіями наукового й прикладного дослідження (передбачення) перспектив конкретного політичного суб’єкта, динаміки та перспектив розвитку проблемно-політичних ситуацій та політичного процесу загалом за допомогою широкого арсеналу дослідницького на аналітичного інструментарію.

У процесі вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен *знати*:

- що таке політичне прогнозування і яке його місце у структурі політичної науки;
- наукові обґрунтування прогностичних передбачень відносно розвитку політичних подій;
- методологічні підходи і базові принципи здійснення прикладного політичного аналізу;

- сутність і принципи політичного прогнозування;
- типи, рівні, алгоритм політичного прогнозування та його етапи;
- принципи та процедури первинної обробки інформації;
- види політичних прогнозів і їх особливості;
- основні методи та типові методики, прийоми й технології, що застосовуються у політичному прогнозуванні;
- особливості вибору методів політичного прогнозування від об'єкта аналізу;
- специфіку прогнозування процесів і явищ у різних сферах політики,

вміти:

- прогнозувати політичні явища і процеси;
- використовувати теоретико-методологічний інструментарій прогнозування;
- здійснювати первинну обробку інформації, формувати емпіричну базу для політичного прогнозування;
- здійснювати прикладне політичне прогнозування відповідно до чітких алгоритмів і процедур;
- застосовувати різні методи і методики для прогнозування політики;
- формулювати висновки та рекомендації за результатами прогнозу політичних проблем;
- володіти понятійно-категоріальним апаратом.

Вивчення навчальної дисципліни “Політичне прогнозування” спрямоване на набуття компетентностей визначених “Стандартом вищої освіти України із галузі знань 05 “Соціальні та поведінкові науки”, спеціальності 052 “Політологія” (затверджений та введений в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 10.07.2020 р., № 911. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5f0/bff/74e/5f0bff74e4f99571666274.pdf>), а саме:

Інтегральна компетентність	Здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у політичній сфері, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій та методів політичної науки.
-----------------------------------	---

Загальні компетентності	<p>ЗК01. Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.</p> <p>ЗК02. Здатність спілкуватися іноземною мовою.</p> <p>ЗК03. Здатність бути критичним і самокритичним.</p> <p>ЗК04. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).</p> <p>ЗК05. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.</p> <p>ЗК06. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p>
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності	<p>СК01. Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.</p> <p>СК02. Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.</p> <p>СКО3. Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.</p> <p>СК04. Здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.</p> <p>СК05. Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.</p> <p>СК06. Здатність аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.</p>

	<p>СК07. Здатність застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності.</p> <p>СК08. Здатність конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу.</p> <p>СК09. Здатність презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень для фахівців та нефакхівців.</p>
--	--

Нормативний зміст навчальної дисципліни “Політичне прогнозування” спрямований на досягнення визначених “Стандартом вищої освіти України із галузі знань 05 “Соціальні та поведінкові науки”, спеціальності 052 “Політологія” таких результатів:

<p>РН01. Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності.</p> <p>РН02. Вільно спілкуватися державною та однією з іноземних мов усно і письмово у професійній діяльності.</p> <p>РН03. Вміти критично мислити у сфері професійної діяльності.</p> <p>РН04. Мати навички професійної комунікації.</p> <p>РН05. Вміти використовувати інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності.</p> <p>РН06. Знати свої права та обов’язки як члена демократичного суспільства та використовувати їх у професійній діяльності.</p> <p>РН07. Розуміти історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення.</p> <p>РН08. Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.</p> <p>РН09. Вміти застосовувати політологічне мислення для розв’язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.</p> <p>РН10. Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.</p>

PH11. Застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.

PH12. Вміти аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

PH13. Вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.

PH 14. Застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності.

PH15. Конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу.

PH 16. Презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень фахівцям і широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань.

Політика вивчення навчальної дисципліни “Політичне прогнозування” передбачає набуття студентами визначених компетентностей через: аудиторну (лекції, семінарські та практичне заняття) та позааудиторну роботу (самостійне опрацювання окремих тем, підготовка до семінарських занять, виконання індивідуальних науково-дослідних завдань, використання можливостей системи дистанційного навчання).

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	<i>заочна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 6	Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки	2. Цикл професійної підготовки 2.1 Обов’язкова дисципліна	
Модулів	Напрямок підготовки 052 Політологія	<i>Рік підготовки:</i>	
Змістових модулів	Спеціальність (професійне спрямування) Політологія	2-й	2-й
2		<i>Семестр</i>	
Загальна кількість годин – 180		4-й	4-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента – 8	Освітньо-кваліфікаційний рівень: Бакалавр	<i>Лекції</i>	
		30 год.	
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		30 год	
		<i>Самостійна робота</i>	
		120 год	
		Вид контролю: іспит	

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема лекційного заняття	Тема семінарського заняття	Кількість годин		
		Лекцій	Семінарських занять	Самостійної роботи
Змістовий модуль 1.				
1. Вступ до курсу. Місце політичного прогнозування в системі політичної науки	1. Поняття політичного прогнозування, його еволюція в суспільно-політичній думці	2	2	8
2. Специфіка, типи та категорії політичного прогнозування	2. Становлення уявлень про майбутнє	2	2	8
3. Основні принципи здійснення політичного прогнозування	3. Прогнозування: науковий інструментарій та механізми застосування	2	2	8
4-5. Методи та основні етапи політичного прогнозування	4-5. Методологія, принципи й основні етапи політичного прогнозування	4	4	16
6. Моделювання соціально-політичних процесів	6. Моделювання соціально-політичних процесів	2	2	8
7. Стратегія і тактика державно-політичного розвитку	7. Технології розробки прогнозного дослідження в політиці	2	2	8
8. Моделювання міжнародних відносин	8. Основи глобального політичного прогнозування	2	2	8

Змістовий модуль 2.				
9.Державно-управлінські рішення як об'єкт політичного прогнозування	9. Використання моделювання у прогностичних дослідженнях	2	2	8
10. Сутність і механізм прийняття державно-управлінських рішень	10. Методика здійснення прогностичного проекту	2	2	8
11.Ефективність державно-управлінських рішень як необхідна умова формування альтернативної цивілізації	11.Прогнозування при прийнятті, втіленні та передбаченні наслідків політичних рішень	2	2	8
12.Футурологічні процеси цивілізаційного розвитку	12.Футурологічні проекти розвитку людства	2	2	8
13. Новітні суспільно-політичні тенденції загально цивілізаційного поступу	13.Прогнозування розвитку держав перехідного типу	2	2	8
14. Постмодерні суспільно-політичні трансформації	14.Постмодерн і трансформація ціннісної основи людського буття	2	2	8
15. Україна ХХІ століття і гуманістичні детермінанти політики	15.Україна у цивілізаційному просторі ХХІ століття	2	2	8
Всього		30	30	120

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Вступ до курсу. Місце політичного прогнозування в системі політичної науки (2 год.)

Політичне прогнозування як сфера практичної діяльності та наукових досліджень. Політичне прогнозування як навчальна дисципліна: становлення, мета і завдання.

Міфологія. Мислення. Утопія як ідеальний, недосяжний суспіль-

Еволюція футуроорієнтованого потенціалу суспільно-політичної думки. Фантастика як складова футуроорієнтованого потенціалу людства.

П
р
о
г

Тема 2. Специфіка, типи та категорії політичного прогнозування (2 год.)

Сутність, основні категорії, інструменти та види прогнозування.

В
р
н
н
я

Внутрішньополітичне і зовнішньополітичне прогнозування. Суб'єкти прогнозування. Закони прогнозування.

Типи політичних прогнозів, Класифікація прогнозів за проблемно-цільовим критерієм: пошукові, нормативні, аналітичні, прогнози-постереження, прогнози-розвідники. Класифікація прогнозів за часовими параметрами: оперативні, короткострокові, середньострокові, довгострокові, віддалені.

і
н
о
а
у
ф
у
н
у
в

Тема 3. Основні принципи здійснення політичного прогнозування (2 год.)

Принцип альтернативності прогнозування. Принцип системності прогнозування. Синтетично-плюралістичний підхід. Синергетичний принцип. Принцип безперервності прогнозування. Принцип верифікації.

Тема 4–5. Методи та основні етапи політичного прогнозування (4 год.)

Метод колективної генерації ідей (“мозкової атаки”). Метод моделювання, типи моделей. Метод колективної експертної оцінки, основні етапи. Метод “Делфі”: його особливості. Метод побудови сценаріїв. Методи екстраполяції та інтерполяції.

Основні етапи здійснення прогнозів.

Тема 6. Моделювання соціально-політичних процесів (2 год.)

Моделювання – найефективніший метод дослідження та аналізу

я
в
и

Сутність та етапи політичного моделювання. Оптимальний підхід та оптимальні моделі у вивченні соціально-політичних процесів.

О

Штучний інтелект у вивченні політичного мислення. Івент-аналіз у моделюванні політичних процесів.

о

Тема 7. Стратегія і тактика державно-політичного розвитку (2 год.)

Стратегія політики і державна стратегія. Сутність та основні ознаки стратегічного управління і стратегічного планування: багатоваріантність, цілісність, послідовність, суб’єктивне начало. Тактика як форма реалізації стратегії. Стратегічні інтереси. Основні функції державної стратегії.

Тема 8. Моделювання міжнародних відносин (2 год.)

Міжнародні відносини. Основні принципи моделювання міжна-

м
р
о
д
н
и
х

Основні етапи моделювання. Математичні підходи в аналізі міжнародних відносин. Факторний та кластерний аналізи. Глобальне моделювання С. Гантінгтона, Г. Кіссінджера і З. Бжезінського.

Тема 9. Державно-управлінські рішення як об'єкт політичного прогнозування (2 год.)

Державні та управлінські рішення: суть та класифікація. Управлінські відносини. Основні ознаки державно-управлінських рішень. Поняття рішень у державному управлінні. Класифікація державно-управлінських рішень : нормативно-правові програмно-цільові, організацій-но-розпорядчі.

Прийняття рішень у державному управлінні.

Тема 10. Сутність і механізм прийняття державно-управлінських рішень (2 год.)

Сутність та процес прийняття управлінських рішень. Етапи процесу прийняття державних рішень. Процедури процесу прийняття управлінських рішень. Державні рішення як об'єкт системного аналізу. Інформаційна модель процесу прийняття державних рішень.

Механізм прийняття нормативно-правових актів. Суть та головна ознака нормативно-правового акта. Організація зовнішніх економічних потоків. Організація аналізу ситуації.

Тема 11. Ефективність державно-управлінських рішень як необхідна умова формування альтернативної цивілізації (2 год.)

Ефективність управління. Чинники ефективності роботи системи управління. Методологічна основа вивчення процесу прийняття і підвищення ефективності державних рішень. Альтернативістика як новий науковий напрям міждисциплінарних досліджень.

Перехід до альтернативної цивілізації.

Тема 12. Футурологічні процеси цивілізаційного розвитку (2 год.)

Концепція постіндустріального суспільства Елвіна Тоффлера ("Футурошок", "Третя хвиля", "Зміщення влади"). Позитивні та негативні риси постіндустріального етапу розвитку цивілізації. Основні риси суспільств першої, другої і третьої хвилі. Характеристика влади нового типу.

Концепція інформаційного суспільства Джона Нейсбіта (“Мегатренди”, “Нове відкриття корпорації”). Мегатренди як потужні, глобальні тенденції, які змінюють суспільство в світовому масштабі.

Концепція “кінця історії” Френсіса Фукуями (“Кінець історії і остання людина”, “Кінець людини”). Поширення в світі ліберально-демократичних цінностей як кінцева точка соціокультурної еволюції людства та формування остаточної форми урядів.

Тема 13. Новітні суспільно-політичні тенденції загальноцивілізаційного поступу (2 год.)

Децентралізація в місцевому самоврядуванні. Місцеве самоврядування. “Європейська хартія місцевого самоврядування” та “Всесвітня декларація місцевого самоврядування”. О. Кінг і Б. Шнайдер “Перша глобальна революція”.

Гуманізація суспільства. Повернення до цінностей гуманізму на нових засадах. Інтеграція матеріального й духовного виробництва. Вестернізація масової культури.

Демократизація. Переваги та негативні сторони безпосередньої демократії. Концепція “поліархії” Р. Даля і Т. Ліндблома.

Інформатизація суспільства. Інформаційне суспільство – суспільство майбутнього. Концепція “оруеллізму” Е. Блера (“Пам'яті Каталонії”, “Скотний двір”, “Замітки про націоналізм”, “1984”). Функціональні ознаки інформаційного суспільства.

Індивідуалізація. Людина як основний об'єкт і суб'єкт модернізаційного суспільства. Концепція М. Кастельса про “суспільство сітєвих структур”. Комунарна парадигма А. Етціоні.

Тема 14. Постмодерні суспільно-політичні трансформації (2 год.)

Ідеологія постмодерну. Постмодерн як нова тенденція в культурному самоусвідомленні розвинених західних суспільств та новий напрям в соціальній теорії. Р. Панвіц “Криза європейської культури”. Концепція А. Тойнбі про постмодернізм як якісно новий етап у розвитку західноєвропейської культури. М. Хайдеггер як теоретик постмодернізму.

Процес постмодернізації. Постмодернізація як форма модернізації, що передбачає перехід від традиційного суспільства до постсучасного. Відмінність постмодернізації від модернізації. П. Козловські про явище постмодерну. “Суперпроект” З. Баумана.

Тема 15. Україна ХХІ століття і гуманістичні детермінанти політики (2 год.)

Цивілітарна концепція постсоціалізму. Замість соціалізму й капіталізму до “цивілізму”.

Перспективи трансформації українського суспільства на засадах політичного плюралізму. Основні напрями еволюційної трансформації українського суспільства. Етатизм.

Особливості й соціальні орієнтири розвитку України. Ю. Римаренко та В. Ігнатов про основні тенденції розвитку національних держав. Основні параметри сталого розвитку суспільств перехідного типу. Формування нового типу політичної еліти. Становлення системи соціальних цінностей і пріоритетів.

Проблеми та завдання трансформації українського суспільства.
Місце України в майбутньому світовому порядку.

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Поняття політичного прогнозування, його еволюція в суспільно-політичній думці (2 год.)

План

1. Пізнання майбутнього як важлива частина історії людства. Значення політичного прогнозування для суспільного розвитку.
2. Передбачення, передчуття та їхні особливості.
3. Сутність політичного прогнозування. Роль політика у прогнозуванні.
4. Типології, функції політичного прогнозування.
5. Глобальне політичне прогнозування та його основні принципи.

Запитання для самоконтролю

1. Як розвивалася наука про прогнозування?
2. У чому сутність, зміст і особливості прогностики як науки? Які її роль і місце в системі інших наук?
3. Назвіть особливості передбачення, передчуття. Яка роль політика у передбаченні?
4. Чим відрізняється релігійне передбачення від наукових форм?
5. Розкрийте зміст базових категорій прогнозування: прогноз, прогностика, політичне прогнозування.
6. Чи все можна спрогнозувати? З яким ступенем вірогідності?
7. Що можна віднести до характерних рис прогнозування? Поясніть практичне значення прогнозування.
8. Наведіть приклади здійснення прогнозів у політиці.
9. Визначте суть політичного прогнозування та окресліть його завдання.
10. Яка існує класифікація прогнозів щодо об'єкту дослідження?
11. Які існують типології прогнозів стосовно проблемно-цільового критерію?
12. Наведіть приклади короткострокових, середньострокових і довгострокових прогнозів. Визначте коло соціально-політичних явищ, що потребують довгострокових прогнозів і дайте своє обґрунтування.
13. Які процеси ми можемо спрогнозувати з більшим ступенем імовірності? Виявіть тенденції й запропонуйте шляхи рішення.
14. Розкрийте зміст функцій політичного прогнозування.

15. Що таке глобальне політичне прогнозування та які його основні принципи?

Література

Горбатенко В. П., Бутовська І. О. Політичне прогнозування: навч. посіб. Київ: МАУП, 2005. С. 13–24.

URL: <https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/nw38.pdf>

Горбатенко В. “Аналіз майбутнього” та його роль в управлінні соціально-політичними процесами. *Політичний менеджмент*. 2004. №1. С. 30–40. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/11743>

Горбатенко В. П. Політичне прогнозування: Теорія, методологія, практика. Київ: Генеза, 2006. С. 12–44.

Дерега В. В. Сутність та особливості політичного прогнозування. Наукові праці. *Політичні науки: науково-методичний журнал*. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. Т. 79. № 66. С. 14–17.

URL: [file:///C:/Users/HP/Downloads/Npchdupol_2008_79_66_4%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/Npchdupol_2008_79_66_4%20(1).pdf)

Коваленко А. О. Політичний аналіз і прогнозування. Київ: Наук. світ, 2002. 201 с.

Крупко С. М. Теоретичні засади політичного прогнозування в контексті забезпечення державного управління. *Наукові праці МАУП*. 2010. Вип. 3(26). С. 129–137. URL:

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npmaup/2010_3/pdf_files/129-137.pdf

Політична наука: Методи досліджень: підручник. Рек. МОН. / За ред. О. А. Габрієляна. Київ : ВЦ “Академія”, 2012. 320 с. Серія “Альма-матер.

Політологія: сучасні терміни і поняття. Короткий навчальний словник-довідник / укладач В. М. Піча; наук. ред. Л. Д. Климанської, Я. Б. Турчин, Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2014. 516 с.

Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін.]. Львів: Новий Світ-2000, 2017. Т. 2. 535 с.

Телешун С. О., Баронін А. С. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації: курс лекцій / Фонд “Співдружність”. Київ: Вид. Паливода А. В., 2001. 112 с.

Тема 2. Становлення уявлень про майбутнє (2 год.)

План

1. Міфологія як джерело уявлень про майбутнє.
2. Утопія – ідейне конструювання майбутнього.
3. Фантастика як джерело ідей для соціального прогнозування.
4. Прогностика – система наукових знань про майбутнє.
5. Футурологічне пізнання майбутнього.

Запитання та завдання для самостійної роботи

1. Чи поділяєте Ви думку І. Бестужева-Лади про те, що людина намагається уявляти майбутнє, як поліпшене або погіршене сучасне, без якихось суттєвих якісних змін. Обґрунтуйте свою відповідь.
2. Поміркуйте, у чому відмінності між міфологією, утопією та фантастикою.
3. Які, на Вашу думку, головні критичні зауваження до концепції “індустріалізму”?

Література

Вашкевич В.М. Історична свідомість та соціальне прогнозування. *Гілея: науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ: ВІР УАН, 2011. Випуск 43 (1). С. 295–298.

Ващенко К.О. Передумови становлення політичної аналітики і прогнозування. *Гілея: науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. К.: ВІРУАН, 2011. Випуск 43 (1). С. 470–476.

Горбатенко В. Еволюція футуроорієнтованого потенціалу суспільно-політичної думки. *Політичний менеджмент*. 2004. № 4. С. 47–56.

Горбатенко В. Футурологія і політика: монографія. Київ : Академвидав, 2019. 288 с.

Зінченко В. Феномен утопії в суспільно-історичній практиці. *Людина і політика*. 2004. № 2. С. 98–104.

Лепський М. Прогнозування як діяльність та соціальна технологія // Соціальна перспектива і регіональний розвиток: філософія, політика, соціологія: Зб. наук. праць. Вип. 4. Запоріжжя: КСЕ-Альянс, 2010. С.5-21.

URL:http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Spr/2010_4/lepskiy.pdf

Мартинов А. Ю. Футурологічні сценарії глобальної перспективи // Нова парадигма: Альманах наук, праць. Запоріжжя 2002. Вип. 28.

Матвієнко В. Я. Прогностика: Прогнозування соціальних та економічних процесів: Теорія. Методика. Практика: [навч. посіб.]. Київ: Українські пропілеї, 2000. 484 с.

Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

Розова Т., Барков В. Ідеальне та реальне в уявленнях про громадянське суспільство. *Людина і політика*. 2003. №6. С. 44–50.

Тема 3. Прогнозування: науковий інструментарій та механізми застосування (2 год.)

План

1. Прогностична функція аналітики в дослідженні політики.
2. Типи наукових прогнозів у сфері зовнішньої політики та міжнародних відносин.
3. Науковий інструментарій політичного прогнозування. Основні категорії та поняття.
4. Футурологія як науковий напрям прогнозування політики.

Запитання для самоконтролю

1. Проаналізуйте головні відмінності між внутрішньополітичним і зовнішньополітичним прогнозуванням.
2. Назвіть найпоширеніші типології політичних прогнозів та порівняйте між собою типи пошукового й нормативного прогнозів.
3. У чому полягає значення синергетики як універсального принципу забезпечення достовірності прогнозу?

Література

Аналітика, експертиза, прогнозування: Монографія / Макаренко Є. А., Рижков М. М., Ожеван М. А. та ін. Київ : Наша культура і наука, 2003. 614 с.

Андрусів В.В. Прогноз в політиці: розуміння, предмет, методологія здійснення. *Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування*. Зб. матеріалів / За ред. М. М. Розумного. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2006. 34 с.

Баронін А. С. Аналіз і прогноз у політиці та бізнесі: Курс лекцій. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2005. 128 с.

Вступ до аналізу державної політики: навч. посіб. / В. Романов, О. Рудік, Т. Брус. Київ : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2001. 238 с.

Горбатенко В. П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика / Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Генеза, 2006. 395 с.

Горбатенко В. “Аналіз майбутнього” та його роль в управлінні соціально-політичними процесами. *Політичний менеджмент*. 2004. № 1. С. 30–40.

Дерев’янюк С. Наукове прогнозування політичних процесів. *Державна політика в гуманітарній сфері*: Матеріали круглого столу. Івано-Франківськ: вид-во “Плай”, 2001. С. 26–31.

Ребкало В. А., Валевський О. Л., Кальниш Ю. Г. Політична аналітика та прогнозування: навч. посіб. Київ: Вид-во УАДУ, 2002. 60 с.

Сізіх Н. В. Теорія прийняття рішень в міжнародних відносинах: навч. посіб. до лекційного курсу. Київ: Кобза, 2003. 208 с.

Теорія і практика політичного аналізу: Навч. посіб. / За заг. ред. О.Л. Валевського, В.А. Ребкала. К.: Міленіум, 2003. 227 с.

Тема 4–5. Методологія, принципи й основні етапи політичного прогнозування (4 год.)

План

1. Поняття методології й методу політичного прогнозування.

2. Методи політичного прогнозування: загальні методи, екстраполяція та інтерполяція, порівняльний аналіз, статистичні методи, контент-аналіз, мозковий штурм, метод експертної оцінки, методи опитування, метод Делфі, івент-аналіз, ситуаційний аналіз, SWOT-аналіз, сценарні методи.

3. Принципи політичного прогнозування: системності, науковості, адекватності, альтернативності, верифікації (перевірки), безперервності прогнозування тощо.

4. Етапи прогнозування у сфері політики.

Запитання та завдання для самостійної роботи

1. Складіть схему класифікації методів політичного прогнозування.

2. Чим керується прогнозист при обранні методів дослідження?

3. Як Ви вважаєте, чи можливо змінювати послідовність етапів циклу прогнозування у сфері політики? Обґрунтуйте свою думку.

4. Складіть схему послідовності (етапів) прогнозування у сфері політики.

5. Які основні принципи методології прогнозного політичного дослідження ви знаєте?

6. Дайте визначення методів прогнозування, чим вони відрізняються від методики прогнозування?

7. Які класифікації методів прогнозування ви знаєте?

8. Поясніть механізм застосування методів прогнозування та наведіть приклади їх використання: метод експертної оцінки; метод колективної генерації ідей (“мозкової атаки”); метод Делфі; методи екстраполяції та інтерполяції; метод побудови сценаріїв; метод морфологічного аналізу; статистичний метод.

9. З чим була пов’язана необхідність розробки інноваційних методів експертних оцінок в після воєнний період?

10. Назвіть основні принципи методу Делфі. Яким чином його використання дозволяє подолати недоліки традиційного зібрання?

11. Назвіть особливості методу мозкового штурму. Для яких завдань він найбільш ефективний?

12. Охарактеризуйте функції модератора під час сеансу генерації ідей.

13. Які існують особливості аналітичної обробки експертних оцінок у брейн-стормінгу?

14. Яка різниця між методами екстраполяції та інтерполяції? Коли їх використовують у політичному прогнозуванні?

15. Назвіть три основних види сценарію як підсумкового документу.

16. Назвіть основні способи використання сценаріїв в політичній прогностиці.

17. Які фактори впливають на вибір технологічної процедури побудови сценарію?

18. У чому суть методу теорії ігор та як він сприяє прийняттю людиною політичного рішення?

Література

Бей Г. А. Методологічні проблеми політичного прогнозування. *Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія*. Зб. наук. праць. Київ, 2012. Вип. 110. С. 46–55.

Бойко-Бойчук Л. Метод матриць: застосування у політичних дослідженнях. *Політичний менеджмент*. 2008. № 1. С. 165–176.

Ващенко К.О. Психологічний підхід в політичному аналізі й прогнозі // Вісник НТУУ “КПІ”: Філософія. Психологія. Педагогіка. 2007. № 1. URL:

http://www.nbu.gov.ua/poral/soc_gum/VKPI_fpp/2007-1/02_Vaschenko.pdf

Ващенко К. Методологічні засади дослідження політичного аналізу і прогнозу. *Нова парадигма*. Вип. 61. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. С. 73–85.

Ващенко К. О. Основні форми і принципи дослідження політичного аналізу і прогнозу. *Політичний менеджмент*. 2007. № 1 (22). С. 165–172.

Горбатенко В., Петренко І. Метод “Делфі” та специфіка його застосування у прогнозних розробках: [методологія політологічних досліджень]. *Політичний менеджмент*. 2008. № 6. С. 174–182.

URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ПоМе_2008_6_19

Горбатенко В. П. Поетапний цикл здійснення прогнозів. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2 (17). С. 37–44.

Дзоз В. О. Екстраполяція, експертна оцінка та моделювання в системі прогнозування розвитку гуманітарної політики України в трансформаційний період 2005 р. *Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”*: Філософія. Психологія. Педагогіка. Зб. наук. праць. 2005. № 2. С.125–133.

Дзоз В. О. Класифікація прогнозів та їх реалізація в гуманітарній політиці держави. *Вісник національного технічного університету “Київський політехнічний інститут”*: Філософія. Психологія. Педагогіка. Зб. наук. праць 2005. №3 (15). С. 7–15.

Юськів Б. М. Контент-аналіз. Історія розвитку і світовий досвід: Монографія. Рівне: “Перспектива”, 2006. 203 с.

Тема 6. Моделювання соціально-політичних процесів (2 год.)

План

1. Сутність моделі, її види, типи, вимоги, оцінка моделей.
2. Поняття моделювання, його цілі та функції. Трендові та імітаційні моделі.
3. Побудова моделі прогнозного тла.
4. Політичне моделювання на прикладі моделей функціонування політичних систем Д. Істона, Т. Парсонса, С. Ліпсета та ін.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке модель? Яким вимогам повинна відповідати модель у політичному прогнозуванні?
2. Які цілі застосування моделей? Унікальні можливості має модель під час її використання в політичних дослідженнях?

3. Які принципи розробки моделей складних об'єктів та явищ ви знаєте?

4. Які класифікації моделей ви знаєте?

5. Характеризуйте типи моделей соціально політичних явищ.

6. Що таке трендові й імітаційні типи моделей? Наведіть приклади.

7. Що таке моделювання, які його цілі й функції?

8. Що таке метод системного моделювання?

9. У чому сутність побудови моделі прогнозного тла?

10. Яка послідовність операцій при побудові моделі прогнозного тла?

11. У чому особливості моделювання соціально-політичних процесів? Наведіть приклади політичного і соціального моделювання.

12. Яка роль та функції моделей у політичному управлінні?

13. Які методи побудови багатофункціональної моделі ви знаєте? Якщо вам потрібно було б розробити подібну модель, то яка була б її методика?

14. Назвіть особливості структурних моделей, а також способи їх побудови.

15. Письмове завдання: Наведіть приклад побудови моделі “Партії в просторі політичних орієнтацій”.

Література

Бей Г. А. Особливості використання математичного моделювання в політичному аналізі та прогнозуванні. *Політологічний вісник*. Зб. наук. праць. Київ : «ІНТАС», 2011. Вип. 57. С. 253–259.

Геополітика: енциклопедія: навч. посіб. За ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра філос. наук, проф. Є. М. Суліми. Рек. МОН. Київ: Знання України, 2013. 919 с.

Горбатенко В. П., Бутовська І. О. Політичне прогнозування: навч. посібник. Київ : МАУП, 2005. С. 40–49.

Горбатенко В. Аналітично-прогностичні знання та їх роль у суспільно-політичному розвитку. *Суспільно-політичні процеси. Науково-популярне видання громадської організації “Академія політичних наук”*. Київ, 2017. Випуск 2–3(6-7). С. 13–39.

Зварич І.Т. Моделювання і прогнозування в етнополітиці // Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. К.: ВІР УАН, 2009. Випуск 21. С. 313-325.

Коваленко А. Політичний аналіз і прогнозування. Київ : Наук.світ, 2002. С. 80–81.

Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / за заг. ред. Н. М. Хоми; [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]. Львів: Новий Світ-2000, 2015. 492 с.

Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

Польовий М.А. Типологія підходів до моделювання політичних процесів // Гілея: науковий вісник: Зб. наук. праць. К., 2011. Випуск 48. URL:

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_48/Gileya48/P5_dos.pdf

Ткачук В. Моделювання як метод аналізу політичних процесів. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2000. Вип. 2. С. 10–15.

Тема 7. Технології розробки прогнозного дослідження в політиці (2 год.)

План

1. Поняття програми прогностичного політологічного дослідження та її функцій.
2. Основні моменти попередньо прогнозованої орієнтації дослідження.
3. Цілі та завдання прогностичного дослідження у політиці.
4. Особливості соціальної цілі, побудова “дерева соціальних цілей” та “дерева соціально-політичних проблем”.
5. Основні етапи розробки політичних прогнозів.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке програма прогнозного політичного дослідження, які її функції?
2. Назвіть основні напрямки побудови програми прогнозного політичного дослідження.
3. Від яких параметрів, на ваш погляд, залежить точність політичного прогнозування?
4. Які існують головні джерела інформації щодо політичних прогнозів?
5. Назвіть основні нормативні вимоги до розробки програми політологічного дослідження.
6. Для чого потрібне попередньо прогнозоване дослідження політичної події?

7. Що таке об'єкт прогнозного дослідження?
8. У чому різниця між цілями та завданнями прогнозного дослідження?
9. Які характерні риси соціальної мети?
10. Наведіть підстави для класифікації соціальних цілей.
11. Побудуйте “дерево цілей” та “дерево соціально-політичних проблем” якої-небудь політичної події.
12. Що таке гіпотеза? Яку роль вона відіграє у прогнозуванні?
13. Що є головним інструментарієм прогнозного політологічного дослідження?
14. Назвіть основні етапи розробки прогнозів, яка їх характеристика?
15. Складіть схему послідовності (етапів) прогнозування політичних явищ. Наприклад, програму прогнозного дослідження поведінки електорату. Якою, на ваш погляд, мусить бути інформація про політичну поведінку електорату?

Література

Аналіз і прогнозування зовнішньої політики: матеріали до хрестоматії з навчальної дисципліни (спеціальність «Міжнародні відносини», ОКР «магістр») / Упорядник С. М. Дерев'янка. Івано-Франківськ: ПНУ, 2019. 30 с.

Андрусів В.В. Прогноз у політиці: розуміння, предмет, методологія здійснення. *Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування*. Зб. матеріалів / За ред. М. М. Розумного. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2006. 34 с.

Андрусів В. Прогноз у політиці: розуміння, предмет, методична база. *Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування*. Збірник науково-експертних матеріалів / За ред. М. М. Розумного. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2007. С. 37–42. URL: <http://old.niss.gov.ua/book/Rozumnyi/02.pdf>

Баронін А. С. Аналіз і прогноз у політиці та бізнесі: Курс лекцій. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2005. 128 с.

Ващенко К. О. Політичний аналіз і прогноз в сучасній Україні: монографія. Київ: Логос, 2008. 288 с.

Горбатенко В. Поетапний цикл здійснення прогнозів. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 37–44.

Горбатенко В. Аналітично-прогностичні знання та їх роль у суспільно-політичному розвитку. *Суспільно-політичні процеси. Науково-популярне видання громадської організації «Академія політичних наук»*. Київ, 2017. Випуск 2–3(6-7). С. 13–39.

Дан В. Державна політика: вступ до аналізу. Пер. з англ. Г. Є. Краснокутського; наук. ред. М. О. Баймуратов. Одеса : АО БАХВА, 2005. 504 с.

Коваленко А. Політичний аналіз і прогнозування. Київ : Наук.світ, 2002. С. 80–81.

Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування. Зб. матеріалів / За ред. М. М. Розумного. Київ: Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2006. 34 с.

Тема 8. Основи глобального політичного прогнозування (2 год.)

План

1. Сутність глобального політичного прогнозування.
2. Прогностичні концепції розвитку майбутнього в працях сучасних футурологів.
3. Особливості світоустрою ХХ – поч. ХХІ ст. та перспективи його трансформації. Геополітичні сценарії розвитку майбутнього України.

Запитання для самоконтролю

1. Поясніть сутність поняття “глобальне політичне прогнозування”.
2. Розкрийте принципи глобального політичного прогнозування.
3. Чим обумовлена криза парадигми Просвітництва і в чому полягають постмодерні тенденції суспільно-політичних трансформацій?
4. Охарактеризуйте концепцію мегатенденцій розвитку людства Дж. Нейсбіта і П. Абурден.
5. Обґрунтуйте концепцію “кінця історії” Ф. Фукуями.
6. В чому полягають перспективи нового світоустрою за Г. Кіссінджером?
7. Розкрийте зміст геостратегічної концепції зіткнення цивілізацій С. Гантінгтона.
8. Надайте пояснення теорії світ-системного аналізу І. Валлерстайна.
9. Які контури майбутнього світоустрою визначає З. Бжезинський в роботі “Світова шахівниця”?

10. Опишіть сучасні концепції глобального переформатування.
11. Проаналізуйте сценарії геополітичного розвитку України.

Література

Андрущенко Т. В. Параметри “нового світу”: критико-аналітичний аналіз світових футурологічних прогнозів. *Гілея: науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2011. Випуск 44 (2). С. 602–609.

Андрущенко Т. В. С. Хантінгтон: зіткнення цивілізацій як політичний прогноз. *Гілея: науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2009. Випуск 23. С. 365–373.

Бжезінський Збігнев. Велика шахівниця=The Grand Chessboard: Американська першість та її стратегічні імперативи. З англ. пер. О. Фешовець. Львів; Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 236 с.

Білецький В. С. Аналітичні центри в сучасному світі. *Науково-технічна інформація*. 2002. № 2. С. 60–63.

Годлюк А. М. Аналітичні інститути (Мозкові центри) у зовнішній політиці США. *Проблеми міжнародних відносин*: Зб. наук. пр. Київ: КиМУ, 2011. Вип. 2. С. 78-88 ; URL : <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/p02/05%20godluk.pdf>

Тертичний О. Фукуяма помилився: "Кінець історії" відсувають українські дослідники // *Дзеркало тижня*. 2003. № 13 (438). 5 квітня.

Тоффлер О. Третя хвиля / Пер. з англ. А. Євса. К.: Всесвіт, 2000.

Фукуяма Ф. Сильное государство: Управление и мировой порядок в XXI веке: [пер.с англ.] / Фрэнсис Фукуяма. М.: АСТ: АСТ МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ, 2006. 220 с.

Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции / Ф. Фукуяма; Пер. с англ. МБ. Левина. М.: ООО “Издательство АСТ”: ОАО “ЛЮКС”, 2004. 349 с.

Хантінгтон С. Столкновение цивилизаций. М.: ООО “Издательство АСТ”, 2003. 603 с.

Тема 9. Використання моделювання у прогностичних дослідженнях (2 год.)

План

1. Математичні та комп’ютерні моделі в політичному прогнозуванні : необхідність, мета та завдання використання.
2. Загальні принципи побудови математичних моделей систем.

Види математичних моделей складних систем.

3. Зовнішньополітичні моделі та сценарії. Методика їх побудови та використання.
4. Матричний метод і теорія ігор.
5. Методика експертних оцінок.

Література

Алієв М. М. “Фабрики думки” у формуванні зовнішньополітичної стратегії держави. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ*. Серія: Економіка, право, політологія, туризм: зб. наук. праць. Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту “НАУ-друк”, 2011. Вип. 1 (3). С. 11-17; URL : <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/3124>

Бей Г. А. Особливості використання математичного моделювання в політичному аналізі та прогнозуванні. *Політологічний вісник*. Зб. наук. праць. Київ: «ІНТАС», 2011. Вип. 57. С. 253–259.

Бойко-Бойчук Л. Метод матриць: застосування у політичних дослідженнях. *Політичний менеджмент*. 2008. № 1. С. 165–176.

Вовк Р. В. Моделювання міжнародних відносин: навч. посіб. Київ: Знання, 2012. 246 с.

Аналітика, експертиза, прогнозування: монографія / Макаренко Є. А., Рижков М. М., Ожеван М. А. та ін. Київ: Наша культура і наука, 2003. 614 с.

Бойко-Бойчук Л. Метод матриць: застосування у політичних дослідженнях. *Політичний менеджмент*. 2008. № 1. С. 165–176.

Гондюл В. П. Моделі відображення станів держави при аналізі міжнародних відносин. *Науковий вісник дипломатичної Академії України*. Випуск 7. Київ, 2002. С. 37–46.

Калакура Я. С., Рафальський О. О., Юрій М. Ф. Українська культура: цивілізаційний вимір. Київ: ІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. 496 с.

Неліпа Д. Застосування технологій кореляційного та регресійного аналізу при здійсненні системного аналізу в політології. *Політичний менеджмент*. 2011. № 6. С. 43–52

Особливості суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору: монографія / За ред. к. іст. н., доц. А. Г. Бульвінського, ДУ “Ін-т всесвітньої історії НАН України”. Київ: ДУ “Ін-т всесвітньої історії НАН України”, 2017. 288 с.

Тема 10. Методика здійснення прогностичного проєкту (2 год.)

План

1. Форми та види аналітичних прогнозів.
2. Методика формування інформаційної бази прогностичного дослідження.
3. Основні вимоги щодо формування прогнозів.
4. Специфіка формулювання висновків в аналітичних прогнозах.
5. Результати та критерії ефективності політичного прогнозування.

Література

Аблазов І. Аналіз та прогнозування результатів інформаційного впливу на воєнно-політичну ситуацію. *Віче*. 2007. № 21/22. С.33–34. URL: <http://www.viche.info/journal/725/>

Аналітика, експертиза, прогнозування: Монографія / Макаренко Є. А., Рижков М. М., Ожеван М. А. та ін. Київ: Наша культура і наука, 2003. 614 с.

Білецький В. С. Аналітичні центри в сучасному світі. *Науково-технічна інформація*. 2002. № 2. С. 60–63.

Ващенко К.О. Передумови становлення політичної аналітики і прогнозування// Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. К.: ВІР УАН, 2011. Випуск 43 (1). С. 470-476.

Ващенко К. Методологічні засади дослідження політичного аналізу і прогнозу. *Нова парадигма*. Вип. 61. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. С. 73–85.

Геополітика: енциклопедія: навч. посіб. За ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра філос. наук, проф. Є. М. Суліми. Рек. МОН. Київ: Знання України, 2013. 919 с.

Горбатенко В. Аналітично-прогностичні знання та їх роль у суспільно-політичному розвитку. *Суспільно-політичні процеси. Науково-популярне видання громадської організації “Академія політичних наук”*. Київ, 2017. Випуск 2–3(6-7). С. 13–39.

Ребкало В. А., Валевський О. Л., Кальниш Ю. Г. Політична аналітика та прогнозування: навч. посіб. Київ : Вид-во УАДУ, 2002. 60 с.

Телешун С. О., Баронін А. С. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації: курс лекцій / Фонд “Співдружність”. Київ: Вид. Паливода А.В., 2001. 112 с.

Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування. Зб. матеріалів / За ред. М. М. Розумного. Київ: Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2006. 34 с.

Тема 11. Прогнозування при прийнятті, втіленні та передбаченні наслідків політичних рішень (2 год.)

План

1. Політичне рішення як об'єкт прогнозування.
2. Алгоритм прийняття політичних рішень.

Запитання та завдання для самостійної роботи

1. З'ясуйте основні підходи до аналізу прийняття політичних рішень у західній політичній науці.
2. Проаналізуйте теоретичні підходи до втілення політичних рішень.
3. Складіть схему алгоритму політичного рішення.
4. Які чинники здатні впливати на прийняття неефективних політичних рішень?
5. Проаналізуйте типологію людей, які приймають рішення.

Література

- Абизов В. Є. Політичне рішення: механізм прийняття. URL: <http://www.niss.gov.ua/book/Abizob/index.htm>
- Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: Проблеми теорії, методології, практики. Київ: Вид-во УАДУ 2000.
- Білинська М. М. Прогнозування потенційних впливів політичних рішень на громадське здоров'я. *Електронний наук. фаховий журнал "Державне управління: теорія і практика"*. 2005. № 2. С. 155–156. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/soc/05bmmrgz.pdf>
- Войтович П. П. Процес прийняття рішень у зовнішній політиці держави. URL: http://www.rusnauka.com/27_NII_2008/Pravo/35364.doc.htm
- Горбатенко В.П. Політичне прогнозування: Теорія, методологія, практика. Київ : Генеза, 2006. С. 199–214.
- Дерлоу Д. Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішень: Пер.з англ. / Д. Дерлоу; пер.з англ. Р. А. Семків, Р. Л. Ткачук. К.: Всеуито; К.: Наукова думка, 2001. 242 с.

Ільчишин Л. Політичні рішення: особливості прийняття та імплементації / Ільчишин Л., Поліщук М. // Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки. 2002. №4, Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка». С. 21-28

Князев В., Бакуменко В. Філософсько-методологічні засади державно-управлінських рішень. *Вісник УАДУ*. 2000. № 2.

Крупко С. М. Теоретичні засади політичного прогнозування в контексті забезпечення державного управління. *Наукові праці МАУП*. 2010. Випуск 3(26). С. 129–137

Чабанна М. В. Основні підходи до аналізу прийняття політичних рішень у західній політичній науці. *Наукові записки. Том 95, Політичні науки* / Національний університет “Києво–Могилянська академія”. 2009. С. 42–46.

Тема 12. Футурологічні проекти розвитку людства (2 год.)

План

1. Влада і демократія в умовах постіндустріалізму (Елвін Тоффлер).
2. Нові імпульси у розвитку людини й суспільства (Джон Нейсбіт, Патриція Абурден).
3. Постлюдське майбутнє (Френсіс Фукуяма).
4. Перспективи утвердження нового світового порядку (Генрі Кіссінджер).
5. Синдром країн-родичів і “зіткнення цивілізацій” (Самуель Гантінгтон).
6. Майбутнє капіталізму (Пітер Дракер, Чарлз Хенді, Лестер Туроу, Роберт Райх).
7. Перспективи цивілізаційного розвитку в дзеркалі глобального політичного прогнозування (Олександр Панарін).
8. Шляхи формування альтернативної цивілізації (Ігор Бестужев-Лада).

Запитання та завдання для самостійної роботи

1. Е. Тоффлер майбутнє пов’язує із побудовою “цілісної гуманної цивілізації”, перехід до якої відбудеться шляхом “революції влади”. Наскільки обґрунтоване таке передбачення?
2. Проаналізуйте мегатенденції сформульовані Д. Нейсбітом і П. Абурден.
3. З’ясуйте, де, на думку Ф.Фукуями, “червона лінія”, за яку не можна заходити в біотехнологіях.

4. Проаналізуйте, наскільки справдилися передбачення Г. Кіссінджера щодо встановлення нового світового порядку.
5. У чому полягають особливості теорії хвиль демократизації С. Гантінгтона?
6. Чи є, на Вашу думку, майбутнє у капіталізмі?
7. Які загрози для цивілізації на континенті вбачає О. Панарін?

Література

Андрущенко Т. В. Параметри “нового світу”: критико-аналітичний аналіз світових футурологічних прогнозів. *Гілея: науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ: ВІР УАН, 2011. Випуск 44 (2). С. 602–609.

Андрущенко Т. В. С. Хантингтон: зіткнення цивілізацій як політичний прогноз. *Гілея : науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2009. Випуск 23. С. 365–373.

Бжезінський З. Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи. Львів-Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 236 с.

Горбатенко В. Футурологія і політика: монографія. Київ: Академвидав, 2019. 288 с.

Дерев'янюк С., Марчук В. Наукове передбачення майбутнього і політика. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*. Вип. 13. Івано-Франківськ: Плай, 2019. С. 195–197. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/5742/6037>

Мартінов А. Ю. Футурологічні сценарії глобальної перспективи. Нова парадигма: Альманах наук, праць. Запоріжжя 2002. Вип. 28.

Тертичний О. Фукуяма помилився: "Кінець історії" відсувають українські дослідники // *Дзеркало тижня*. 2003. № 13 (438). 5 квітня.

Тоффлер О. Третя хвиля / Пер. з англ. А. Євса. К.: Всесвіт, 2000.

Фукуяма Ф. Сильное государство: Управление и мировой порядок в XXI веке: [пер.с англ.] / Фрэнсис Фукуяма. М.: АСТ: АСТ МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ, 2006. 220 с.

Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции / Ф. Фукуяма; Пер. с англ. МБ. Левина. М.: ООО “Издательство АСТ”: ОАО “ЛЮКС”, 2004. 349 с.

Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. М.: ООО “Издательство АСТ”, 2003. 603 с.

Тема 13. Прогнозування розвитку держав перехідного типу (2 год.)

План

1. Перспективи суспільства з позиції теорії модернізації.
2. Державність перехідного типу: закономірності, проблеми та перспективи.
3. Завдання демократичного розвитку держави й суспільства в Україні.

Запитання та завдання для самостійної роботи

1. Чи асоціації органів місцевого самоврядування України здатні ефективно сприяти узгодженню інтересів на національному, місцевому та регіональному рівнях?
2. Розкрийте недоліки конституційних моделей 1996 і 2004 років.
3. Які концептуальні засади майбутнього конституційного устрою України?
4. Чи можна стверджувати, що Україна демократична держава? Аргументуйте свою думку.
6. Яка необхідна умова забезпечення демократичного розвитку держави й суспільства в Україні?

Література

Ананьїн В. О., Пучков О. О. Соціальна безпека як умова сталого розвитку суспільства перехідного типу. *Гілея: науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2011. Випуск 55 (№ 12). С. 303–240.

Горбатенко В. П. Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть. Київ: Академія, 1999. 240с.

Зеленько Г. Навздогінна модернізація: досвід Польщі та України. Київ: Критика, 2003. 216 с.

Ірхін О. А. Реінтеграція пострадянського простору: моделі, умови, прогнози. *Гілея: науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2010. Випуск 40 (№ 10). С. 484–491.

Мельник А. І. Модернізація України: єдність теорії і практики. *Гілея: науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2010. Випуск 36. С. 303–310.

Україна: політичні стратегії модернізації : зб. науково-аналітичних доп. / за ред. М. М. Розумного (заг. ред.), О. А. Корнієвського, В. М. Яблонського, С. О. Янішевського. Київ : НІСД, 2011. 328 с.

Особливості суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору: монографія / За ред. к. іст. н., доц. А. Г. Бульвінського, ДУ “Ін-т всевітньої історії НАН України”. Київ: ДУ “Ін-т всевітньої історії НАН України”, 2017. 288 с.

Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні: аналітична доповідь / А. В. Єрмолаєв, Д. М. Горєлов, О. А. Корнієвський [та ін.]. К.: НІСД, 2012. 48 с. URL:

<http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/XXI-e3446.pdf>

Україна: політичні стратегії модернізації: зб. науково-аналітичних доп. / за ред. М. М. Розумного (заг. ред.), О. А. Корнієвського, В. М. Яблонського, С. О. Янішевського. К.: НІСД, 2011. 328 с. URL:

<http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Ukraine-eb0e9.pdf>

Цветков В. В., Горбатенко В. П. Демократія – Управління – Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства: Монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України, 2001. 348 с.

Тема 14. Постмодерн і трансформація ціннісної основи людського буття (2 год.)

План

1. Зміна модерну постмодерном.
2. Постмодернізація суспільно–політичних реалій.

Запитання та завдання для самостійної роботи

1. Які відмітності концептів модерну і постмодерну?
2. Визначте політичні ознаки постмодерну.

Література

Буруковська Н. В. Філософія доби постмодерна: еволюція проблематики. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 3(22). С. 5–10. URL:

http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vaau/2011_3/text/11bnvper.pdf

Геополітика: енциклопедія: навч. посіб. За ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра філос. наук, проф. Є. М. Суліми. Рек. МОН. Київ: Знання України, 2013. 919 с.

Горбатенко В. Постмодерн і трансформація ціннісної основи людського буття. *Політичний менеджмент*. 2005. № 1. С. 3–13.

URL: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/pome/2005_1.pdf

Горбатенко В. П. Політичне прогнозування: Теорія, методологія, практика. К.: Генеза, 2006. С. 272–305.

Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч.Вінквіста та В.Тейлора; Пер. з англ.В.Шовкун; Наук. ред. пер. О.Шевченко. К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003. 503 с.

Жеребкіна І. Постмодернізм и постфемінізм: суб'єктивність, различие и идентичность. *Постмодернізм у філософії, науці і культурі*. Харків, 2000.

Павко А. Методологія модерну і постмодерну: проблеми синтезу протилежних підходів. *Вісник Національної академії наук України*. 2011. № 3. С. 34–39.

URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/all/herald/2011_3/a4.pdf

Пода Т. А. Політичний вектор епохи постмодерну. *Гілея: науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2010. Випуск 36. С. 191–197.

Постол О. Є. Постмодернізм як сучасна суспільно-політична реальність. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : Наук. журнал. Київ : Міленіум, 2011. № 4. С. 242–246

URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2011_4/57.pdf

Щербина В.В. Постмодерністська соціо-політологія: інтерпретація політичної взаємодії. *Право і безпека*. 2011. № 1(38). URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2011_1/PB-1/PB-1_59.pdf

Тема 15. Україна у цивілізаційному просторі ХХІ століття (2 год.)

План

1. Погляд на Україну крізь призму концепції “ефективних Суспільств” Б. Гаврилишина.
2. Пріоритети геополітичної стратегії та зовнішньої політики України на перспективу.
3. Україна в ключових геополітичних контурах (США, Європа).
4. Регіональні напрямки геополітичної стратегії та зовнішньої політики України.

Запитання і завдання для самостійної роботи

1. З'ясуйте складнощі трансформації українського суспільства.
2. Яким, на вашу думку, повинно бути місце України у майбутньому європейському та світовому порядку?
3. Які напрямки зовнішньої політики України будуть пріоритетними у майбутньому? Обґрунтуйте свою відповідь.

Література

Ананьїн В.О., Пучков О.О. Соціальна безпека як умова сталого розвитку суспільства перехідного типу // Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць / Гол. ред.В.М. Вашкевич. К.: ВІР УАН, 2011. Випуск 55 (№ 12). С. 303-240.

Ващенко К. Врахування громадської думки при складанні політичного прогнозу в сучасних українських реаліях // Вісник СевДТУ. Вип. 91: Політологія: зб. наук. пр.Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2008. С. 86-89. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vsntu/2008_2009/91-SevNTU/91-17.pdf

Ващенко К. О. Політичний аналіз і прогноз в сучасній Україні: монографія. Київ: Логос, 2008. 288 с.

Вовканич І. Формування зовнішньополітичної стратегії України в центральноевропейському геополітичному просторі. *Геополітика України : історія і сучасність* : Зб. наук. праць. Вип.1. Ужгород: Ліра, 2009. С. 30–45.

Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доповідь Римському Клубові / Б. Гаврилишин; упоряд. В. Рубцов. Вид. 3-тє, допов. Київ: Унів. Вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009. 248 с.

URL: <http://nauka.in.ua/spaw2/uploads/files/HawrylyshynMaps.pdf>

Горбатенко В. П. Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть: монографія. Київ : Вид. центр “Академія”, 1999. 240 с.

Дзюба І. Україна перед Сфінксом майбутнього. *Укр. істор. журн.* 2002. № 3. С. 3–22.

Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 р. № 1602-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2000. № 25. Ст. 195; поточна ред. – Ред. від 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>

Резнікова О. О. Україна та нові глобальні виклики. *Незалежність України в глобалізованому світі : вектори XXI століття* : Зб. матеріалів міжнар. наук. конф. (Київ, 22 серп. 2011 р.): до 20-річчя незалежності України / упоряд. Я. А. Жаліло, С. О. Янішевський. Київ : НІСД, 2011. С. 174–179.

Рубанов В. Політична аналітика в Україні: стан та перспективи дослідження. *Політичний менеджмент.* №3. 2012. С. 11-22.

URL:<https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/rubanovpolitychna-1.pdf>

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота студентів має на меті формування пізнавальної активності студентів, засвоєння ними основних умінь та навичок роботи з навчальними матеріалами, поглиблення та розширення вже набутих знань, підвищення рівня організованості студентів тощо.

У процесі самостійної роботи студенти мають оволодіти вміннями та навичками: організації самостійної навчальної діяльності; самостійної роботи в бібліотеці з каталогами та картотеками; праці з навчальною, навчально-методичною, науковою, науково популярною літературою; конспектування джерел; роботи з енциклопедичними, словниковими та довідковими виданнями; опрацювання статистичної інформації та даних соціологічних досліджень; виконання індивідуальних науково-дослідних завдань (презентацій, рефератів) та ін.

Кожен студент повинен уміти раціонально організувати свою самостійну навчальну діяльність. Важливим є вміння скласти план своєї роботи, чітко визначити її послідовність. Необхідно, щоб план був реальним і його виконання результативним.

Для успішної самостійної роботи значну частину часу студент виділяє для роботи в Науковій бібліотеці. Треба розуміти сутність складання алфавітного й тематичного каталогів, вміти швидко знаходити в них необхідну літературу, знати особливості бібліографічного шифрування. Для плідної роботи з писемними джерелами студентові корисно скласти свою власну бібліографію, заповнюючи бібліографічні картки на необхідні для нього книги, брошури або статті. Для роботи у бібліотеках студенту треба знати їх структуру, спеціалізацію окремих підрозділів, вміти користуватися різноманітними каталогами, правильно заповнювати бланки вимоги на літературу тощо. За умов дистанційного навчання слід використовувати електронні ресурси Наукової бібліотеки : електронний каталог, віртуальну довідку; електронні фонди наукових та навчально-методичних видань, електронні хрестоматії; репозитарій та ін.

Відібрана для самостійного опрацювання література може бути різною як за обсягом наукових даних, так і за характером їхнього викладу. Потрібно відібрати необхідний для опрацювання матеріал (розділи, підрозділи тощо), а також розсортувати його за важливістю (що для детального вивчення, а що для ознайомчого читання. Процес читання має відбуватися повільно, вдумливо, до незрозумілих питань слід обов'язково повертатися, наводити додаткові довідки, щоб зрозуміти сутність думки автора. Знання незнайомих термінів слід одразу

ж з'ясовувати за тлумачними словниками, енциклопедіями або спеціалізованими довідниками. У процесі роботи з літературою корисно робити виписки найважливіших думок, формулювань, окремих висловів на аркушах паперу із зазначенням автора, джерела, сторінок і абзаців. Для кращого засвоєння матеріалу, розвитку творчого мислення основний зміст прочитаного доцільно формулювати у вигляді тез.

Конспект є стислим викладом основної сутності опрацьованого матеріалу, має бути стислим, змістовним і записаним своїми словами та формулюваннями. Класичні визначення, оригінальні думки, вислови слід записувати до конспекту повністю з посиланням на автора, джерело і сторінку. У процесі конспектування важливо витримувати логічний зв'язок між окремими складовими тексту. У тексті конспекту корисно підкреслювати найважливіші теоретичні положення, визначення, висновки і робити помітки на полях. Систематичне конспектування опрацьованого матеріалу дисциплінує розум, відпрацьовує вміння формулювати свої думки в короткій змістовній формі, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Для цілісного уявлення про навчальну дисципліну студентові необхідно користуватися довідковою літературою: енциклопедіями, енциклопедичними словниками, довідниками тощо.

Майбутній фахівець повинен достатньо вправно користуватися персональним комп'ютером. Робота з матеріалами Інтернету надає можливість отримувати найновішу інформацію з різних сфер.

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАУКОВО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

Написання індивідуального науково-дослідного завдання на одну із запропонованих тем здійснюється згідно наступних вимог: обсяг – 12–14 сторінок, 14 шрифт, 1,5 інтервал, поля: зліва, зверху, знизу – 20 мм, справа – 10 мм.

Список використаних джерел подавати наприкінці тексту за алфавітом. Посилання в тексті в квадратних дужках, де перша цифра – номер позиції у списку літератури, а друга – номер сторінки, наприклад, [9, с.12–14].

Структура роботи :·Зміст;·Вступна частина; Виклад матеріалу;·Висновки;·Список використаної літератури/

Перелік рекомендованих тем

1. Науковий інструментарій політичного прогнозування.
2. Теоретико-пізнавальна й управлінська спрямованість політичного прогнозування.
3. Футурологія політики як науковий напрям.
4. Результати і критерії ефективності політичного прогнозування.
5. Дослідження міжнародних відносин з позицій прикладного моделювання.
6. Застосування аналітично-інформаційних технологій у процесі політичного прогнозування.
7. Використання методу івент-аналізу у процесі дослідження соціально-політичних ситуацій і процесів.
8. Взаємозв'язок між державно-управлінськими рішеннями і політичним прогнозуванням.
9. Підвищення ефективності державно-управлінських рішень як необхідна умова переходу до альтернативної цивілізації.
10. Застосування системного аналізу в процесі прийняття державно-управлінських рішень
11. Гуманізація суспільства та її основні характеристики.
12. Постматеріальні ціннісні орієнтації.
13. Плюралізм як основа майбутнього людського співіснування.
14. Основні принципи культурно-політичного розвитку постсучасного суспільства.
15. Концепція “нового світового порядку” Генрі Кіссінджера.
16. Концепція “зіткнення цивілізацій” Самуеля Гантінгтона у формуванні нових контурів світоустрою.

17. Ліберальний оптимізм Френсіса Фукуяма в обґрунтуванні ідеї “кінця історії”.
18. Концепція постіндустріального суспільства Елвіна Тоффлера.
19. Концепція інформаційного суспільства Джона Нейсбіта.
20. Концепція розвитку міжнародних відносин Збігнева Бжезінського.
21. Концепція глобального політичного прогнозування О. Панаріна.
22. Значення наукового політичного прогнозування в умовах реформування українського суспільства.
23. Перспективи передбачуваного розвитку національних держав.
24. Майбутнє України в нових геополітичних реаліях.
25. Перспективи глобального майбутнього в мондіалістичних прогнозних концепціях.
26. Позиції України в майбутньому європейському та світовому порядку.

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

У процесі вивчення навчальної дисципліни “Політичне прогнозування” використовуються такі *методи навчання*:

Теоретико-інформаційні: усне логічне цілісне викладення навчального матеріалу (лекція); діалогічно побудоване усне викладення (бесіда); пояснення, демонстрація.

Пошуково-творчі (семінарські заняття): аналіз конкретних ситуацій (проблемних, звичайних, нетипових); групове обговорення питання; дискусії.

Методи самостійної роботи студентів: читання (робота з підручником й іншими навчально-методичними посібниками); конспектування; вирішення завдань і проблемних ситуацій; творчі завдання.

Для активізації процесу навчання студентів під час вивчення дисципліни застосовуються такі навчальні технології та засоби:

на лекціях чітко та зрозуміло структурується матеріал; зосереджується увага студентів на проблемних питаннях; наводяться конкретні приклади практичного застосування отриманих знань; звертаються до зарубіжного досвіду вирішення окремих проблем; заохочуються студенти до критичного сприймання нового матеріалу замість пасивного конспектування; використовуються наочні матеріали, схеми, таблиці, моделі, графіки; використовуються технічні засоби навчання: мультимедійний проектор, слайди тощо. На лекційних заняттях оцінюється: аналітичність міркувань студентів, вміння робити порівняння, висновки, формулювати запитання, активність при обговоренні питань, відповіді на питання експрес-контролю тощо;

на семінарських заняттях обговорюються основні проблеми теми; проводяться дискусії, спрямовані на поглиблення, розширення, деталізацію і закріплення теоретичного матеріалу, які сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів, формуванню самостійності суджень, умінню відстоювати власні думки, аргументувати їх на основі наукових фактів та сприяють оволодінню фундаментальними знаннями, допомагають розвивати логічне мислення, формувати переконання, оволодівати культурою толерантності.

Обов'язковими елементами активізації навчальної роботи студентів є чіткий контроль відвідування студентами занять, заохочення навчальної активності, справедлива диференціація оцінок.

Методи контролю. Контроль і оцінювання знань, умінь та навичок студентів складається з двох етапів: поточного контролю роботи студентів та підсумкового контролю (іспиту).

Оцінювання результатів навчальної діяльності студентів здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей студентів і передбачає диференційований підхід до його організації. Оцінюватися може виконання студентами будь-яких навчальних завдань, під час роботи над якими студенти демонструють власне аналітичне мислення: розгорнуті і стислі усні відповіді, письмові роботи, доповіді, виступи під час дискусій тощо.

При цьому враховується: розуміння студентами взаємозв'язків між подіями, уміння порівнювати, пояснювати, аналізувати та критично оцінювати факти; самостійність мислення; використання різних джерел політичних знань, з розумінням їх особливостей, умінням їх характеризувати і оцінювати; правильність і достатність добору прикладів для підтвердження висунутих студентом пропозицій і гіпотез, а також при ілюстрації загальних теорій та концепцій; чіткість і завершеність викладу; мовна грамотність.

1. Поточний контроль – це оцінювання знань студента під час семінарських та практичних занять, якості виконання домашніх завдань, самостійної роботи та активності студентів на занятті.

Форми участі студентів у навчальному процесі, які підлягають поточному контролю: виступ з основного питання, усна наукова доповідь, доповнення, запитання до виступаючого, рецензія на виступ, участь у дискусіях, інтерактивних формах організації заняття, аналіз джерельної і монографічної літератури, письмові завдання (тестові, контрольні, творчі роботи тощо), реферат, есе (письмові роботи, оформлені відповідно до вимог).

На семінарських заняттях оцінці підлягають: рівень знань, продемонстрований у виступах, активність при обговоренні питань, відповіді на питання експрес-контролю тощо. Критеріями оцінки при усних відповідях можуть бути: повнота розкриття питання; логіка викладення; впевненість та переконливість, культура мови; використання основної та додаткової літератури (монографій, навчальних посібників, журналів, інших періодичних видань тощо); аналітичність міркування, вміння робити порівняння, висновки, формулювати запитання.

Оцінювання роботи студентів у процесі практичних (семінарських) занять має на меті перевірку рівня підготовленості студента щодо:

розуміння теоретико-методологічних проблем, що розглядаються; засвоєння методичного матеріалу дисципліни; ознайомлення з рекомендованою літературою; уміння поєднувати теорію з практикою при розгляді виробничих ситуацій, вирішенні завдань; логіки, стилю викладання матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації і робити висновки.

Поточний контроль рівня засвоєння навчального матеріалу дисципліни оцінюється за п'ятибальною шкалою (в діапазоні від 0 до 5 балів) і сукупно можна набрати максимум 25 балів. Бали за аудиторну роботу не відпрацьовуються у разі пропусків без поважної причини. Якщо студент жодного разу не відповідав на семінарських заняттях, матиме за відповідний поточний контроль 0 балів. Результати поточного контролю заносяться до журналу обліку роботи академічної групи. Позитивна оцінка поточної успішності студента за відсутності пропущених і невідпрацьованих семінарських занять, позитивні оцінки за модульні роботи є підставою допуску до підсумкової форми контролю – іспиту.

2. Модульна контрольна робота. Мета виконання контрольної роботи – закріплення та перевірка набутих знань. Модульний контроль (тестування) проводиться в кінці кожного модуля, відповідно до навчальної програми курсу. Оцінка модульної контрольної роботи виставляється з урахуванням результатів проведеного контрольного заходу даного МК. Використовується п'ятибальна шкала оцінювання. Контрольні заходи з дисципліни “Політичне прогнозування” проводяться під час семінарських занять в академічній групі відповідно до розкладу занять. До контрольного заходу студент допускається незалежно від результатів поточного контролю. На консультаціях студент може відпрацювати пропущені семінарські заняття, захистити індивідуальні завдання, реферати, а також ліквідувати заборгованості з інших видів навчальної роботи. У разі відсутності студента на тестовому заході модульного контролю або при одержаній незадовільній оцінці за результатами модульного контролю йому надається право на повторне складання в індивідуальному порядку. Контрольна робота оцінюється максимум 10 балів.

3. При оцінюванні ІНДЗ (індивідуальне науково-дослідне завдання) у формі доповіді/презентації/есе враховується повнота розкриття теми у межах визначеного обсягу (доповідь – 8–10 сторінок,

презентація – 10–15 слайдів, есе – 5–6 сторінок), належна структурованість роботи, наявність змісту, самостійність викладу, обґрунтованість висновків, правильність оформлення посилань на використані джерела, охайність та грамотність оформлення, виконання ІНДЗ у визначений термін. Виконання індивідуального науково–дослідного завдання – створення та презентація з обраної теми – 15 балів (з них 10 балів – за текст, 5 балів – за презентацію).

Індивідуальна письмова робота – це невелике за обсягом завдання, яке безпосередньо стосується теми поточного семінару і може виконуватися як під час його проведення, так і бути підготовлене заздалегідь самостійно. Письмова робота може бути виконана у формі невеликого дослідження, доповіді, аналітичної записки чи есе. Практичні заняття, що передбачають підготовку презентацій, письмові роботи не включають.

Вимоги до письмової роботи

Доповіді та індивідуальні завдання за відповідними темами семінарських занять виконуються самостійно при консультуванні викладачем протягом вивчення навчальної дисципліни у відповідності до графіку навчального процесу. Даний вид роботи виконується з метою закріплення, поглиблення і узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання та набуття практичних навичок їх застосування при вирішенні проблем політичного прогнозування. Доповіді та індивідуальні завдання допускають наявність наступних елементів наукового дослідження: практичної значущості; комплексного системного підходу до вирішення завдань дослідження; теоретичного використання передової сучасної методології і наукових розробок; наявність елементів творчості.

Практична значущість доповідей та індивідуальних завдань полягає в обґрунтуванні реальності їх результатів для потреб теорії та практики політичного прогнозування. Реальною вважається робота, яка виконана на основі аналізу результатів досліджень провідних фахівців у даній сфері, теоретичної бази щодо актуальних питань та запропонованої теоретико-методичної і методологічної баз щодо шляхів вирішення проблем, які існують у практичній політиці.

Комплексний системний підхід до розкриття теми доповідей і індивідуальних завдань полягає в тому, що предмет дослідження розглядається під різними кутами – з позицій теоретичної бази і практичних напрацювань його реалізації в суспільній діяльності, в тісній взаємодії та єдиній логіці викладення.

Застосування сучасної методології дослідження полягає в тому, що при підготовці доповідей індивідуальних завдань студент повинен використовувати відповідну теоретичну базу й апарат наукових методів дослідження. В процесі підготовки доповідей і індивідуальних завдань разом з теоретичними знаннями і практичними навиками за фахом, студент повинен продемонструвати здібності до науково-дослідної роботи і вміння творчо мислити, навчитися вирішувати науково-прикладні актуальні завдання.

Реферування літератури – конспектування першоджерел із зазначенням основної думки роботи та самостійних висновків студента. Обов'язковою вимогою є відповідність підбірки цитат загальній спрямованості курсу та наявність повних і ґрунтовних авторських висновків й узагальнень (власна оцінка, ставлення, позитиви/негативи, рекомендації тощо).

Індивідуальна робота студентів з курсу передбачає написання доповідей та підготовку фіксованих виступів. Для цього необхідно скласти план виступу, вивчити необхідні літературні джерела, зробити виписки. За своїм змістом доповідь і виступ повинні відповідати обраній темі. Виклад матеріалу має бути логічним, послідовним.

За структурою *письмова робота* складається із короткого вступу, двох або трьох розділів основної частини, висновків та списку використаної літератури. План написання доповіді повинен мати внутрішню єдність і логіку, враховувати актуальність проблеми, її наукову розробленість та практичну значимість.

У *вступі* обґрунтовується актуальність проблеми, що вивчається, її практична значимість; формулюються мета й завдання дослідження, вказуються обсяг і структура. Обсяг вступу не повинен перевищувати однієї сторінки комп'ютерного тексту.

Основна частина обсягом до 10 сторінок комп'ютерного тексту, викладеного у двох-трьох розділах, повинна містити виклад основних 23 теоретичних положень, що визначають сутність і зміст предмета досліджуваної теми, з огляду на цілі й завдання доповіді; розгляд різних точок зору провідних фахівців з досліджуваних питань на основі аналізу літературних та інших інформаційних джерел; визначення пріоритетних питань, що підлягають першочерговому розв'язанню; аналізуються практичні матеріали, сучасні тенденції розвитку та особливості, притаманні зовнішньоекономічній діяльності України. На основі отриманих результатів розглядаються пропозиції, рекомендації,

заходи щодо досягнення цілей згідно з темою письмової роботи. При цьому студент повинен виявити самостійність та ініціативу.

Висновки є завершальним етапом виконаного студентом письмової роботи. Вони повинні містити короткі підсумки за результатами дослідження та прикладного аналізу об'єкта дослідження з наведенням позитивних і негативних сторін, а також нереалізованих можливостей; перелік заходів, спрямованих на розв'язання проблеми, підвищення ефективності об'єкта дослідження; отримані якісні та кількісні показники; можливі варіанти реалізації запропонованих у письмовій роботі заходів.

Письмова робота виконується державною (українською) мовою. Викладення повинно мати науковий характер, чіткий, без орфографічних і синтаксичних помилок, логічно послідовний. Пряме переписування матеріалів з літератури неприпустиме. Оформлення має відповідати встановленим вимогам: обсяг – 12–15 сторінок, 14 шрифт, 1,5 інтервал, поля: зліва, зверху, знизу – 20 мм, справа – 15 мм. Список літератури подавати наприкінці тексту за алфавітом. Посилання в тексті в квадратних дужках, де перша цифра – номер позиції у списку літератури, а друга – номер сторінки.

Індивідуальне науково-дослідне завдання передбачає: систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань із дисципліни і застосування їх при вирішенні конкретних виробничих завдань; розвиток навичок самостійної роботи з літературними джерелами. Виконане ІНДЗ студент подає наприкінці семестру, але не пізніше терміну проведення підсумкового модульного контролю. Оцінка за виконання ІНДЗ враховується при виставленні загальної оцінки з дисципліни. Письмова робота оцінюється максимум 15 балів.

Критерії оцінювання індивідуального науково-дослідного завдання

0–1 бал – студент недостатньо володіє матеріалом.

2–3 бали – студент володіє матеріалом та окремими навиками аналізу науково-методичної літератури, складає письмову роботу у спрощеному вигляді.

4–5 балів – студент володіє матеріалом, відтворює значну його частину у вигляді письмової роботи, за допомогою викладача аналізує науково-методичну літературу.

6–7 балів – студент володіє матеріалом і навиками текстуального аналізу на рівні цілісного уявлення про предмет дослідження, складає

текст письмової роботи самостійно, але допускає помилки та неточності.

8–9 балів – студент володіє матеріалом, систематизує та узагальнює його, складає текст, підбирає додатковий матеріал.

10–11 балів – студент володіє матеріалом та навиками цілісного аналізу науковометодичної літератури, виявляє початкові творчі здібності, самостійно готує текст, у якому можуть бути допущені неточності, вміє працювати з різними джерелами інформації.

12–13 балів – студент на високому рівні володіє матеріалом, систематизує, узагальнює та аналізує науково-методичну літературу, має власні судження, самостійно складає текст письмової роботи та правильно його оформлює.

14–15 балів – студент вільно володіє матеріалом та навиками цілісного аналізу науково-методичної літератури, виявляє навички самостійного наукового пошуку, вільно складає текст письмової роботи та правильно виконує оформлення.

Індивідуальна науково-дослідна робота є видом позааудиторної індивідуальної діяльності студента, результати якої використовуються у процесі вивчення програмного матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання ІНДЗ прилюдним захистом – презентацією. Мета: прищеплення та розвиток навичок і вмінь самостійної роботи з науковою літературою, складання невеличких повідомлень та презентацій з фаху, розв’язання ситуативних задач, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення знань з навчальної дисципліни “Політичне прогнозування” та застосування отриманих знань на практиці.

Презентація – вид завдання, що передбачає вміння систематизувати матеріал та наочно його представити. Основні вимоги до підготовки PowerPoint-презентації: кількість слайдів 15 – 25; наявність плану, списку використаних джерел; наявність ілюстрацій та наочностей; власне авторство презентації.

Презентації готуються студентами самостійно та демонструються на семінарському занятті, відповідно до якого заплановані. Презентація може супроводжуватися іншою наочностю: відео, фото, географічними картами, малюнками, карикатурами, музикою, таблицями, статистичними даними тощо. Максимальна оцінка за такий вид роботи може бути збільшена.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, виконання самостійної та індивідуальної роботи залежить від дотримання таких вимог: своєчасність виконання навчальних завдань; повний обсяг їх

виконання; якість виконання навчальних завдань; самостійність виконання; творчий підхід у виконанні завдань; ініціативність у навчальній діяльності.

Творча робота (есе) – вид самостійної роботи студентів з написання короткого, вільного прозового твору, міркування невеликого обсягу з вільною композицією. Есе виражає індивідуальні враження та міркування з конкретного питання. Творча робота має містити чіткий виклад суті поставленої проблеми, включати самостійно проведений аналіз цієї проблеми з використанням концепцій і аналітичного інструментарію, висновки, узагальнюючі авторську позицію з поставленої проблеми.

Побудова есе – це відповідь на питання чи розкрита тема, яка заснована на класичній системі доказів.

Структура есе. Вступ – суть і обґрунтування вибору теми. Воно складається з ряду компонентів, пов'язаних логічно і стилістично. На цьому етапі дуже важливо правильно сформулювати питання, на яке необхідно дати відповідь під час дослідження.

Основна частина – теоретичні основи обраної проблеми та виклад основного питання. Тут потрібно застосовувати аргументацію й аналіз, а також обґрунтування, виходячи з наявних даних і позицій з цього питання. У цьому полягає основний зміст есе.

Висновки – узагальнення й аргументування основних положень теми із зазначенням сфери її застосування.

Таким чином, оцінювання рівня та якості знань студентів з курсу “Політичне прогнозування” здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей студентів і передбачає диференційований підхід у його організації. Оцінюватися може виконання студентами відповідних навчальних завдань, під час роботи над якими вони демонструють власне логічно побудоване мислення: розгорнені та стислі, але конкретні усні відповіді, письмові роботи, доповіді, виступи у дискусіях, доповнення тощо.

Оцінка “*відмінно*” (“5”, “A”) виставляється студентам, які набрали загальну суму балів 90–100 від максимальної кількості можливих. При цьому студенти:

- міцно засвоїли теоретичний та практичний матеріал, глибоко і всебічно знають зміст навчальної дисципліни;
- ґрунтовно засвоїли рекомендовані до кожної теми джерела та спеціальну літературу, вміють її використовувати для аргументації тих чи інших положень при розкритті змісту відповідної проблеми;

- виявили поглиблене розуміння політичних процесів, пов'язують програмовий матеріал із профілем спеціальності;
- вільно оперують фактологією, хронологією, оволоділи відповідною науковою термінологією, що передбачена при засвоєнні цього курсу;
- брали активну участь при обговоренні проблемних питань;
- логічно мислять і будують відповідь, правильно і в достатній кількості добирають необхідні для відповіді факти, висловлюють власне ставлення до навчального матеріалу;
- відповідь чітка і завершена, мова добра.

Оцінка **“добре” (“4”, “B”)** виставляється студентам, які набрали загальну суму балів 82–89 від максимальної кількості можливих. При цьому студенти:

- добре засвоїли теоретичний та практичний матеріал, всебічно знають зміст навчальної дисципліни;
- виявили обізнаність і в основному засвоїли рекомендовані до кожної теми джерела та спеціальну літературу, вміють її використовувати для аргументації тих чи інших положень при розкритті змісту відповідної проблеми;
- в основному засвоїли матеріал, який дає можливість розуміти політичні процеси;
- продемонстрували знання фактичного матеріалу, орієнтуються в проблемах, але припускаються певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного матеріалу або при аналізі практичного матеріалу;
- не цілком володіють відповідною науковою термінологією;
- брали досить активну участь при обговоренні проблемних питань;
- логічно мислять і будують відповідь, правильно і в достатній кількості добирають необхідні для відповіді факти;
- висловлюють власне ставлення до навчального матеріалу;
- відповідь чітка і завершена, мова добра.

Оцінка **“добре” (“4”, “C”)** виставляється студентам, які набрали загальну суму балів 75–81 від максимальної кількості можливих. При цьому студенти:

- добре засвоїли теоретичний та практичний матеріал, всебічно знають зміст навчальної дисципліни;
- виявили обізнаність та частково засвоїли рекомендовані до кожної теми джерела й спеціальну літературу;
- в основному засвоїли матеріал, який дає можливість розуміти процеси політичного розвитку світу;

- продемонстрували знання фактичного матеріалу, орієнтуються в головних історичних проблемах, але припускаються певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного матеріалу;
- частково володіють відповідною науковою термінологією;
- логічно мислять і будують відповідь, однак мають незначні ускладнення при використанні та демонстрації, визначених програмою знань і умінь, при доборі фактів припускаються незначних помилок;
- власне ставлення висловлюється але в аргументації зустрічаються окремі неточності;
- відповідь чітка, мова добра.

Оцінка **“задовільно”** (“3”, “D”) виставляється студентам, які набрали загальну суму балів 69–74 від максимальної кількості можливих. При цьому студенти:

- частково опанували матеріал, передбачений програмою курсу, мають досить поверхневі знання щодо проблем, які вивчалися;
- показали фрагментарну обізнаність щодо змісту питань, які розглядалися під час лекційних та семінарських занять, виносилися на самостійне опрацювання;
- обмежилися опосередкованим вивченням наукових джерел і мінімальним опрацюванням рекомендованої літератури;
- пасивно поводити себе, не виявили належних навичок і бажання до самостійної роботи;
- плутають поняття та зміст наукових термінів;
- мають ускладнення при використанні та демонстрації визначених програмою знань і умінь, при доборі фактів припускаються помилок;
- відповідь недостатньо самостійна, аргументація слабка, є помилки в знанні фактичного матеріалу та висновках, мова спрощена.

Оцінка **“задовільно”** (“3”, “E”) виставляється студентам, які набрали загальну суму балів 60–68 від максимальної кількості можливих. При цьому студенти:

- частково опанували матеріал, передбачений програмою курсу, мають досить поверхневі знання щодо проблем, які вивчалися;
- показали фрагментарну обізнаність щодо змісту питань, які розглядалися під час лекційних та семінарських занять;
- обмежилися опосередкованим вивченням наукових джерел та мінімальним опрацюванням рекомендованої літератури;
- пасивно поводити себе, не виявили належних навичок і бажання до самостійної роботи;

- майже не володіють науковою термінологією;
- користуються окремими знаннями й уміннями, порушують логіку викладу, при доборі фактів припускаються помилок;
- не вміють оцінювати політичні події і процеси, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;
- відповідь не самостійна, є суттєві помилки в знанні фактичного матеріалу та висновках, мова спрощена.

Оцінка **“незадовільно” (“2”, “FX”)** з можливістю повторного складання виставляється студентам, які набрали загальну суму балів 35–59 від максимальної кількості можливих. При цьому студенти:

- не відвідували частину лекційних і семінарських занять;
- не опрацювали рекомендованої літератури, у зв'язку з цим фрагментарно орієнтуються в політичних процесах;
- недостатньо опанували навчальний матеріал дисципліни, не знають головних наукових фактів, термінів, майже не орієнтуються в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні практичні навички;
- пасивно поводили себе, не виявили належних навичок і бажання до самостійної роботи.

Оцінка **“незадовільно” (“2”, “F”)** з обов'язковим повторним курсом виставляється студентам, які набрали загальну суму балів 1–34 від максимальної кількості можливих. При цьому студенти:

- не відвідували лекційних і семінарських занять;
- не опрацювали рекомендованої літератури, у зв'язку з цим епізодично орієнтуються в політичних процесах;
- не опанували навчальний матеріал дисципліни, не знають головних наукових фактів, визначень, не орієнтуються в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення та сформованість практичних навичок;
- не бажали відповідати на поставлені запитання;
- фактично не засвоїли програму курсу.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Загальна система оцінювання навчальної дисципліни

Структура розподілу балів передбачає:

- 1) відповіді на семінарських заняттях – 25 балів (не менше чотирьох оцінок на п'ятнадцяти семінарських заняттях);
- 2) написання контрольної письмової роботи – 10 балів;
- 3) виконання індивідуального науково-дослідного завдання – створення та презентація з обраної теми – 15 балів (з них 10 балів – за текст, 5 балів – за презентацію).
- 4) іспит – *50 балів*.

Загальна кількість – *100 балів*.

Виконання контрольної письмової роботи передбачає:

- 1) повторення студентами лекційного матеріалу та отриманих знань при підготовці та проведенні семінарських занять, самостійного опрацювання рекомендованої літератури з питань, що виносяться на модульний контроль;
- 2) написання письмової роботи передбачає виконання студентами в аудиторії (чи за допомогою системи дистанційного навчання) індивідуального завдання, що вимагає:

- виявлення розуміння сутності понять і термінів – 5 балів;
 - вміння структурувати основні явища та елементи політичного прогнозування – 8 балів;
 - знання теоретичних засад, завдань, етапів і механізмів політичного прогнозування – 12 балів;
- Загальна кількість – 25 балів.

Відповідь студента на семінарському занятті оцінюється за п'ятибальною системою за визначеними програмою навчальної дисципліни критеріями.

Усна відповідь може бути доповнена наочними посібниками, зокрема, візуалізованою графічною презентацією (обсягом 10–15 слайдів), зміст та використання якої оцінюється окремо.

Умови допуску до підсумкового контролю.

Здобувач допускається до підсумкового контролю (за навчальним планом – екзамен) за умови повного виконання всіх видів роботи, передбачених програмою навчальної дисципліни.

Підсумковий контроль – **іспит** проводиться згідно графіку навчального процесу в останній місяць семестру і виставляється за результатами виконання студентом передбачених навчальною програмою видів робіт. Кількість балів, отримана за відповідь на питання підсумкового контролю, додається до балів, набраних за лекційні, семінарські та індивідуальні роботи.

У разі відсутності студента на лекції чи семінарі, невиконання ним практичних завдань із поважних причин, він має право відпрацювати кожну тему з викладачем індивідуально. У таких випадках кількість балів визначається згідно з якістю виконаної роботи. Відсутність студента на заняттях без поважних причин, невиконання практичних завдань чи ненаписання письмових робіт є підставою для незарахування викладачем відповідної теми. Якщо студент не відвідував курсу лекцій, не відвідував практичні заняття і не виконав практичні завдання, а, отже, і не набрав необхідної кількості балів, то він, за рішенням кафедри, не допускається до складання іспиту.

У випадку встановлення вияву академічної недоброчесності викладач пропонує студентові повторно виконати передбачений навчальною програмою курсу вид роботи.

Політика курсу

Політика щодо дедлайнів та перескладання: роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання модулів відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний). Політика щодо академічної доброчесності: усі письмові роботи перевіряються на наявність плагіату і допускаються до захисту із коректними текстовими запозиченнями не більше 25%. Списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних пристроїв).

Політика щодо відвідування: відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання, за яке нараховуються бали. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись в онлайн-формі за погодженням із керівником курсу.

Курс передбачає роботу в колективі. Середовище в аудиторії є дружнім, творчим, відкритим до конструктивної критики. Усі завдання, передбачені програмою, мають бути виконані у встановлений термін. Презентації та доповіді мають бути авторськими та оригінальними. Під час роботи над завданнями не допустимо порушення академічної доброчесності.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Місце політичного аналізу та прогнозування в системі політичної науки.
2. Еволюція футуроорієнтованого потенціалу суспільно-політичної думки.
3. Прогнозування в науці та футурологія.
4. Специфіка та основні категорії політичного прогнозування.
5. Сутність, основні категорії, інструменти та види прогнозування.
6. Внутрішньополітичне і зовнішньополітичне прогнозування.
7. Типи політичних прогнозів.
8. Принципи політичного прогнозування.
9. Методи та основні етапи прогнозування.
10. Моделювання соціально-політичних процесів.
11. Сутність та етапи політичного моделювання.
12. Основні типи моделей.
13. Стратегія і тактика державно-політичного розвитку.
14. Сутність та основні ознаки стратегічного планування.
15. Основні функції державної стратегії.
16. Моделювання міжнародних відносин.
17. Основні принципи моделювання.
18. Математичні підходи в аналізі міжнародних відносин.
19. Глобальне моделювання С Гантінгтона.
20. Глобальне моделювання Г. Кіссінджера.
21. Глобальне моделювання З. Бжезінського.
22. Державно-управлінські рішення як об'єкт політичного прогнозування.
23. Державне та управлінське рішення: суть та класифікація.
24. Прийняття рішень у державному управлінні.
25. Сутність і механізм прийняття державно-управлінських рішень.
26. Сутність та процес прийняття управлінських рішень.
27. Механізм прийняття нормативно-правових актів.
28. Ефективність державно-управлінських рішень як необхідна умова формування альтернативної цивілізації.
29. Ефективність управління.
30. Перехід до альтернативної цивілізації.
31. Футурологічні проекти цивілізаційного розвитку.

32. Концепція постіндустріального суспільства Елвіна Тоффлера.
33. Концепція інформаційного суспільства Джона Нейсбіта.
34. Концепція розвитку міжнародних відносин Збігнева Бжезінського.
35. Концепція “кінця історії” Френсіса Фукуяма.
36. Концепція глобального політичного прогнозування О. Панаріна.
37. Новітні суспільно-політичні тенденції загальноцивілізаційного поступу.
38. Децентралізація.
39. Гуманізація суспільства.
40. Демократизація суспільства.
41. Інформатизація суспільства.
42. Індивідуалізація.
43. Постмодерні суспільно-політичні трансформації
44. Ідеологія постмодерну.
45. Процес постмодернізації.
46. Україна ХХІ ст. і гуманістичні детермінанти політики.
47. Цивілітарна концепція постсоціалізму.
48. Перспективи трансформації українського суспільства на засадах політичного плюралізму.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Яке із означень політичного прогнозування його сутність?

- галузь наукових знань
- навчальна дисципліна
- сфера професійної діяльності
- усі перелічені означення

Об'єктом вивчення дисципліни “Політичне прогнозування” є:

- політика, як діяльність держави та її інституцій
- відносини політичних інститутів
- національна зовнішня політика в регіональному вимірі
- світова політика та міжнародні відносини

Джерелами вивчення політичного прогнозування є –

- Конституція України 1996 року та Закони України
- міжнародно-правові акти
- численні наукові дослідження українських та зарубіжних науковців з проблем вироблення, впровадження, аналізу та прогнозування політики
- усі перелічені означення

“Мозкові центри” це:

- аналітичні підрозділи корпорацій
- аналітичні структури, створені в багатьох штатах і великих муніципалітетах
- недержавні суспільні інститути перспективних досліджень
- спеціальні дослідницькі підрозділи з аналізу державної політики, створені у федеральному уряді

Які із названих структур не відносять до “мозкових центрів”?

- науково-дослідні центри
- контрактні дослідницькі організації
- центри, які займаються лобіюванням
- органи державної влади

Найдавнішими та дуже впливовими “мозкові центри” є в

- Італійській Республіці
- Російській Федерації
- Сполучених Штатах Америки
- Федеративній Республіці Німеччині

Які з із названих видів “мозкових центрів” здійснюють перспективні аналітичні й прогностичні дослідження?

- контрактні дослідницькі організації

- науково-дослідні центри
- центри, які займаються лобіюванням
- аналітичні підрозділи органів державної влади

В Україні налічується аналітичних центрів понад –

- 50
- 100
- 150
- 200

Провідним центром аналізу й прогнозування політики в Україні є

- Національний університет “Києво-Могилянська академія”
- Офіс Президента України
- Національна академія державного управління при Президентові України
- Національний інститут стратегічних досліджень

На рівень розвитку аналітичних центрів в Україні найбільш негативно впливає:

- відсутність відповідного законодавства стосовно аналітичних центрів та недостатньо розвинуті традиції політичної аналітики
- значна залежність від зовнішнього фінансування
- низький рівень зацікавленості владних структур у діяльності неурядових аналітичних центрів
- спроби певних інститутів влади, політичних сил, потужних бізнес-структур зробити незалежні аналітичні центри засобом реалізації власних інтересів і цілей

Використання в політичному прогнозуванні науково обґрунтованих методик досліджень політичних явищ та процесів і факторів їх зміни передбачено принципом:

- системності
- комплексності
- науковості
- дієвості, політичної доцільності

Політична теорія для політичного прогнозування є:

- інформаційно-організаційною основою
- категоріальним апаратом
- нормативно-правовою базою
- теоретичною і методологічною основою

Найбільш точно і адекватно відображає поточну політичну ситуацію прогнозний сценарій:

- глобальний

- довгостроковий
- короткотерміновий (оперативний)
- перспективний

Прогнозування має на меті:

- вибір найбільш раціональних практичних рішень
- встановлені закономірності і тенденції розвитку подій
- встановлення тією або іншою мірою ймовірності події
- пізнання можливих станів політичних подій, явищ, процесів у майбутньому

Переконання, що людина може змінити майбутнє за допомогою магичних обрядів притаманне прогностичній моделі:

- історико-філософській
- міфолого-релігійній
- утопічній
- футурологічній

Моделювання бажаного політичного устрою, образ якого задається як цілі політичного розвитку в майбутньому притаманне прогностичній моделі:

- історико-філософській
- міфолого-релігійній
- утопічній
- прогностичній

Циклічно-хвильові теорії політичного розвитку реалізовані у прогностичній моделі:

- історико-філософській
- міфолого-релігійній
- утопічній
- футурологічній

Найбільш послідовне вираження аналіз футурологічних уявлень про майбутній світоустрій отримав у працях:

- З. Бжезинського
- Ф. Фукуяма
- С. Гантінгтона
- усі перелічені означення

Оцінювати достовірність прогнозів з достатньою високою для практичних цілей точністю слід за допомогою використання принципу:

- безперервності
- верифікації
- комплексності

- системності

Для формування об'єктивної узгодженої думки експертів щодо перспектив розвитку внутрішньої або зовнішньої політики застосовується:

- колективна генерація ідей
- матричний метод
- метод “Делфі”
- метод експертної оцінки

Застосування “мозкового штурму” лежить в основі:

- методу колективної генерації ідей
- матричного методу
- методу “Делфі”
- методу експертної оцінки

Яку із ліній поведінки не передбачає створення прогнозного сценарію

- не визначену
- оптимістичну
- песимістичну
- робочу

Уявлення про те, що майбутнє людства якісно інше, його неможливо екстраполювати з сьогоднішніх реалій лежить в основі:

- глобального прогнозування
- інтуїції
- прогнозування на основі історико-логічного аналізу
- футурології

Аналітичний метод прогнозування, заснований на встановленні логічної послідовності станів об'єкта прогнозування та прогнозного фону в часі за різних умов, називається:

- евристичним методом
- методом побудови сценарію
- прогнозуванням за аналогією
- прогнозування на основі теорій прийняття рішень

Документ, який визначає цілі та завдання прогнозу, регламентує порядок його розробки, має назву:

- аналітичний план
- дослідницьке завдання
- завдання на прогноз
- прогнозний сценарій

Безпосередньо для практичних цілей розробки політики складаються прогнози:

- аналітичні

- нормативні
- пошукові
- прогнози–застереження

Наукові методи у сфері прогнозування політичних процесів утверджуються в:

- античну епоху
- добу середньовіччя
- новий час
- новітню епоху

До основних недоліків Інтернет-джерел політичної інформації належать:

- необ'єктивність, недостовірність, заангажованість
- тимчасовість, публічність, масовість
- абстрактність, фейковість, відсутність доказів
- плагіат, сенсаційність, жорстокість

Моделюванням у науці називають:

- процес дослідження істотних рис об'єкта
- заміщення одного об'єкта іншим з метою отримання інформації про найважливіші властивості об'єкта-оригіналу за допомогою об'єкта-моделі
- клонування досліджуваних подій
- створення науково вивіреного аналога досліджуваних явищ чи процесів

Практичними завданнями моделювання є:

- аналіз політичних явищ і процесів, політичне прогнозування
- можливість виокремлення в даній системі певних частин (“підсистем”);
- аналіз об'єктів та суб'єктів політики
- отримання нових знань про об'єкт дослідження та підтвердження відомих

Математична модель – це:

- абстракція реального світу, де зв'язки між реальними елементами, які нас цікавлять, замінені аналогічними зв'язками між математичними величинами
- опис політичних явищ і процесів математичними символами
- формалізація інформації за допомогою диференціальних й інтегральних рівнянь
- використання штучного інтелекту для осягнення політичних явищ і процесів

Основним інструментальним та ефективним методом дослідження політичних систем є:

- метод моделювання
- порівняльний метод
- математичний метод
- логічний метод

Одним з ефективних групових методів експертних оцінок є:

- метод Делфі
- метод дуалізму
- мозковий штурм
- системний аналіз

Якщо об'єкт вивчення не доступний для прямого вивчення, то дослідники застосовують метод:

- експертних оцінок
- моделювання
- спостереження
- типології

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Альтернативи є невід'ємною частиною прийняття рішень. Це варіанти рішень, що приймаються. Характер альтернатив та їх кількість певним чином впливають на методи прийняття рішень. Так, якщо альтернативи задано, то бажано ще до прийняття рішення ретельно вивчити їх методами аналізу даних, згрупувати залежні або схожі альтернативи, знайти спільні чи відмінні риси між ними. Якщо ж альтернатив немає, то, зрозуміло, що рішення очевидне. Вибір найкращої альтернативи — одне з основних завдань у процесі прийняття рішення. Взагалі про прийняття рішення можна говорити лише в тому випадку, якщо, по-перше, для досягнення мети наявні різні шляхи та засоби, і, по-друге, керівник може вибирати між ними.

Антиутопія (грец. – не, місце; альтернативно дистопія) - зображення у художній літературі чи кінематографії небезпечних наслідків, пов'язаних із експериментами над людством задля його “поліпшення”, певних, часто принадливих, соціальних ідеалів, антитеза утопії. До II половини XX століття домінантним жанром була соціальна антиутопія, але пів СВ з'явилися жанрові різновиди антиутопії, зокрема гротескно-сатиричної, філософсько-психологічної та інтелектуально-іронічної спрямованості. Усвідомлення негативних наслідків діяльності людини – науково-технічного прогресу, урбанізації, масштабних впливів на природу, перегонів з озброєння сприяло створенню нових моделей антиутопії: екологічної, технологічної, політичної. Вперше термін “антиутопія” вжив британський філософ і економіст Джон Стюарт Мілль 1868 року. Сам же термін “антиутопія” як назва літературного жанру ввели Гленн Негліа і Макс Патрік в складеній ними антології утопій “У пошуках утопії” (1952р.). Антиутопії як особливий жанр, характерний для XX ст., на відміну від утопій, орієнтованих на бажане майбутнє, змальовують картини небажаного майбутнього. Найхарактерніші антиутопії створили Є. Замятін, О. Хакслі, Дж. Оруелл. Показовим є роман-антиутопія “Ми” письменника Є. Замятіна, що становить собою художній конспект вірогідного віддаленого майбутнього людства.

Види прогнозів за строками – оперативні (до 1 місяця); короткострокові (до 1 року); середньострокові (до 5 років); довгострокові (від 15 до 20 років); віддалені (від 50 і більше).

Внутрішньополітичне прогнозування – прогнозування всієї сфери внутрішньої політики. Воно пов'язане з оцінками як конкретних політичних подій, так політичних процесів у діяльності самих політи-

ч
н
и
х

і
н

Глобальне моделювання є одним з основних напрямів прикладних системних досліджень, важливим інструментом пізнання. Визначальною особливістю глобального моделювання, що надає йому особливої актуальності, є необхідність системного синтезу глобальних процесів у усій їх складності та взаємопов'язаності, багатоманітності та наявності суперечностей. При побудові глобальних моделей враховуються соціальні, політичні, культурні, екологічні та інші фактори. Такий підхід сприяє виявленню і передбаченню можливих тенденцій подальшого розвитку. Всесвітньовідомі вчені Самюель Гантінгтон, Генрі Кіссінджер і Збігнев Бжезінський спробували викласти свої глобальні моделі взаємовідносин держав, у яких врахували майже всі зазначені вище фактори. Особливістю цих моделей є те, що вони дійсно мають певний вплив на політику США, тобто не залишились ідеєю на папері.

Громадська думка є різновидом колективного судження, в якому у формі оцінки, ствердження чи засудження виражається ставлення масової свідомості до певних соціально значущих проблем (у тому числі й до проблем майбутнього суспільно-політичного розвитку). Враховуючи здатність громадської думки різнобічно впливати на свідомість і практичну діяльність людей, регулювати їх соціальну поведінку, в контексті політичного прогнозування велике значення має опанування мистецтвом її формування.

Внутрішньополітичне прогнозування охоплює не тільки внутрішні процеси, а й зовнішні зв'язки з іншими державами. Це означає, що внутрішньополітичне прогнозування повинно враховувати вплив зовнішніх факторів на внутрішні процеси. Наприклад, зовнішні зв'язки можуть впливати на внутрішні процеси через економічні, політичні, культурні та інші фактори. Крім того, внутрішньополітичне прогнозування повинно враховувати вплив технологічних змін, зокрема в галузі електроніки, інформатики та інших сфер, на внутрішні процеси. Це означає, що внутрішньополітичне прогнозування повинно враховувати вплив технологічних змін на внутрішні процеси.

Демократизація суспільства. З 60-х років ХХ ст. функціонує ідея безпосередньої демократії. Прихильники теорії називають переваги: вплив означеного різновиду демократії на всебічну демократизацію суспільства, соціальну емансипацію і самореалізацію особистості; ширші можливості, порівняно з представницькими інститутами, для вираження інтересів і волі народу; забезпечення стійкої легітимації влади, подолання політичного відчуження громадян і, як наслідок, зростання стабільності політичної системи та ефективності управління; забезпечення контролю над політичними інститутами і посадовими особами, подолання зловживань владою, відриву правлячої еліти від народу, бюрократизації чиновництва. Противники безпосередньої демократії вказують на її негативні сторони і слабкі місця: низька ефективність і безконтрольність політичних рішень внаслідок прийняття їх широким загалом; постійна небезпека виникнення тоталітаризму або популістського авторитаризму, пов'язана з властивою масам схильністю до ідеологічного диктату складність і дорожнеча практичного здійснення прямого народовладдя; неможливість залучити більшість громадян до систематичної участі в управлінні без примусу внаслідок небажання значної частини населення займатися політикою.

Державне рішення — це соціальне управління, за допомогою якого держава визначає підстави виникнення, зміст або припинення регульованих суспільних відносин. Державне рішення є вибором альтернативи майбутньої дії, спрямованої на досягнення політичної мети, організації діяльності об'єктів політичного управління. Ефективною є та політика, яка може правильно оцінювати сьогодення, вміло використовувати політичний досвід та передбачати можливі наслідки рішень, що приймаються.

Державно-управлінські рішення – всі управлінські рішення, які приймають вищі та центральні органи державної влади з метою визначення і реалізації державних цілей, стратегії їх досягнення, основних функцій державної політики, а також вирішення проблем державного рівня. Це може бути визначення пріоритетів цілей і функцій держави у певний період її розвитку; розроблення, корекція і реалізація державної політики та її певних складових; реформування структури органів державної влади; формування щорічних державних бюджетів і планів соціально-економічного розвитку; реформування системи державної служби.

Державна стратегія – система великомасштабних державних рішень, засіб досягнення поставлених цілей, форма управління соціально-економічною діяльністю й територіальною організацією суспільства.

Децентралізація. На зміну інституціональній структурі індустріального типу прийшла нова тенденція, спрямована на поступове подолання процесу централізації з притаманними йому вертикальною структурою і субординацією, концентрацією влади в єдиному центрі. В умовах розгортання процесу децентралізації поступово втілюються

с
у
с
п
і
л
ь
н
о
-

Ефективність управління – це результат, співвіднесений з витратами на його досягнення. До витрат на управління повинні належати витрати не тільки на систему управління, а й на реалізацію управлінських рішень. Ефективність роботи будь-якої системи управління, що має ієрархічну структуру, залежить від якості управлінських рішень, які, у свою чергу, зумовлені такими чинниками: архітектурою інформаційних мереж та спрямованістю інформаційних потоків; достовірністю інформації; складом команди тих, хто має повноваження приймати відповідні рішення; моделлю прийняття управлінських рішень; технологіями та інтенсивністю впровадження управлінських рішень.

Зовнішньополітичне прогнозування – сфера оцінок міжнародних відносин і зовнішньої політики, політичної обстановки у світі

к
т
п
є
м
д
д
н
і

гнозів, як правило, здійснюються спроби виявити нові можливі фактори розвитку світу, певного регіону, країни. Подібні дослідження досить розвинуті у США, де питаннями політичного прогнозування у сфері міжнародних відносин займаються Гудзонівський інститут, Інститут оборонних досліджень, Інститут майбутнього, Інститут політичних досліджень, Інститут стратегічних досліджень Гарвардського університету та ін.

Івент-аналіз. Цей метод є досить поширеним у моделюванні політичних процесів. Іноді його ще називають методом аналізу даних певної події. Івент-аналіз спрямований на оброблення публічної інформації про те, хто говорить, що говорить, стосовно кого і коли. Систематизація та оброблення відповідних даних здійснюються за такими ознаками: 1) суб'єкт-ініціатор (хто); 2) сюжет (що); 3) суб'єкт-мішень (стосовно кого); 4) дата події (коли). Систематизовані таким чином події зводяться в матричні таблиці, ранжуються та вимірюються за допомогою комп'ютерних технологій. Ефективність даного методу передбачає наявність великої бази даних. Науково-прикладні проекти, які використовують івент-аналіз, різняться типом досліджуваної поведінки, кількістю політичних діячів, які розглядаються, часовими параметрами, кількістю використаних джерел.

Імітаційні моделі відображають розвиток досліджуваних процесів у часі, але крім часу в них враховується чимало інших факторів, а також структура і функціонування певної системи, що зумовлює досліджувані явища. Імітаційна модель відображає взаємодію між різними факторами та об'єктами, які пов'язані з досліджуваним процесом. Предметом імітаційного моделювання може бути взаємодія людей у малих групах, взаємодія соціально-економічних факторів, що впливають на розвиток країн та регіонів, взаємодія сторін-учасниць якогось конфлікту, взаємодія учасників процесу прийняття колективного рішення та ін. Зазвичай імітаційна модель подається графічно у вигляді блок-схем, які відображають структуру взаємозв'язку її елементів, а також у вигляді рівнянь, що описують відносини між вказаними ознаками, і реалізується у вигляді електронно-обчислювальних програм. Імітаційне моделювання дає змогу розв'язати проблеми експерименту в соціологічному дослідженні, оскільки можна "програвати" різноманітні варіанти розвитку процесу, прогнозувати його перебіг за різних запрограмованих умов.

Індивідуалізація. Це один з домінуючих в умовах формування постсучасного суспільства процесів, у центрі якого перебуває людина

як основний об'єкт і суб'єкт модернізаційного перетворення в його су-

Ч
а
с
Н
О
М
У

і **Інструментарій прогнозування** – система організаційно-технічних елементів, які забезпечують високу якість прогнозу. Це різноманітні види анкетування, кількісні і якісні методи оцінки даних опитувань суспільної думки, спеціальні системи передбачення.

. **Інформатизація суспільства.** Разом з розглянутими вище проблемами відвісчасчаві в ниву а р о л і с ь у о ф о р м у в а н н я ф е н о м е н с у а д и н и т а с і ї с м і с л е в т в а с т в м і с у а c і н і ж н и м о в і д н р і с н e m b i н ф o r m a c і o n a z a c і i d n e p e s f p i e t y e v 7 0 a x c p o - n a x e x x c t y c t y o l i n c t b p u a c h o c c m c i a x i d n a a c o p o n n i n e n o t i c a c a i n o , r a p a k e j u c и t y o n c t b i d o p p a v d o y e t a i d c i a j d v i x d e k u v i t n o a d i c y i a c n i m t a n y p e c a i m p i v k o - n a c n e p e d o n t o b p i v n a b e n c i a y u c t b e c o z a e p a y e n n i d i p r a c c o v i d b y a n o b i d y v d e x i d p a y c h e y c p i n c i n i z n a c e o y m o v a k e v i d a p i d e o c m y d i n a c t b a c t b o a j t a p i k a v i e d a c b i d f e k t i v o y m o v a k o r i b o a d n i u n f o p o m a k i z a o d i n a p a z o f e p c y c n i m n o t o c p o a v n c y k i m i n d y b i d y a m i o (a b o y d a c p o c e , b y t t y a o b e p c a v n i) e o n i a x i v a i d o y k p r i i n a x z m a n p r i c t r i i x i x e t . u u j o v e c f o p o b o v a n o c i v v i b o r u x k p a i n a x p o d p i m y e n c y a k i c y a n n e v e c y o t a l b i c t a p i i y o d e p o k a v i k o b a p o c h a y d e n e r y a d i o n a l b e n e y i c y o p i c b a n n y , i n f o p m a c i i y t v i d f o p m a c i o y o n i k a l e j n i c t o c i d n o a n a c n a a d p i c m a k t i n n a v i d u v i v n a c y n o m y p o v n i p o z v i i k u i i d e p e r e n i f o p m a c i o n i d i c i y n o t b i d o c y u c t b e c o a n i c y v i d i c y a n n o m a i b u t n e v o c y u a c n o c i .

Кластерний аналіз (один з математичних методів аналізу міжнародних відносин) застосовується для розподілу багатьох об'єктів на задану або невідому кількість класів на основі певного математичного критерію якості класифікації. *Cluster* (англ. – пучок) – скупчення, група елементів, що характеризуються спільною якістю, властивістю. Критерій якості кластеризації відображає такі неформальні вимоги :

у групі об'єкти повинні бути щільно пов'язані між собою; об'єкти різних груп мають бути далекими один від одного; за будь-яких рівних умов розподіл об'єктів на групи повинен бути рівномірним. Сутність кластерного аналізу зводиться до групування (кластеризації) сукупності

з різноманітними ознаками з метою одержання однорідних груп-кластерів. Перевага цього аналізу полягає в тому, що його математичний апарат дає змогу знайти і виділити реально існуюче в ознаковому просторі нагромадження об'єктів (точок) на підставі одночасного групування за великою кількістю ознак. Більше того, метод дає можливість виявити й описати структурні закономірності, забезпечивши формування однорідних класів об'єктів.

Метод “Делфі” отримав назву від давньогрецького міста Делфі, в якому мешкали оракули (мудреці); розглядається вченими як один з найефективніших експертних методів. Визначається трьома основними особливостями: 1) анонімністю експертів; 2) використанням результатів попереднього туру опитувань; 3) статистичною характеристикою групової відповіді. Анонімне опитування групи експертів наводиться у письмовій формі в кілька турів. При цьому експерти не вступають у контакт один з одним, їм дають можливість ознайомитися із систематизованими результатами попереднього туру опитувань. І все знову повторюється. При цьому кількість турів (переважно від двох до чотирьох) залежить від зведення поляризованих оцінок до мінімуму. Якщо експерти досягають згоди з принципових питань у межах другого туру, опитування припиняється. Точність і надійність результатів експертизи залежать від якісно підбраної групи експертів.

Методи екстраполяції та інтерполяції. *Екстраполяція* – поширення висновків, отриманих від спостереження за однією частиною явища, певної реальності, на іншу частину. Відповідно у прогнозуванні метод екстраполяції – це поширення на майбутнє певних елементів соціальних процесів з минулого і сучасного. Точність екстраполяції зникає у міру просування в майбутнє, яке в жодному разі не можна розглядати як лише кількісне продовження сучасного. Отже, за цього методу важливо визначити межу екстраполяції (5–10 років) з метою точності застосування цілей комплексних теорій: вірогідностей, обмежень, ігор, множин та ін. *Інтерполяція* – визначення проміжних значень функції на підставі деяких відомих її значень. Це складніший метод, який базується на конструюванні соціальної та політичної реальності. Складність соціально-політичних процесів, динаміка розвитку

людської цивілізації більше спонукають до конструювання реальності, до чого, власне, й схиляються сучасні дослідники майбутнього. Тому, прогнозуючи найближче майбутнє, недостатньо враховувати минуле і сучасне, необхідно насамперед зважати на віддалене майбутнє. А це, у свою чергу, є свідченням недостатньої адекватності методу екстраполяції і спонукає до використання методу інтерполяції, коли за минулим, сучасним та віддаленим майбутнім прогнозується найближче майбутнє.

Метод колективної генерації ідей (“мозкової атаки”) передбачає формування групи учасників з високим рівнем загальної ерудиції (не більше 15 осіб). У процесі підготовки “мозкової атаки” складається проблемна записка для учасників. Генерація ідей здійснюється за загальноприйнятими правилами, що передбачають ясність і стислість висловлювань, неприпустимість критики виступаючих, заборону виступати багато разів, толерантне ставлення ведучого і учасників до висловлених ідей, ведеться запис здійснення “атаки”. Після аналізу проблеми основна група спершу здійснює систематизацію ідей групою аналізу, а потім критику систематизованих ідей подвоєною групою (25-30 осіб) з погляду перешкод на шляху до їх здійснення. І, нарешті, останній етап передбачає оцінку критичних зауважень і складання списку практично здійснених ідей.

Метод колективної експертної оцінки. Сутність його полягає у погодженні думок експертів з певних напрямів розвитку зовнішньої чи внутрішньої політики, розвитку політичної ситуації. Цей метод передбачає чотири етапи: 1) створення робочих груп для здійснення опитувань, оброблення матеріалів, аналізу результатів колективної експертної оцінки. Робоча група призначає експертів у кількості від 10 до 100-150 осіб; 2) уточнення основних напрямів розвитку політичних процесів, подій; виявлення генеральної мети і засобів її досягнення; розробка питань для експертів; 3) забезпечення адекватності розуміння питань і незалежності суджень експертів (передбачає запобігання тиску провідної думки); 4) оброблення матеріалів експертної оцінки; синтез прогнозних гіпотез і варіантів розвитку політичних подій.

Метод моделювання досить поширений у політичних дослідженнях. Його, зокрема, із застосуванням різних моделей використовували: С Прайс, Д. Бартолом'ю (модель соціальної мобільності); Ван Гіг, П. Чекленд (модель м'яких систем); Дж. Річардсон (модель гонки озброєнь); М. Кондратьєв, С. Маслов (модель “довгих хвиль”); В. Ти-

хомиров (модель “вісім коліс”); Б. Гаврилишин та інші теоретики Римського клубу (моделі глобального розвитку); Д. Істон, Г. Спіро, Г. Алмонд, Т. Пронс (моделі функціонування політичних систем). Вивчаючи не самі об'єкти, а їх моделі, важливо, що події, які є аналогічні, але відбувалися в різних історичних умовах, можуть призвести до абсолютно протилежних результатів. Модель слід розглядати як аналог певного фрагмента дійсності, концептуально-теоретичного утворення, що використовується при розв'язанні таких завдань: прикладних (дослідження практичних проблем політичного життя); теоретичних (розробка теоретичних конструкцій політичної реальності); інструментальних (створення нових способів дослідження політичної сфери).

Метод побудови сценаріїв. Застосування цього методу пов'язане з необхідністю аналізу політичних ситуацій, які зазвичай розвиваються за кількома різними сценаріями. *Сценарій* – це спосіб встановлення логічної послідовності подій з метою визначення альтернатив розвитку великих систем типу міжнародних відносин, національної економіки, сфери політики, соціальних відносин тощо. У підготовці сценаріїв використовуються попередньо підготовлені аналітичні матеріали. Створення сценарію передбачає таку послідовність дій: визначення часового інтервалу формулювання перебігу подій, словесне тлумачення їх сутності, їх кількісну оцінку. Оскільки сценарій описує не реальну, а вірогідну (уявну) ситуацію, він найчастіше передбачає вибір з кількох прогнозованих варіантів розвитку подій. Тому розрізняють однозначний, альтернативний і компромісний вибори. Компромісний вибір – дія на основі поєднання позитивних моментів низки близьких або навіть альтернативних варіантів, що дають змогу знайти оптимальний вихід із ситуації, альтернативне розв'язання якої загрожує існуванню цілого.

Міфологія – (грец. – переказ, слово; виклад стародавніх сказань, переказів) – сукупність пов'язаних міфів певних людських спільнот, найбільш рання форма опанування людиною майбутнього. Вона є невід'ємною складовою соціального становлення в межах різних цивілізацій. Архаїчні міфи здебільшого елементарні за змістом, позбавлені зв'язної фабули та не утворюють чітких міфологій. З розвитком суспільств міфи перетворюються на розгорнуті розповіді, пов'язуються один з одним, утворюючи цикли. Сукупність міфів складає основу міфологічного світогляду, який притаманний як для первісного

суспільства, так і для, певною мірою, сучасного. Прийнято розрізняти *вищу міфологію*, яка є результатом цілеспрямованої міфотворчості служителів культу чи представників влади, включає міфи про богів, створення світу, соціальний устрій, і *нижчу*, поширену серед народних мас, яка пояснює світ і місце людини в ньому на побутовому рівні.

Моделювання – дослідження певних явищ, процесів або систем об'єктів шляхом побудови та дослідження їх моделей, а також використання моделей для визначення або уточнення характеристик та раціоналізації засобів побудови нових об'єктів. На ідеї моделювання базується будь-який метод наукового дослідження. Власне *модель* є образом об'єкта чи структури, поясненням, описом системи, процесу або низки пов'язаних між собою подій; спрощеною картиною реального світу, якій притаманні деякі її властивості; множинністю взаємопов'язаних уявлень про світ. Деякі моделі будуються за принципом зовнішньої подібності з об'єктом, що відображається, інші є аналогами або імітаторами таких об'єктів за властивостями або сутністю, треті дають лише символічну картину об'єктів або явищ, що моделюються. Отже, моделі – це розумне наближення до реальної дійсності.

Наукове передбачення – таке знання про невідоме, яке ґрунтується на вже відомому знанні про суть досліджуваних явищ і процесів та про тенденції їх подальшого розвитку; спирається на знання реальних взаємозв'язків, а не на містику. І все ж наукове передбачення – це ймовірне знання і не претендує на абсолютну істину.

Нормативний прогноз – передбачення бажаного стану об'єкта дослідження на основі раніше заданих норм, ідеалів, стимулів цілей;

О
П
И
С
У
Є

Ш
Л

Нормативно-правовий акт – це письмовий документ, який прийнятий уповноваженим на це суб'єктом державно-владних повноважень у визначеній формі та за встановленою процедурою, який регулює суспільні відносини і містить норми права. Такі акти не по-

і

З
а
с

винні суперечити Конституції та чинному законодавству України і мають бути узгоджені з усіма суб'єктами нормотворчих повноважень у разі їх спільної підготовки. Головною ознакою нормативно-правового акта є регулятивна функція щодо певної галузі суспільних відносин та наявність правових норм. Нормативно-правові акти є раціональними рішеннями. Вони не інтуїтивні, не засновані на судженнях і мають обґрунтовуватися за допомогою об'єктивного аналітичного процесу. Прийняття нормативно-правових актів починається з того, що ініціатори узгоджують проект з відповідними органами влади, установами та організаціями і проходять етапи від синтезування проблемної ситуації до виявлення альтернатив. Потім відбуваються їх попередня оцінка, прогнозування наслідків реалізації та вибір оптимальної альтернативи.

Політичне прогнозування – наукове дослідження (передбачення) перспектив конкретного політичного суб'єкта, політичної ситуації та політичного процесу. П.п. – обов'язкова умова успішної політичної діяльності. Значення П.п. полягає не тільки в тому, що від нього залежить ефективність політичної діяльності, рішень та акцій, які приймаються, а й у тому, що за самою суттю П.п. започаткована політична оцінка, яка з необхідністю ґрунтується на усвідомленні політичних інтересів певних соціальних груп. Світова практика свідчить: точне прогнозування в політичній сфері, як правило, залежить від багатьох факторів та умов, які визначають політичну діяльність і швидко змінюються. П.п. – короткочасне і стосується процесів, у яких помітно проявились одна або кілька тенденцій.

Політичне прогнозування охоплює спеціальні наукові дослідження політичних процесів, явищ, подій, внаслідок яких з одних, уже відомих про минуле і сьогодення даних одержують інші дані — уявлення про можливі стани прогнозованих політичних об'єктів. До проблематики політичного прогнозування майбутнього належать як глобальні питання, що охоплюють великі регіони й людство в цілому, так і локальні, але не менш складні проблеми в різноманітних сферах людської діяльності. Політичне прогнозування передбачає: 1) проектування в політичній сфері, розроблення політичних сценаріїв проектів майбутнього політичного буття, за якими передбачається або планується розвиток подій у певному суспільстві; 2) здатність до політичного передбачення окремо взятої особи або групи індивідів за допомогою інтуїції, знання, інтелектуального чи соціального проекту-

В

а

н

н

я

політика, предметом - пізнання можливого характеру політичних подій, явищ, процесів.

Політичний міф – віра в майбутнє, пов'язане з реалізацією конкретної політичної програми. Кожний політичний рух розробляє свій міф, що має прийматися як надія, яка наповнює сенсом колективні дії.

Пошуковий прогноз – описання можливого стану того чи іншого політичного явища, процесу, події в майбутньому, виходячи з умови

з
б
е
р
е
ж
е
н
н
я

і
с

Прийняття рішень – процес, який починається з виникнення проблемної ситуації та завершується вибором рішення – дії з усунення проблемної ситуації. Виділення окремих етапів у процесі прийняття рішення та їх зміст залежать від характеру проблеми, що вирішується. Ірадацію рішень, які приймаються, можна здійснити: за кількістю альтернатив (вибір між “так” чи “ні”; вибір з малої кількості альтернатив; велика, але кінцева кількість альтернатив; безперервні рішення з постійно змінюваних альтернатив); за чисельністю та визначеністю етапів навколишнього середовища; щодо закономірностей та ймовірностей зміни окремих параметрів навколишнього середовища; за чіткістю та пов'язаністю цілей діяльності, реалізацією рішень, що приймаються; за ступенем ризику в процесі прийняття рішень.

Принцип безперервності прогнозування передбачає коригування прогнозних розробок у міру надходження нової інформації, а також контроль за домінуванням певних тенденцій у розвитку політичних подій, політичної ситуації. Цей принцип у процесі здійснення прогнозу передбачає процедуру так званого проміжного огляду, необхідну для з'ясування причин з'ясування окремих історичних явищ, процесу, події в майбутньому, виходячи з наявних тенденцій, з умовним абстрагуванням від рішень, здатних видозмінити зазначені тенденції. Мета цього типу прогнозів полягає у виявленні й уточненні перспективних проблем, які підлягають розв'язанню засобами політичного управління за умови збереження наявних соціально-

безпомилковому прогнозі. Проміжний огляд дає можливість модернізувати прогноз, залучаючи до нього нові події та здійснюючи перевірку джерел прогнозування і методології.

Принцип верифікації (перевірки) спрямований на визначення достовірності виробленого прогнозу. Зазначений принцип ґрунтовно розглянуто у книзі українських дослідників С. Кримського, В. Пилипенка і Ю. Салюка “Верифікація соціальних прогнозів (методологічний аспект)” (1992 р.). Автори, зокрема, зазначають, що він ґрунтується на трьох методологічних засадах прогнозування — достовірності, точності й обґрунтованості. Досягти надійних висновків про майбутнє можна тільки тоді, коли вдасться верифікувати достатньо широко багато окремих аспектів розробленого прогнозу. Відносна (попередня) верифікація здійснюється переважно на заключних етапах розроблення прогнозу. До основних способів верифікації політичних прогнозів належать: перевірка отриманих результатів повторними або паралельними дослідженнями; опитування експертів – фахівців у певній специфічній галузі, якої найбільше стосуються здійснений аналіз і прогноз; зіставлення вихідних положень з реальною політичною ситуацією; паралельне розроблення прогнозу методом, відмінним від первісного; виявлення і врахування джерел можливих помилок; опосередкована верифікація прогнозу шляхом його зіставлення з прогнозами, отриманими з інших джерел інформації.

Прогноз – (від гр. наперед, пізнання) – науково обґрунтоване судження про можливі стани певного явища в майбутньому, альтернативні шляхи і терміни їх реалізації. Прогнозування є універсальним методом і водночас невід’ємною функцією будь-якої наукової дисципліни. Прогноз, з одного боку, спирається на знання про невідомі на момент прогнозування властивості об’єктів реальної дійсності, а з іншого – на знання про властивості неіснуючих на момент прогнозування об’єктів.

Прогнозування – теорія і методологія розроблення прогнозів, дослідження динаміки та перспектив розвитку соціальних процесів, певних явищ людського співіснування, випереджуюче відображення дійсності; одна з головних функцій людської свідомості. Це спеціальні наукові дослідження конкретних процесів, явищ, подій, у підсумку яких з одних, уже відомих даних про минуле і сучасне, отримуємо уявлення про можливі стани прогнозованого об’єкта, тобто отримуємо інші знання. Прогнозування розглядається як напрям, основу якого становлять спроби оцінити майбутні соціальні події у певній галузі наукових

знань. Окремі елементи прогнозування існували вже в Давньому світі. З розвитком наукових знань у XV-XVII ст. вони почали складатися в систему. Цей процес значно прискорився на середину XIX ст. – час виникнення марксизму, що гучно заявив про себе як загальнометодологічну основу вивчення тенденцій соціально-історичного процесу і з яким багато дослідників пов'язують початок здійснення наукового прогнозування в суспільних науках.

Синергетичний принцип – це концептуальний напрям, що набув визнання в 70-80-х роках XX ст. Синергетика (від гр. спільний, узгоджено діючий) — галузь наукового знання, в якій виявляються загальні закономірності самоорганізації, становлення стійких структур у відкритих системах. Від класичної методології синергетика (“соціо-синергетика”) відрізняється тим, що в її основу покладено принципово інший світоглядний підхід — філософію нестабільності. Синергетика передбачає фундаментальний перегляд ролі науки і зорієнтована на адекватне і глибинне розуміння складних соціальних явищ, що відбуваються на планеті, починаючи з другої половини XX ст., а також на забезпечення передумов виживання конкретного суспільства через пізнання можливостей його вдосконалення. Синергетика, зокрема, дає змогу зрозуміти ілюзорність поглядів на суспільство як на цілковито підконтрольне владі, що існує виключно в плані однозначних управлінських впливів. Синергетичні ідеї сприяють переосмисленню традиційних уявлень про соціально-політичні процеси. Виходячи з характеристики процесів самоорганізації в складних, неврівноважених системах, синергетика дає змогу фіксувати як переходи від хаосу до порядку з виникненням нових форм, так і переходи від порядку до хаосу з домінуванням деструктивних процесів розпаду систем, зокрема політичних і правових.

Соціальне прогнозування – дослідження перспектив розвитку соціальних процесів і явищ, мета якого — підвищення наукової обґрунтованості та ефективності соціального програмування, планування і управління. Соціальне прогнозування зорієнтоване на альтернативне виявлення перспектив розвитку конкретних соціальних процесів, пов'язаних з життєдіяльністю суспільства. Цей тип прогнозування належить до інтегративних галузей знання, оскільки охоплює соціально значущі проблеми. Обґрунтовані соціальні прогнози неможливі без урахування перспектив економічного, екологічного, демографічного розвитку, науково-технічних новацій, культурно-ціннісних трансформацій, міжнародних відносин та ін.

Соціальне проектування – науково обґрунтоване визначення варіантів планового розвитку соціальних процесів і явищ, спрямоване на перетворення конкретних соціальних інститутів. Соціальне проектування є різновидом управлінської діяльності, який широко застосовується у розробленні програм соціального захисту різних груп і верств населення (жінок, дітей, молоді та ін.).

Стратегія політики – система великомасштабних державно-політичних рішень і вироблених напрямів діяльності, послідовна реалізація яких забезпечує досягнення стратегічної мети основними суб'єктами політики, головну лінію, спрямовану на розв'язання завдань цілого історичного періоду, на досягнення фундаментальних, довгострокових цілей.

Стратегічне управління – це вміння моделювати ситуацію, здатність аналізувати тенденції розвитку і на цьому ґрунті виявляти необхідність змін, розробляти власне стратегію змін, використовувати надійні методи, а також потребує від суб'єкта здатності втілювати стратегію в життя. Стратегічне бачення реальності дає змогу визначати реальний стан речей, а також сукупність можливостей, виявлених цим аналізом, динаміку й перспективи розвитку окремого об'єкта або сукупності явищ, що утворюють систему, а також фактори чи умови, що прискорюють або уповільнюють рух до визначеної мети. На підставі цих знань можна розробити варіанти рішень щодо впливу на розвиток ситуації в бажаному напрямі.

“Що робити?” – це питання (стратегії) відносить нас до довгострокової перспективи. Стратегічне управління використовується тут для визначення перспектив діяльності та є розтягнутим у часі на відміну від тактики. Тактика відповідає на питання “Як робити?” у певному періоді часу та визначає всі наявні у нашому розпорядженні зас

с

о

Трендові моделі (у соціальному моделюванні застосовуються трендові та імітаційні типи моделей) набули поширення в прогнозуванні різних соціальних процесів. Залежними ознаками в трендових моделях є певні характеристики модельованого процесу. Єдиною незалежною характеристикою є час, який найчастіше вимірюється календарним роком. Вихідними даними для побудови моделі є значення модельованої ознаки в послідовні періоди часу. Як правило, трендові моделі будуються у вигляді математичних функцій і не можуть бути за допомогою виявлення причинно-наслідкових зв'язків.

і

д

о

в

Основна мета їх застосування – визначення тенденції досліджуваного процесу і прогнозування його розвитку в майбутньому. Головна передумова застосування трендових моделей – незмінність тенденції розвитку процесу, закладеної в його динаміці. Зміна динаміки розвитку процесу завжди зумовлена дією певної системи соціальних та економічних факторів, але саме ці фактори ніяк не фіксуються у трендовій моделі.

Управлінські відносини – відносини, пов'язані із здійсненням управлінських функцій — упорядкування, регулювання, узгодження, координації та субординації. Отже, акт соціального управління, за допомогою якого держава визначає підстави виникнення, зміни або припинення управлінських відносин, є державним управлінським рішенням. Управління соціальними системами відбувається шляхом прийняття та реалізації рішень. Відповідно основною формою здійснення державного управління також є управлінські рішення. Отже, цілеспрямованість державного управління виявляється саме через них.

Управлінське рішення можна розглядати як вид діяльності, яка відбувається в керованій підсистемі й пов'язана з підготовкою, вибором та прийняттям певних варіантів дій, тобто це вид роботи в самому апараті управління, певний етап процесу управління. В іншому розумінні управлінське рішення є описом передбачуваних дій керуючої системи щодо керованої.

Утопія – своєрідний вид науково-художньої творчості, соціального проектування, які дозволяють створювати образи бажаного або небажаного у майбутньому; процес мислення, який оперує ідеями, зве-

Р
Н
У
Т
И
М
И
В

і **Факторний аналіз** (один з математичних методів аналізу міжнародних відносин) застосовується за наявності причин для обмеження кількості змінних. Основна ідея методу полягає в тому, що змінні,

а
Л
Б
Н
е

щільно скорельовані між собою, вказують на одну й ту ж саму причину. Використовуючи факторний аналіз, можна згрупувати твердження, навівши їх у стислішому вигляді. Тут трапляються випадки, коли з-поміж багатопараметричних об'єктів спостереження потрібно вилучити частину параметрів або замінити меншою кількістю певних функцій так, щоб це не позначилося на повноті інформації. Вирішення такого завдання має сенс у межах певної моделі, найбільше наближеної до багатьох реальних ситуацій. Прикладом є модель факторного аналізу. Поняття “факторний аналіз” не слід змішувати з широким поняттям аналізу причинно-наслідкових зв'язків, коли вивчається вплив різних факторів (їх поєднань, комбінацій) на результативну ознаку.

Фантастика (від дав.-гр. *μυστικὸν ἔπος*, *фантазія*) – жанр художніх творів, в якому за допомогою додавання вигаданих уявних елементів створюється світ, відмінний від світу сьогоденного, реального. Основною ознакою фантастики є наявність у творі фантастичного допущення - фактора, який невідомий або неможливий у реальному світі. Це форма відображення світу, де на основі реальних уявлень створюється логічно несумісна з ними картина Всесвіту. Цей жанр реалізується в художній літературі, кіно, театрі, живописі, скульптурі та ін. Із соціальною фантастикою пов'язана творчість М. Булгакова, Р. Бредбері, С. Лема, К. Саймака, С. Кінга та інших відомих письменників. Фантастичні твори нерідко відтворюють один з можливих варіантів розвитку історичного, політичного процесу, застерігаючи від небажаного перебігу подій, з приводу чого Р. Бредбері зауважив: “Ми не передбачаємо майбутнє, ми попереджаємо його”.

Футурологія – (від лат. *futurum*, *вчення*) – напрям різних досліджень, що займаються вивченням майбутніх станів суспільства і соціальних процесів взагалі, перспектив історичного розвитку людства, передбаченням його майбутнього. У широкому значенні — загальна концепція майбутнього Землі і людства, комплексна дисципліна, що базується на даних суспільствознавчих і природничих наук для дослідження і передбачення майбутнього. Це сфера теоретичних досліджень, наукових знань, соціальних прогнозів і передбачень про майбутнє людства; прогнози песимістичні і оптимістичні. Першими історичними попередниками футурології вважаються релігії, що містили уявлення про призначення людини, циклічну історію чи ідеї кінця світу: індуїзм, джайнізм, буддизм, сикхізм, юдаїзм, християнство та іслам. Також до попередників футурології належать філософські утопічні праці на кшталт “Держави” Платона, “Нової Атлантиди” Френ-

У

Т

О

П

С

Ч

А

Л

А

О

Ф

О

Р

М

Сучасна футурологія - це галузь суспільного знання, яка займається аналізом і виробленням концепцій майбутнього. Футурологія по-

Штучний інтелект. Останнім часом у сфері політичного аналізу застосовуються прагматичні підходи, засновані на використанні експертних систем — комп'ютерних програм для спеціалізованих професійних предметних галузей. Такі підходи узагальнено в понятті “штучний інтелект”. Центральним завданням при створенні подібних систем є виявлення та відтворення знань у відповідних сферах. Процедура вирішення цього завдання у галузі політичного моделювання здебільшого складається з таких етапів: 1) виділення окремої предметної сфери та конкретних тем, які стосуються досліджуваної проблеми; 2) концептуалізація, у процесі якої виявляються основні поняття, відносини і характер інформаційних потоків, необхідних для фіксації процесу прийняття рішення у цій предметній сфері; виокремлення підзавдань, стратегій, обмежень; 3) формалізація, пов'язана з відображенням ключових понять у певному формальному уявленні (наприклад, певною штучною мовою); 4) реалізація, за якої формалізо-

В

А

Н

Е

Т

З

Н

А

Н

Н

Я

В

К

О

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти

Конституція України : [Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р.]. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141; поточна ред. – Ред. від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 р. № 1602-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 25. Ст. 195; поточна ред. – Ред. від 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>

Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25; поточна ред. – Ред. від 06.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР; *Відомості Верховної Ради України*. 1998, № 35, ст.237; поточна ред. – Ред. від 07.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>

Деякі питання поліпшення організації законопроектної діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2004 р. № 263. *Офіційний вісник України*. 2004. № 9. Ст. 535. Поточна ред. від 15.06.2012 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/263-2004-п>.

Стандарт вищої освіти України із галузі знань 05 “Соціальні та поведінкові науки”, спеціальності 052 “Політологія” : Затверджено та введено в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 10.07.2020 р., № 911. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5f0/bff/74e/5f0bff74e4f99571666274.pdf>

Енциклопедичні та довідкові видання

Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2007. 1736 с.

Геополітика: енциклопедія: навч. посіб. За ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра філос. наук, проф. Є. М. Суліми. Рек. МОН. Київ : Знання України, 2013. 919 с.

Енциклопедія політичної думки / За ред. Д. Міллера; пер. з англ. Н. Лисюк. Київ : Дух і літера, 2000. 472 с.

Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч.Вінквіста та В.Тейлора; Пер. з англ.В. Шовкун; Наук. ред. пер. О. Шевченко. Київ : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003. 503 с.

Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ.; за ред. І. Макліна, А. Макмілана. Київ: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2005. 789 с.

Мала енциклопедія етнодержавознавства / Ред. кол. Ю. І. Римаренко, В. П. Андрющенко, В. Д. Бабкін та ін. Київ: Вид-во “ГЕНЕЗА”; “ДОВІРА”, 1996. 942 с.

Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / за заг. ред. Н. М. Хоми; [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]. Львів: Новий Світ-2000, 2015. 492 с.

Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

Політична наука. Словник: категорії, поняття і терміни / Кухта Б., Романюк А., Старецька Л. та ін. Львів: Кальварія, 2003. 500 с.

Політологічний енциклопедичний словник: навч. посіб. для студ. ВНЗів / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Укр. Асоціація політологів. [Упоряд. В. П. Горбатенко, А. Г. Саприкін; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна]. Київ : Генеза, 1997. 400 с.

Політологічний енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Укр. Асоціація політологів. [Упоряд. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка]. 2-е вид., доп. і перероб. Київ : Генеза, 2004. 736 с.

Політологія : довідник / Обушний М. І., Коваленко А. А., Ткач О. І. Київ: Довіра, 2004. 599 с.

Політологія : навч. енциклопедичний словник-довідник / за наук. ред. д-ра політ.н. Хоми Н. М.; [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2014. 779 с.

Політологія : сучасні терміни і поняття. Короткий навчальний словник-довідник / укладач В. М. Піча; наук. ред. Л. Д. Климанської, Я. Б. Турчин, Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2014. 516 с.

Підручники та навчальні посібники

Аналіз і прогнозування зовнішньої політики: матеріали до хрестоматії з навчальної дисципліни (спеціальність “Міжнародні відносини”, ОКР “магістр”) / Упорядник С. М. Дерев’янка. Івано-Франківськ : ПНУ, 2019. 30 с.

Баронін А. С. Аналіз і прогноз у політиці та бізнесі : Курс лекцій. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2005. 128 с.

Браун П. Посібник з аналізу державної політики / Пер. з англ. Л. Тарахан, М. Зарицька, Р. Ткачук, Л. Малець. Київ : Основи, 2000. 243 с.

Вступ до аналізу державної політики : навч. посіб. / В. Романов, О. Рудік, Т. Брус. Київ : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2001. 238 с.

Горбатенко В. П. Навчальна програма дисципліни “Політичне прогнозування” (для спеціалістів, магістрів). Київ : МАУП, 2002. 14 с.

Горбатенко В. П., Бутовська І. О. Політичне прогнозування : навч. посібник. Київ : МАУП, 2005. 152 с.

Горбатенко В.П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. Київ: Генеза, 2006. 400 с

Гошовська В. А., Мироненко П. В., Босак О. З. Аналіз державної політики та прийняття управлінських рішень : навч.-метод. посіб. Київ : НАДУ, 2010. 88 с.

Денисенко В. М., Матвієнків С. М., Штерн В. Ю. Політологія. Вступ до спеціальності: підручник. Рек. МОН. Львів: Астролябія, 2007. 360 с.

Державна політика: аналіз та механізми впровадження / О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. Київ: НАДУ, 2009. 88 с. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11117/Kiliievych_Tertychka_Derzhavna_polityka.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Історія політичної думки : підручник у 2-х т. / за ред. Н. М. Хоми; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, І. Ю. Вільчинська та ін.]. Львів: Новий Світ-2000, 2021. Том 1. Від зародження до початку ХХ ст. 404 с.

Історія політичної думки : підручник у 2-х т. / за ред. Н. М. Хоми; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, І. Ю. Вільчинська та ін.]. Львів: Новий Світ-2000, 2021. Т. 2. ХХ–початок ХХІ ст. 598 с.

Кирилюк Ф. М. Новітня політологія: навч. пос. [для студ. вищ. навч.закл.]. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 564 с.

Кілієвич О. І., Рябцев Г. Л., Тертичка В. В. Практикум з підготовки аналітичних документів: навч. посіб. Київ: К. І. С., 2016. 95 с.

Коваленко А. О. Політичний аналіз і прогнозування. Київ : Наук. світ, 2002. 201 с.

Матвієнко В. Я. Прогностика: Прогнозування соціальних та економічних процесів: Теорія. Методика. Практика: [навч. посіб.]. Київ : Українські пропілеї, 2000. 484 с.

Новакова О. В., Пашина Н. П. Аналіз державної політики : навч. посіб. Луганськ, 2013. 262 с. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/6146/3/handbook.pdf>.

Омельчук В. В. Навчальна програма дисципліни “Прогнозування” (для бакалаврів). Київ : МАУП, 2007. 20 с.

Омельчук В. В. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Прогнозування” (для бакалаврів). Київ : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2010. 52 с.

Політична аналітика в державному управлінні: навч. посіб. / С. О. Телешун, Ю. Г. Кальниш, І. В. Рейтерович, О. Р. Титаренко. Київ: НАДУ, 2012. 228 с.

Політична аналітика та прогнозування : навч. посіб. / В. А. Реб-кало, О. Л. Валевський, Ю. Г. Кальниш. Київ : Вид-во УАДУ, 2002. 60 с.

Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2016. Т. 1. 516 с.

Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін.]. Львів : Новий Світ-2000, 2017. Т. 2. 535 с.

Політична наука: Методи досліджень : підручник. Рек. МОН. / За ред. О. А. Габрієляна. Київ : ВЦ “Академія”, 2012. 320 с. Серія “Альма-матер.

Політологія : підручник для студ. вищих навч. закладів / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатен-ка. Київ : Видавничий центр “Академія”, 2002. 528 с.

Прикладна політологія : навч. посіб. Рек. МОН / За ред. В. П. Горбатенка. Київ: ВЦ “Академія”, 2008. 472 с. Альма-матер.

Пугач В. Г. Навчальна програма дисципліни “Політичний аналіз і прогнозування” (для магістрів). Київ : МАУП, 2018. 21с.

Рейтерович І. В., Ситник С. В. Аналітичний документ як інструмент підготовки управлінських рішень : навч.-метод. матеріали; уклад. В. М. Гаврилюк. Київ : НАДУ, 2013. 56 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/41d705cd-36a5-4697-a7e2-1d5220f28695.pdf

Сізіх Н. В. Теорія прийняття рішень в міжнародних відносинах : навч. посіб. до лекційного курсу. Київ : Кобза, 2003. 208 с.

Телешун С. О., Баронін А. С. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації: курс лекцій / Фонд ‘Співдружність’. Київ : Вид. Паливода А. В., 2001. 112 с.

Теорія і практика політичного аналізу : навч. посіб. / За заг. ред. О. Л. Валевського, В. А. Ребкала. Київ : Міленіум, 2003. 227 с.

Швидюк С. М. Політичне прогнозування : навч.-метод. комплекс. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. 47 с.

Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія : підручник. Київ : ЦУЛ, 2010. 472 с.

Янг Е., Куїнн Л. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики : практ. посіб. для радників з держ. політики у Центральній і Східній Європі. / Пер. з англ. С. Соколик. Наук. ред. пер. О. Кілієвич. Київ : ‘К.І.С.’, 2003. 130 с.

Монографії та статті

Абизов В. Є., Кремень В. Г. Політичне рішення: механізм прийняття. URL: <http://www.niss.gov.ua/book/Abizob/index.htm>

Аблазов І. Аналіз та прогнозування результатів інформаційного впливу на воєнно-політичну ситуацію. *Віче*. 2007. № 21/22. С. 33–34.

Андрусів В. Прогноз у політиці: розуміння, предмет, методична база. *Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування*. Зб. науково-експертних матеріалів / За ред. М. М. Розумного. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2007. С. 37–42.

Алієв М. М. ‘‘Фабрики думки’’ у формуванні зовнішньополітичної стратегії держави. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ*. Серія: Економіка, право, політологія, туризм: зб. наук. праць. Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту ‘‘НАУ-друк’’, 2011. Вип. 1 (3). С. 11-17; URL : <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/3124>

Аналітика, експертиза, прогнозування : Монографія / Макаренко Є. А., Рижков М. М., Ожеван М. А. та ін. Київ : Наша культура і наука, 2003. 614 с.

Андрусів В. В. Прогноз в політиці: розуміння, предмет, методологія здійснення. *Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування*. Зб. матеріалів / За ред. М. М. Розумного. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2006. 34 с.

Андрущенко Т. В. Параметри “нового світу”: критико-аналітичний аналіз світових футурологічних прогнозів. *Гілея : науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2011. Вип. 44 (2). С. 602–609.

Андрущенко Т. В. С. Хантингтон: зіткнення цивілізацій як політичний прогноз. *Гілея: науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2009. Вип. 23. С. 365–373.

Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень : проблеми теорії, методології, практики : монографія. Київ : Вид-во УАДУ, 2000. 328 с.

Бебик В. М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. [Відп. ред. І. В. Хронюк]; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. 2-е вид., стер. Київ, 2001. 383 с.

Бей Г. А. Особливості використання математичного моделювання в політичному аналізі та прогнозуванні. *Політологічний вісник*. Зб. наук. праць. Київ : “ІНТАС”, 2011. Вип. 57. С. 253–259.

Бей Г. А. Методологічні проблеми політичного прогнозування. *Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія*. Зб. наук. праць. Київ, 2012. Вип. 110. С. 46–55.

Білинська М. М. Прогнозування потенційних впливів політичних рішень на громадське здоров'я. *Державне управління: теорія і практика* [Електронний науковий фаховий журнал]. 2005. № 2. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/soc/05bmmrgz.pdf>

Білецький В. С. “Мозкові центри” в США. *Схід*. 2000. №. 6. С. 32–33.

Білецький В. С. Аналітичні центри в сучасному світі. *Науково-технічна інформація*. 2002. № 2. С. 60–63.

Буруковська Н. В. Філософія доби постмодерна: еволюція проблематики. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 3(22). С. 5–10.

Бжезінський З. Велика шахівниця=The Grand Chessboard: Американська першість та її стратегічні імперативи. З англ. пер. О. Фешовець. Львів; Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 236 с.

Бойко-Бойчук Л. Метод матриць: застосування у політичних дослідженнях. *Політичний менеджмент*. 2008. № 1. С. 165–176.

Вашкевич В.М. Історична свідомість та соціальне прогнозування. *Гілея : науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2011. Вип. 43 (1). С. 295–298.

Ващенко К. Врахування громадської думки при складанні політичного прогнозу в сучасних українських реаліях. *Вісник СевДТУ*. Вип. 91 : Політологія: зб. наук. пр. Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2008. С. 86–89.

Ващенко К. Методологічні засади дослідження політичного аналізу і прогнозу. *Нова парадигма*. Вип. 61. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. С. 73–85.

Ващенко К. О. Основні форми і принципи дослідження політичного аналізу і прогнозу. *Політичний менеджмент*. 2007. № 1 (22). С. 165–172.

Ващенко К. О. Передумови становлення політичної аналітики і прогнозування. *Гілея: науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2011. Вип. 43 (1). С. 470–476.

Ващенко К. О. Політичний аналіз і прогноз в сучасній Україні: монографія. Київ : Логос, 2008. 288 с.

Ващенко К. О. Політичний аналіз і прогноз: методологія дослідження. *Сучасна українська держава: історичні імперативи становлення, тенденції та проблеми розвитку*. Київ : ШІЕНД, 2006. С. 85–100.

Ващенко К. Психологічний підхід в політичному аналізі та прогнозі. *Вісник Національного технічного університету „Київський політехнічний інститут”*. Серія „Філософія. Психологія. Педагогіка.” 2007. № 1 (19). С. 14–19.

Ващенко К. Роль політичного прогнозування у формуванні стратегічних засад суспільного розвитку. *Освіта регіону*. 2008. № 1–2. С. 33–37.

Веймер Д. Л., Вайнінг Е. Р. Аналіз політики : концепції, практика / Пер. з англ. І. Дзюби, А. Олійника ; Наук. ред. О. Кілієвич. Київ : “Основи”, 1998. 654 с.

Вовканич І. Формування зовнішньополітичної стратегії України в центральньо-європейському геополітичному просторі. *Геополітика України : історія і сучасність*: Зб. наук. праць. Вип.1. Ужгород: Поліграфцентр “Ліра”, 2009. С. 30-45.

Войтович П. П. Процес прийняття рішень у зовнішній політиці держави. URL: http://www.rusnauka.com/27_NII_2008/Pravo/35364.doc.htm

Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доповідь Римському Клубові / Б. Гаврилишин; упоряд. В. Рубцов. Вид. 3-тє, допов. К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009. 248 с.

Гогвуд Б., Ган Л. Аналіз політики для реального світу [пер. з англ. А. Олійника]. Київ : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2004. 396 с.

Годлюк А. М. Аналітичні інститути (Мозкові центри) у зовнішній політиці США. *Проблеми міжнародних відносин*: Зб. наук. пр. Київ: КиМУ, 2011. Вип. 2. С. 78-88.

Гончаренко А. Н. Прогнозирование и политика: генезис и эволюция прогнозирования в системе “национальной безопасности” и внешнеполитическом механизме США / АН Украины, Ин-т мировой экономики и междунар. отношений. Київ : Наукова думка, 1993. 176 с.

Горбатенко В. “Аналіз майбутнього” та його роль в управлінні соціально-політичними процесами. *Політичний менеджмент*. 2004. № 1. С. 30–40.

Горбатенко В. Аналітично-прогностичні знання та їх роль у суспільно-політичному розвитку. *Суспільно-політичні процеси. Науково-популярне видання громадської організації “Академія політичних наук”*. Київ, 2017. Випуск 2–3(6-7). С. 13–39.

Горбатенко В. Еволюція футуроорієнтованого потенціалу суспільно-політичної думки. *Політичний менеджмент*. 2004. № 4. С. 47–56.

Горбатенко В. Постмодерн і трансформація ціннісної основи людського буття. *Політичний менеджмент*. 2005. № 1. С. 3–13.

Горбатенко В., Петренко І. Метод “Делфі” та специфіка його застосування у прогнозних розробках: [методологія політологічних досліджень]. *Політичний менеджмент*. 2008. № 6. С. 174–182.

Горбатенко В. П. Поетапний цикл здійснення прогнозів. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2 (17). С. 37–44.

Горбатенко В. П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика / Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: Генеза, 2006. 395 с.

Горбатенко В. П. Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть. Київ: Академія, 1999. 240с.

Горбатенко В. П., Петренко І. І. “Фабрики думок” і розвиток соціальної інженерії. *Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник Національного інституту стратегічних досліджень*. Київ, 2009. №4 (13). С. 5–13.

Горбатенко В. Футурологія і політика : монографія. Київ : Академвидав, 2019. 288 с. (Серія “Монограф”).

Горовецька Ю. С. Роль аналітичних центрів на ринку політичного аналізу в Україні. URL: http://dipcorpus-info.at.ua/news/rol_analitichnih_centriv_na_rinku_politichnogo_analizu_v_ukrajini

Гудков С. О. Воєнно-прогностична діяльність в Україні: наукові засади та аналіз сучасного стану. *Мультиверсум. Філософський альманах* : Зб. наук. праць / Відп. ред. В. В. Лях, Вип.13. К.: Укр. Центр духов. культури, 2000. С. 193–202.

Грановский В. Современные фабрики мысли / Полная версия доклада. Руководитель проекта В. Грановский. Київ : Агентство гуманитарных технологий, 1999. URL: http://www.uis.kiev.ua/discussion/think_tanks.html

Громадська думка: теоретичні та методичні проблеми дослідження / За ред. В. Л. Осовського. Київ : Стилос, 2001. 168 с.

Дан В. Державна політика: вступ до аналізу. Пер. з англ. Г. Є. Краснокутського; наук. ред. М. О. Баймуратов. Одеса : АО БАХВА, 2005. 504 с.

Дерега В.В. Сутність та особливості політичного прогнозування. *Наукові праці. Політичні науки : науково-методичний журнал*. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. Т. 79. № 66. С. 14–17.

Дерев'янку С., Марчук В. Наукове передбачення майбутнього і політика. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*. Вип. 13. Івано-Франківськ: Плай, 2019. С. 195–197. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/5742/6037>

Дерев'янку С. Наукове прогнозування політичних процесів. *Державна політика в гуманітарній сфері*: Матеріали круглого столу. Івано-Франківськ: вид-во “Плай”, 2001. С. 26–31.

Дерев'янку С. М. Політико-правові засади референдумів в Україні: монографія; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ : Вид-во “Місто НВ”, 2011. 847 с.

Дерев'янку С. Проблеми набуття Україною членства у НАТО за актами Кабінету Міністрів України. *Вісник Наукового інформаційно-аналітичного центру НАТО Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. Вип. другий / За заг. ред. Олега Білуса. Івано-Франківськ : Гостинець, 2009. С. 37–40.

Дерлоу Д. Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішень : Пер.з англ. / Д. Дерлоу; пер.з англ. Р. А. Семків, Р. Л. Ткачук. Київ : Всеуито; Наукова думка, 2001. 242 с.

Дослідницькі неурядові організації Центральної Європи / Укл. І. Климпуш, О. Сторожук та ін. Київ : Агентство “Україна”, 1998. 302 с.

Дзоз В. О. Екстраполяція, експертна оцінка та моделювання в системі прогнозування розвитку гуманітарної політики України в трансформаційний період 2005 р. *Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”*: Філософія. Психологія. Педагогіка. Зб. наук. праць. 2005. № 2. С. 125–133.

Дзоз В. О. Класифікація прогнозів та їх реалізація в гуманітарній політиці держави. *Вісник національного технічного університету “Київський політехнічний інститут”*: Філософія. Психологія. Педагогіка. Зб. наук. праць 2005. № 3 (15). С. 7–15.

Зварич І. Т. Моделювання і прогнозування в етнополітиці. *Гілея : науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2009. Випуск 21. С. 313–325.

Зеленько Г. І. Методологія порівняльних досліджень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Київ, 2010. Вип. 3. С. 184–189.

Зеленько Г. Навздогінна модернізація : досвід Польщі та України. Київ : Критика, 2003. 216 с.

Зінченко В. Феномен утопії в суспільно-історичній практиці // *Людина і політика*. 2004. №2. С. 98-104.

Ільчишин Л., Поліщук М. Політичні рішення: особливості прийняття та імплементації. *Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки*. 2002. № 4, Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львів. політехніка”. С. 21–28

Ірхін О. А. Реінтеграція пострадянського простору: моделі, умови, прогнози. *Гілея : науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2010. Вип. 40 (№ 10). С. 484–491.

Коваленко А. О. Політичний аналіз, прогнозування. Київ : Наук, світ, 2002. 201 с.

Корнієнко В. О. Футурологія і політика: до проблеми досягнення майбутнього. *Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки*. Випуск 85 / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Вид-во “Юридична думка”, 2019. С. 426–428.

Кремень Т. В. Історія створення, цілі та завдання Римського клубу. *Практична філософія*. 2001. №3 (4). С. 126–137.

Кресіна І. О., Цветков В. В., Коваленко А. А. Суспільна трансформація і державне управління в Україні: політико-правові детермінанти / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ : Ін Юре, 2003. 495с.

Кримський С. Б. Заклики духовності ХХІ століття. Київ : Вид. Дім “КМ Академія”, 2003. 32 с.

Крупко С. М. Теоретичні засади політичного прогнозування в контексті забезпечення державного управління. *Наукові праці МАУП*. 2010. Вип. 3(26). С. 129–137.

Кузьменко В. Л., Романчук О. К. На порозі надцивілізації : системний аналіз актуальних проблем сучасності, соціальне прогнозування та футурологія. Львів : Універсум, 1998. 161 с.

Лепський М. Прогнозування як діяльність та соціальна технологія. *Соціальна перспектива і регіональний розвиток : філософія, політика, соціологія* : Зб. наук. праць. Вип. 4. Запоріжжя : КСЕ-Альянс, 2010. С. 5–21.

Лепський М. А., Дударева І. В. Сталий розвиток суспільства: Запорізький регіональний досвід. Монографія; за заг. ред. М. А. Лепського. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2015. 196 с.

Мартинов А. Ю. Футурологічні сценарії глобальної перспективи. *Нова парадигма: Альманах наук. праць*. Запоріжжя 2002. Вип. 28. С. 152–153.

Матвиенко В. Я. Прогностика. Прогнозирование социальных и экономических процессов. Теория, методика, практика. Київ: Українські пропілеї, 2000. 518 с.

Матвієнків С., Головчинський Н. Війна на сході України: перебіг, особливості та шляхи закінчення. *Суспільно-політичні та психологічні студії*. Вип. 3 / [за ред. І. Конєчної-Саламатін, Н. Портницької, С. Рудницького]. Житомир–Варшава: ФОП Гембарський О. П., 2019. С. 52–59.

Матвієнків С. М. Державна інформаційна політика в контексті інтеграції України в Європейський Союз. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Вип.12. Івано-Франківськ: ЛІК, 2018. С. 227–234.

Матвієнків С. М. Інструментарій протидії загрозам в інформаційній сфері. *Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки*. Випуск 41. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. С. 646–653.

Матвієнків С. М. Інформаційний простір сучасної України: законодавчий аспект. *Держава і право: Зб. наук. праць*. Серія Політичні науки. Випуск 83 / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Вид-во “Юридична думка”, 2019. С. 74–84.

Матвієнків С. М. Інформаційний простір сучасної України як складова національної безпеки і суверенітету держави. Політична наука: теорія, методологія, практика: монографія / [за ред. Климончука В. Й.]; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника; Факультет іст., політол. і міжнар. відносин. Івано-Франківськ : Супрун В.П., 2021. С. 207–225.

Матвієнків С.М. Маніпуляційні впливи в системі політичних технологій. *Вісник Прикарпатського університету*. Сер: Політологія. Вип. II-III. Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. С. 63–68.

Мельник А. І. Модернізація України: єдність теорії і практики. *Гілея: науковий вісник*. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2010. Випуск 36. С. 303–310.

Монолатій І. С. Міжгрупові інтеракції в етнополітологічному дискурсі: проблеми теорії та методології : монографія. Івано-Франківськ : Лілея–НВ, 2011. 192 с.

Неурядові аналітичні центри в Україні: пропозиція і попит (аналітична доповідь Центру Разумкова). *Національна безпека і оборона*. 2003. № 10. С. 3–24.

Неурядові дослідницькі організації Центральної та Східної Європи : довідник. Інформація станом на 1 вересня 1998 року / уклад.: О. Сторожук [та ін.]. Київ : Україна, 1998. 290 с.

Неурядові аналітичні центри пропонування на тлі відкладеного попиту. URL: http://www.razumkov.org.ua/article.php?news_id=321

Особливості суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору: монографія / За ред. к. іст. н., доц. А. Г. Бульвінського, ДУ “Ін-т всесвітньої історії НАН України”. Київ: ДУ “Ін-т всесвітньої історії НАН України”, 2017. 288 с.

Парсонс В. Публічна політика. Вступ до теорії й практики аналізу політики; [пер. з англ. О. Дем’янчука]. Київ : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. 549 с.

Павко А. Методологія модерну і постмодерну : проблеми синтезу протилежних підходів. *Вісник Національної академії наук України*. 2011. № 3. С. 34–39.

Пода Т. А. Політичний вектор епохи постмодерну. *Гілея: науковий вісник*. Зб. наук.праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2010. Випуск 36. С. 191–197.

Полевой Н. А. Прогнозирование смены парадигм исторического познания: поиск метода : монография. Одесса : Фенікс, 2010. 168 с.

Польовий М. А. Загальносистемні прогностичні параметри політичного процесу. *Гілея : науковий вісник* : зб. наук. пр. Київ : ВІР УАН, 2011. Вип. 47. С. 504–510.

Польовий М. А. Комп'ютерні засоби забезпечення внутрішньополітичного прогнозування. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. Одеса : Астропринт, 1999. Вип. 5. С. 127–133.

Польовий М. А. Політичні процеси: теорія та практика моделювання: монографія. Одеса : Фенікс, 2011. 288 с.

Польовий М. А. Типологія підходів до моделювання політичних процесів. *Гілея : науковий вісник* : Зб. наук. праць. Київ : ВІР УАН, 2011. Вип. 48. С. 489–496.

Постол О. Є. Постмодернізм як сучасна суспільно-політична реальність. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. Київ : Міленіум, 2011. № 4. С. 242–246.

Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні: аналітична доповідь / А. В.Єрмолаєв, Д. М. Горєлов, О. А. Корнієвський [та ін.]. Київ : НІСД, 2012. 48 с.

Ракитов А. Наука ХХІ століття: глобальні трансформації і перспектива. *Вісник Національної Академії наук України*. 2000. № 8. С. 32–39.

Резнікова О. О. Україна та нові глобальні виклики. *Незалежність України в глобалізованому світі: вектори ХХІ століття* : Зб. матеріалів міжнар. наук. конф. (Київ, 22 серп. 2011 р.) : до 20-річчя незалежності України / упоряд. Я. А. Жаліло, С. О. Янішевський. Київ : НІСД, 2011. С. 174–179.

Розова Т., Барков В. Ідеальне та реальне в уявленнях про громадянське суспільство. *Людина і політика*. 2003. № 6. С. 44–50.

Рекомендації щодо методології аналізу політики. *Перспективні дослідження*. 1999. № 9. С. 36–64.

Ржевська Н. Ф. Системність стратегічного прогнозування в американській моделі політичного аналізу. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм*. 2011. Випуск 1. С.74–78.

Рубанов В. Політична аналітика в Україні: стан та перспективи дослідження. *Політичний менеджмент*. №3. 2012. С. 11-22.

URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/rubanov_politychna-1.pdf

Саймон Г. Адміністративна поведінка: Дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції : Пер. з англ. Перероб. і допов. Київ : АртЕк, 2001. 392 с.

Стратегії розвитку регіонів: шляхи забезпечення дієвості. Збірник матеріалів “круглого столу” / за ред. С. О. Білої. Київ : НІСД, 2011. 88 с.

Стратегії розвитку України: теорія і практика / За ред. О. С. Власюка. Київ : НІСД, 2002. 864 с.

Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. Київ : НІСД, 2010. 288 с.

Скочилиас Л. С. Політичний аналіз як навчальна дисципліна і як сфера діяльності. *Вісник Львівського університету Серія: філософські науки*. 2005. С. 212–221.

Стоун Д. Парадокс політики: Мистецтво вироблення політичних рішень / Пер. з англ. О. Буценко. 2-е вид., переробл. і доп. Київ : ВД “Альтернативи”, 2001. 304 с.

Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2002. 750 с.

Тертичний О. Фукуяма помилився: “Кінець історії” відсувають українські дослідники. *Дзеркало тижня*. 2003. № 13 (438). 5 квітня.

Телешун С. О., Баронін А. С. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2001. 111 с.

Тоффлер О. Третя хвиля / Пер. з англ. А. Євса. Київ : Вид. дім “Всесвіт”, 2000. 480 с.

Україна 2000 і далі : геополітичні пріоритети та сценарії розвитку : Монографія Національного інституту стратегічних досліджень і Національного інституту українсько-російських відносин. Київ : НІСД, 1999. 384 с.

Україна : політичні стратегії модернізації: зб. науково-аналітичних доп. / за ред. М. М. Розумного (заг. ред.), О. А. Корнієвського, В. М. Яблонського, С. О. Янішевського. Київ : НІСД, 2011. 328 с.

Українська політична нація: Генеза, стан, перспективи / В. С. Крисаченко [та ін.]; ред. В. С. Крисаченко; Національний ін-т стратегічних досліджень. Київ : НІСД, 2003. 631 с.

Цветков В. В., Горбатенко В. П. Демократія – Управління – Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства: Монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 348 с.

Чабанна М. В. Основні підходи до аналізу прийняття політичних рішень у західній політичній науці. *Наукові записки. Том 95, Політичні науки* / Національний університет “Києво-Могилянська академія”. 2009. С. 42–46.

Щербина В. В. Постмодерністська соціо-політологія : інтерпретація політичної взаємодії. *Право і безпека*. 2011. № 1(38). С. 269–274.

Юськів Б. М. Контент-аналіз. Історія розвитку і світовий досвід: Монографія. Рівне : “Перспектива”, 2006. 203 с.

Інформаційні ресурси

Верховна Рада України: Офіційний веб-сайт. Головна сторінка сайту “Законодавство України”. URL: [http:// zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi)

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України: Веб-сайт. URL: [http://www. ipiend.gov.ua](http://www.ipiend.gov.ua)

Національна академія державного управління при Президентові України. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.academy.gov.ua>

Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України : Веб-сайт. URL: <http://www.niss.gov.ua>

Президент України: Офіційне Інтернет-представництво. URL: <http://www.president.gov.ua>

Урядовий портал України: [Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України]. URL: <http://www.kmu.gov.ua>

ХРЕСТОМАТІЙНІ МАТЕРІАЛИ

Дерега В. В. Сутність та особливості політичного прогнозування. *Наукові праці. Політичні науки: науково-методичний журнал*. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. Т. 79. № 66. С. 14-17

URL:

file:///C:/Users/HP/Downloads/Npchdupol_2008_79_66_4%20(1).pdf

Роль прогнозування на сучасному етапі розвитку політичних процесів незмінно зростає у зв'язку з прискоренням науково-технічного прогресу, ускладненням задач управління, підвищенням темпів змін в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Набувають особливого значення прогностичні технології, які дозволяють заздалегідь визначити можливі варіанти розвитку подій у майбутньому і попередити будь-який політичний сценарій. Таким чином, аналіз сутності політичного прогнозування, виявлення його особливостей та методологічних проблем, є актуальною та політично значущою темою.

Необхідність політичного прогнозування обумовлена також тим, що складові політики мають динамічний характер, відрізняються постійними змінами та плінністю. Між тим як одним з параметрів стабільної політичної системи, досягти якої прагне будь-який суб'єкт управління, є її передбачуваність та керованість. Значною мірою це залежить від можливостей політичного прогнозування, яке базується на врахуванні відомих закономірностей та тенденцій суспільного розвитку і має вагомий потенціал впливу на політичні процеси, події та явища.

Метою даної роботи є політологічний аналіз теоретико-методологічної сутності та особливостей механізму політичного прогнозування в сучасних умовах перебігу політичних процесів.

При дослідженні теми автор спирався на роботи зарубіжних вчених, присвячених вивченню основних проблем соціального прогнозування та наукового передбачення. Це, передусім, праці І. Бестужева-Лади [1], О. Панаріна [2], А. Сергієва [3].

Сучасні українські вчені С. Телешун, А. Баронін [4] та В. Горбатенко [5] більш детально дослідили основи власне політичного прогнозування, розкрили форми та методи збору, аналізу та оцінки інформації, особливості побудови прогнозів і оцінки наслідків їх реалізації.

Науковий і практичний інтерес з означеної тематики викликають роботи науковців В. Бакуменка, Ю. Сурміна [6] та Ю. Кальниша [7],

які звертались до проблем політичного прогнозування в процесі дослідження шляхів удосконалення прийняття державно-управлінських рішень та особливостей підготовки фахівців з політичної аналітики для потреб державного управління в Україні.

У цілому можна констатувати, що проблематика політичного прогнозування користується постійною увагою зарубіжних та вітчизняних вчених. Разом з тим, існує нагальна необхідність продовження досліджень політичного прогнозування, його теоретико-методологічного апарату, особливостей розвитку на сучасному етапі політичних процесів на міжнародному рівні та в Україні. У розвитку саме цих напрямів дослідницької діяльності автор бачить перспективність подальшого вдосконалення і збагачення дискурсу політичного прогнозування.

Термін “прогноз” отримав широке розповсюдження в 1960-х рр., коли почала формуватися теорія розробки прогнозів явищ, щодо яких можна здійснювати керування – прогностика. Саме в цей час практично в усіх країнах Західної Європи та США відбувається “прогностичний бум”: з’являються спеціальні наукові товариства, які об’єднують спеціалістів з прогнозування. Найважливіші з них – Корпорація РЕНД у США, Гудзонівський інститут, Інститут з проблем майбутнього, “Комісія 2000 року” при Американській академії мистецтв та наук, у Великобританії – “Комітет наступних 30 років” при Раді соціальних досліджень, у Франції – “Група 1985 року” при Раді Міністрів та Центр прогностичних досліджень, у Німеччині – Інститут економічних досліджень майбутнього імені Вікєрта, в Італії – Інститут прикладних економічних досліджень тощо. Центри досліджень майбутнього створені також при урядах Швеції, Данії, Норвегії, Нідерландів, Швейцарії та інших країн. У 1973 р. була створена Всесвітня федерація досліджень майбутнього.

Прогноз (від грец. *prognosis*, *pro* – наперед, *gnosis* – пізнання) – це вірогідне науково обґрунтоване судження про перспективи, можливі стани того чи іншого явища в майбутньому. Прогноз є універсальним методом і водночас невід’ємною функцією будь-якої наукової дисципліни.

Можна погодитись із визначенням С. Телешуна та А. Бароніна, які під політичним прогнозом розуміють висновок про майбутній розвиток явища, який ґрунтується на знанні про закономірності суспільного розвитку і врахуванні інформації про минуле та нинішній стан конкретного політичного явища [4, с. 85].

Одним з основних законів, що обумовлює можливість самого існування прогнозування, є закон причинності, завдяки якому можна простежити причинно-наслідкові зв'язки в часі і просторі, зв'язок минулого, сьогодення і майбутнього. Знання причин явища дозволяє прогнозувати наслідок і якщо він небажаний – усунути його шляхом ліквідації причини.

Основна мета прогнозування в цілому – передбачення майбутнього з метою отримання знань для можливості впливати на перебіг подій. Метою саме політичного прогнозування є підвищення ефективності та результативності прийнятих політичних рішень, запобігання небажаному розвитку політичних процесів, планування державних управлінських рішень, передбачення доступних для огляду політичних ситуацій.

Об'єктом політичного прогнозування є в першу чергу політична система та політичний процес. Варто також зазначити, що цей тип прогнозування належить до інтегративних галузей знання, адже охоплює соціально значущі проблеми, які пов'язані з усіма сферами життєдіяльності суспільства.

Характерною рисою нашого часу стає все більший ступінь непередбачуваності політичних та соціально-економічних подій. Стан невизначеності та неможливості передбачити будь-які глобальні зміни як на державному, так і на світовому рівнях інколи характеризується як криза прогностичних можливостей. Дійсно, інколи політичні події відрізняються раптовістю і змушують замислитися, наскільки взагалі варто послуговуватися існуючими уявленнями про розвиток політичних процесів і чи не існує нагальна потреба у переосмисленні, доповненні змісту політичного аналізу.

До того ж, цілком можливо вивчити поведінку одного або декількох суб'єктів політичного життя, але вивести будь-яку формулу політичних процесів у нестабільних системах дуже складно.

Водночас, лише частково можна погодитись із такими труднощами політичного прогнозування, в першу чергу тому, що головне завдання цієї галузі науки – не передбачити майбутнє, а здійснити політичний моніторинг, аналіз можливих політичних рішень, їх наслідків та обрати найбільш оптимальне. Ефективність прогнозів політичних подій не може зводитись тільки до ступеня їх достовірності, точності. Не менш важливо знати наскільки той чи інший прогноз сприяє підвищенню обґрунтованості, об'єктивності та ефектив-

ності розроблених на його основі рішень. Це, зокрема, доводить значимість політичного прогнозу для прийняття найбільш раціональних рішень. Ціль прогнозування – не просто передбачити ті чи інші явища майбутнього, а сприяти більш ефективному впливу на них у потрібному напрямку.

Коли прогноз викликає реакцію суспільства, спрямовану на зміну перебігу соціальних процесів, можна говорити про прогностичні ефекти. Американські дослідники Р. Мертон (1949 р.), Т. Гордон і О. Хелмер (1960-ті рр.) узагальнили відомості про такі явища і назвали їх самоорганізацією прогнозів [8, с. 60]. Інколи в таких випадках науковці користуються терміном “ефект Едипа”. Протилежний результат відбувається, якщо прогноз не збувається тому, що став відомим. Таке явище позначається визначенням “самоліквідація прогнозів”. Якщо самоорганізація чи самоліквідація проявляється не повною мірою, мову ведуть про “прогностичний зсув”.

Відомий прогностист В. Матвієнко вказує на наступні види прогностичних ефектів [8, с. 60-63].

“Прогностична паніка” виникає під час моди на прогнози негативних явищ. У такому випадку в псевдопрогностистів може виникнути впевненість у наближенні “краху” і “катастрофи”. Такі настрої в наш час властиві багатьом футурологам. “Прогностична сліпота” спостерігається у прогностиста, орієнтованого лише на позитивні прогнози і який може пропустити “несприятливий” прогноз, без знання якого сприятливі тенденції можуть і не виявитись. Ефект “прогностичної моди”: прогностист робить успішні прогнози в певній галузі, до якої таким чином привертається увага інших дослідників. Але часто “золота жила” швидко виснажується через недостатність зібраного матеріалу з історії розвитку даного явища, і ефективність прогнозування знижується. Прогноз, який залишився поза увагою, не викликав ніякої реакції людей, можна назвати нейтральним (прихованим) прогнозом.

Отже, прогнозування – не просто дослідницький метод, але й засіб впливу на суспільство, який обов’язково містить філософсько-соціологічний компонент. Дійсно, на певному етапі прогноз може вирішити проблему, зменшити невизначеність та впорядкувати ситуацію. Прогноз завжди несе в собі певну альтернативність, і тим самим стає невід’ємним елементом прийняття політичного рішення.

Прогноз у сфері політики не стільки відіграє роль традиційного пророцтва, скільки є технологією, яка вказує, за яких умов і за допомогою яких засобів можна досягнути бажаного майбутнього. Саме такий прогноз у теоретичній політології називається нормативним.

Нормативний прогноз дійсно дуже близький до процедури прийняття політичного рішення, адже при цій процедурі також ставиться мета, якої необхідно досягнути, а потім ведеться пошук оптимальних шляхів реалізації такого завдання.

Пошуковий прогноз виконує функцію пошуку проблемних вузлів. Їх автори прагнуть виявити основні риси в сучасному політичному процесі та прагнуть продовжити їх на майбутнє. У даному випадку мова йде про пошук “альтернативних майбуттів” – автор пропонує відразу декілька версій подій. Це збільшує шанси, що якась частина дійсно відбудеться, але водночас важко зрозуміти, яким чином буде виглядати політична ситуація.

Мета цього типу прогнозів полягає у виявленні й уточненні перспективних проблем, які підлягають розв’язанню засобами політичного управління за умови збереження наявних соціально-політичних тенденцій.

Для органів політичного управління мати науково обґрунтовані прогнози означає передбачати хід політичних подій і відповідно вчасно реагувати на небажані ситуації, підвищувати ефективність управління та контролю. Звичайно, для того, щоб передбачити певну подію, зуміти достовірно описати те, що може відбутися, необхідно виконати безліч умов, що видається надзвичайно складним в умовах невизначеності, нестабільності сучасного політикуму. Тим не менш, постійне прагнення до передбачення можливих наслідків прийнятих політичних рішень є невід’ємною частиною політичного життя.

Надійність та зваженість прогнозу визначається розвиненим методологічним апаратом і досягненнями теорії прогнозування. Підвищити якість політичного прогнозу, збільшити ступінь достовірності та надійності цілком реально завдяки використанню наукових методів прогнозування.

Найчастіше у політичному прогнозуванні використовується метод колективної експертної оцінки, колективна генерація ідей (“мозкова атака”), делфійський метод, побудова сценаріїв, метод імітаційного моделювання, методи прогновної екстраполяції, морфологічного аналізу. В цілому наукове прогнозування спирається на об’єктивні закономірності, логіку, якісну інформацію, математичні методи.

У межах відповідних досліджень сьогодні постійно вдосконалюються наукові засоби, які слугують підвищенню обґрунтованості прогнозів.

Таким чином, викладений аналіз дозволяє зробити такі висновки:

По-перше, політична система будь-якої держави не може розвиватися без передбачення, прогнозування майбутнього. Чим вищий рівень розробки прогнозів, тим більш високу результативність має політичне управління суспільством. Без вміння передбачати хід та розвиток політичних процесів не можна забезпечити стабільність розвитку та функціонування політичної системи в цілому, сприяти її адаптації до внутрішніх та зовнішніх змін.

По-друге, політичне прогнозування є не тільки засобом визначення майбутніх явищ та подій, але й важливим інструментом управління політичними процесами, масовою свідомістю та поведінкою. Прогноз у політиці не тільки “передбачає” певну політичну подію, але й стає фактором її настання або відвертання. Вивчення проблем політичного прогнозування дозволяє підняти рівень достовірності прогнозів і, отже, підвищити керованість політичної системи.

По-третє, дослідження політичного прогнозування мають перспективу подальшого продовження і розвитку. Перед науковцями стоїть безліч питань, які потребують нових підходів вирішення. Серед них можна виокремити такі, як розробка теоретико-методологічних принципів складення прогнозів, вплив прогнозування на політичні процеси та інститути, масову свідомість, роль прогнозування в прийнятті політичних та державно-управлінських рішень і багато інших проблем, від вирішення яких залежить побудова ефективної стратегії і тактики політичного управління.

Література

1. Рабочая книга по прогнозированию / Редкол.: И.В. Бестужев-Лада (отв. ред.). – М.: Мысль, 1982. – 430 с.
2. Панарин А. Глобальное политическое прогнозирование. – М.: Алгоритм, 2000. – 348 с.
3. Сергиев А.В. Предвидение в политике. – М.: Политиздат, 1974. – 135 с.
4. Телешун С.О., Баронін А.С. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації. – К.: Паливода, 2001. – 112 с.
5. Горбатенко В. Принципи, методи і основні етапи політичного прогнозування // Людина і політика. – 2003. – № 5. – С. 46-55.
6. Бакуменко В., Сурмін Ю. Методологічні “наголоси” прийняття сучасних управлінських рішень // Вісник НАДУ. 2003. № 3. С. 14-23.

7. Кальниш Ю. Особливості підготовки фахівців з політичної аналітики для потреб державного управління в сучасній Україні // Вісник державної служби. – 2006. – № 3. – С. 47-51.
8. Матвієнко В.Я. Прогностика. – К.: Українські пропілеї, 2000. 484 с.

Ващенко К. О. Основні форми і принципи дослідження політичного аналізу і прогнозу. *Політичний менеджмент*. 2007. № 1 (22). С. 165–172.

Досвід розвитку України як суверенної держави засвідчує, що нова якість українського суспільства потребує належного критично-конструктивного дослідження досягнень і прорахунків політичної науки і практики. Не менш важливо створити досконаліший теоретико-методологічний інструментарій, основними складовими якого є політичний аналіз і політичний прогноз. Саме завдяки цьому, на думку багатьох дослідників, можна забезпечити ефективне розгортання процесів сучасного державотворення [1]. З огляду на актуальність цих проблем, у статті розглядаються основні форми і принципи дослідження політичного аналізу й прогнозування.

Сучасний стан українського суспільства зумовлює особливу увагу до сфери аналітичної практики, до якої висувуються особливі вимоги. Адже її завданням є формування певних рекомендацій суб'єктам політичного процесу щодо найоптимальнішої дії або шляху розв'язання конкретної проблеми. Саме це і є прерогативою того, що прийнято вважати політичним аналізом. Такий аналіз ґрунтується на політичній науці, втягуючи до своєї орбіти методологію її субдисциплін (серед них, насамперед, „політичні” напрями історії, соціології, психології, які утворюють так звану субдисциплінарну матрицю політичної науки). Тому в широкому розумінні політичним аналізом можна вважати “будь-який розгляд суспільно-політичних явищ” [2].

Різні визначення політичного аналізу окреслюють особливості цього різновиду діяльності. Так, Л. Пал пропонує під політичним аналізом розуміти кваліфіковане застосування інтелекту до суспільних проблем [3]. Д. Веймер та Е. Вайнінг визначають політичний аналіз як надання корисної поради, що стосується державних рішень і визначається суспільними цінностями [4].

Втім варто зазначити, що якщо теорія політики має, передусім пояснювати причини виникнення і розвитку політичних явищ, то політичний аналіз має справу з проблемами, пов'язаними з реалізацією

політики в суспільній практиці. Особливості політичного аналізу, на відміну від політичної науки, є похідними від специфіки роботи консультанта, покликаною дати аналітичну оцінку конкретної проблеми й запропонувати певні рекомендації щодо реалізації інтересів того чи того суб'єкта політичної дії. Відтак, політичний аналіз слід розглядати як пошук шляхів оптимальної реалізації інтересів суб'єктів політичної дії.

Аналіз наукових джерел дає можливість виокремити три форми практики політичного аналізу – ситуаційну, стратегічну і ціннісну [5].

Ситуаційний аналіз зорієнтований на чітко обмежену в просторі і часі проблему. Для нього характерна міждисциплінарність. Місцецтво ситуаційного аналізу полягає в умінні подати конкретну проблему в системному вигляді й визначити головні причини її виникнення. Досягають цього шляхом опрацювання максимальної кількості джерел інформації стосовно проблеми – статистичних і соціологічних даних, психологічних, історичних, економічних характеристик учасників подій тощо. Характерною ознакою аналітичної практики є орієнтація на прийняття рішень у просторово-часовому діапазоні “тут і тепер”. “Завтра” для ситуаційного аналізу – завжди пізно. У цьому полягає вразливість ситуаційної аналітичної практики, підстава для звинувачень на її адресу у нібито нездатності побачити й оцінити перспективу. Саме тому практика ситуаційного аналізу підкріплюється стратегічним аналізом.

Стратегічний аналіз повинен дати відповідь на запитання, „що має статися” в майбутньому. Поняття „майбутнього” суттєво впливає на стиль мислення та аргументацію практики стратегічного аналізу. Майбутнє конструюють як певну модель за допомогою очевидних (з точки зору аналітика) понять і фактів. Практика стратегічного аналізу – це конструювання „майбутнього” за допомогою сполучних елементів між „минулим” і „теперішнім” часом. Його завдання полягає у визначенні змісту проблем, які виникатимуть у майбутньому. Стратегічному аналітикуві необхідно довести, що певна проблема з часом обов'язково стане предметом турботи суспільства або держави. Отже, проблемним полем стратегічного аналізу є не саме по собі „майбутнє”, а досвід конструювання моделей майбутнього розвитку [6]. Продукт стратегічної аналітики не вимагає негайних дій від того суб'єкта політики, якому він адресований. Цей тип аналітичної практики стимулює прийняття рішень, результати яких буде видно, як правило, у

віддаленому майбутньому, що інколи провокує ілюзію відтермінування відповідального рішення на невизначений час.

Стратегічний аналіз, як правило, є монодисциплінарним. Як показує досвід, потенціал цієї аналітичної практики повністю розкриває себе у разі використання можливостей якоїсь однієї гуманітарної дисципліни (історії, економіки, соціології).

Предметом **ціннісної складової** аналітичної практики є критика базових цінностей та умов здійснення державної політики.

Як зазначає О. Валевський, західні політологи цей тип аналітики, як правило, не визнають політичним аналізом. Водночас він дуже поширений у посттоталітарних суспільствах. Це зумовлено двома обставинами. По-перше, початковою стадією становлення професійної аналітичної спільноти. З подальшим розвитком організаційних форм аналітичної діяльності і, відповідно, формуванням ринку аналітичних послуг, те, що зараз заведено вважати ціннісною складовою, відійде до компетенції філософії, історії, ідеології, журналістики. По-друге, перехідний стан історичного буття посттоталітарного суспільства провокує відтворення різновекторних можливостей його розвитку, що об'єктивно робить предметом критики головні цінності державної політики [7].

Відзначимо характерні особливості ціннісної форми аналітичної практики. По-перше, предметом уваги тут є оцінка політики, а не з'ясування ефективного шляху розв'язання якоїсь проблеми. По-друге, цінності містяться в будь-якому аналітичному продукті. Вони імпліцитно є орієнтирами у дослідницькій роботі аналітика. Проте самі по собі базові цінності організації державної і суспільної політики не стають предметом критики. З точки зору професійного експерта, цим мають опікуватися філософія, ідеологія, етика, історія. Але за умов, коли руйнуються сталі суспільні системи, досвід ні ситуаційної, ні стратегічної практики не може автентично пояснити, що саме відбувається в суспільстві. З точки зору ситуаційної і стратегічної практик, зазначає О. Валевський, ціннісний аналіз багато в чому парадоксальний та алогічний, оскільки він побудований на „методологічній доктрині”, створеній самим аналітиком. Її джерелом є індивідуальний авторський життєвий досвід і світогляд [8].

Отже, політичний аналіз є галуззю політологічного знання, яка мусить забезпечувати пошук моделей розв'язання конкретних проблем, з якими зустрічаються суб'єкти політичної діяльності. За своєю природою політичний аналіз є інструментальним знанням.

Під прогнозом у науці розуміють „імовірнісне науково обґрунтоване судження про перспективи, можливі стани того чи іншого явища у майбутньому чи про альтернативні терміни його існування” [9]. Звідси можна зробити висновок, що політичне прогнозування – це процес науково обґрунтованого припущення про можливі шляхи розвитку політичних подій у майбутньому, вироблення рекомендацій для практичної діяльності в певних умовах. Метою політичного прогнозування є підвищення ефективності та результативності прийнятих політичних рішень, запобігання небажаному розвитку політичних процесів [10].

Політичне прогнозування передбачає: 1) проектування в політичній сфері, вироблення політичних сценаріїв проектів майбутнього політичного буття, за якими передбачається або планується розвиток подій у певному суспільстві; 2) здатність до політичного передбачення окремо взятої особи або групи індивідів за допомогою інтуїції, знання, інтелектуального чи соціального проектування на основі спільного досвіду.

Важливу роль у складанні політичних прогнозів відіграють дослідження громадської думки, соціологічні опитування, дані яких особливо важливі в процесі політичних виборів на різних їх етапах. Громадська думка є різновидом колективного судження, в якому у формі оцінки, ствердження чи засудження виражається ставлення масової свідомості до певних соціально значущих проблем (у тому числі й до проблем майбутнього суспільно-політичного розвитку). Враховуючи здатність громадської думки впливати на свідомість і практичну діяльність людей, регулювати їх соціальну поведінку, в контексті політичного прогнозування велике значення має опанування мистецтвом її формування. Для цього необхідно насамперед правильно і своєчасно визначити завдання, проблеми, потреби колективу і сприяти їх обговоренню [11].

Наявна в політичних прогнозах картина майбутнього спонукає людину або активно прагнути до нього, або протидіяти йому, або ж пасивно його очікувати. Тому будь-який політичний прогноз містить як науково-пізнавальний зміст, так і має певне ідеологічне призначення. Проте в будь-якому випадку прагнення зазирнути у завтрашній день означає намагання подолати невизначеність майбутнього. І це спонукає вчених, політиків до створення різних програм розвитку суспільства, його модернізації. А це свідчить, що політичне прогнозування має дві основні функції – ідеологічну і пізнавальну. Власне, між цими двома функціями політичні прогнози завжди й коливаються,

як годинниковий маятник. При цьому кожен прогноз розробляється з метою запобігання небажаним наслідкам вірогідного розвитку подій.

Слід додати, що ефективно політичне прогнозування можливе лише за умови постійного коригування прогнозів з урахуванням найновішої інформації. Прогнозування не можна розглядати як безумовну констатацію, що характеризується словами „буде”, „станеться”. Воно має розглядатися як умовна, інструментальна діяльність, що вкладається у формулу: “Може бути або станеться за певних умов”. Такий підхід відображено у працях Д. Белла, І. Бестужева-Лади, А. Уткіна та інших вчених [12].

Отже, прогноз у сфері політики не стільки відіграє роль традиційного пророцтва, скільки є технологією, котра вказує, за яких умов і за допомогою яких засобів можна буде досягнути бажаного майбутнього.

В сучасному політичному аналізі й прогнозуванні майбутнього застосовується широкий і різноманітний арсенал наукових загальних і спеціальних методик, логічних і технічних засобів пізнання. Отже, політичний аналіз і прогноз як важливий елемент управління суспільством має базуватися на певних принципах, що дають змогу оптимально підійти до розуміння сегментів політичного життя

На думку В. Горбатенка, в цілому можна визначити такі основні принципи здійснення політичного аналізу і прогнозу [13].

Принцип альтернативності пов’язаний з можливістю розвитку політичного життя за різними траєкторіями, за умови різних взаємозв’язків і структурних відносин. Альтернативність у жодному випадку не слід плутати з вірогідністю. Джерелом альтернатив можуть бути якісні зрушення, що виникають в умовах різних соціально-політичних змін, наприклад, у разі переходу до нового політичного курсу. За складних перехідних політичних ситуацій необхідно пам’ятати, що один і той же результат може бути зумовлений різними причинами. Отже, необхідно враховувати плюралістичність причин і плюралістичність наслідків. Принцип альтернативності діє не тільки як загальнодемократичний, плюралістичний, а і як цілеспрямований засіб досягнення нормативно визначеної мети або пошуку певних тенденцій суспільно-політичного розвитку.

Принцип системності прогнозування передбачає, що політика, з одного боку, розглядається як єдиний об’єкт, а з іншого – як сукупність відносно самостійних напрямів (блоків) прогнозування. Цей принцип дає змогу отримати цілісну модель досліджуваного об’єкта в

усій сукупності його прямих і зворотних, ієрархічних та координаційних зв'язків, визначити й виокремити його основні системні ознаки: елементний склад, структуру, мету, зміст, функціонування, способи реалізації. Одна з найважливіших вимог системного принципу щодо аналізу соціально-політичних процесів – дослідження певної соціальної системи в сучасних умовах – є неможливою без виходу за її межі. Такий підхід здатен змінити не тільки спосіб мислення, а й практичні дії у процесі реформування суспільного організму. Недотримання принципу виходу за межі старої системи, небажання подолати певний набір стереотипних уявлень, як правило, замість модернізації суспільства зумовлюють її видимість.

Прогнозування соціально-політичних процесів потребує, з одного боку, врахування історичного досвіду і традицій конкретного суспільства. З іншого боку, логіка застосування системного методу пов'язана з врахуванням цивілізаційного досвіду, який свідчить, що модернізація охоплює всі сфери суспільства. Сучасні теоретики разом з політичним вирізняють соціальний, економічний, культурно-духовний та інші різновиди модернізації [14]. Політична модернізація з притаманною їй специфікою виступає синтезуючою щодо названих типів, оскільки однією з основних її характеристик є забезпечення структурних та якісних змін не лише в політиці, а й у соціальній, економічній, культурно-духовній та інших сферах, створюючи цим самим умови для збереження стабільності та внутрішньої консолідації суспільства.

Синтетично-плюралістичний принцип. Щоб передбачити пріоритети й основні параметри модернізаційного процесу певного (в нашому випадку українського) суспільства, слід неодмінно вийти за межі політичної сфери й спробувати розглянути цей процес у ширшій та універсальнішій перспективі. А це, у свою чергу, об'єктивно передбачає суттєве підкріплення політологічного аналізу матеріалами з інших наук – історії, економічної теорії, правознавства, філософії, соціології. Таке поєднання потребує, разом з політологічним аналізом, застосування синтетично-плюралістичного підходу. Плюралізм у даному разі полягає в намаганні охопити якомога ширше наукові здобутки. При цьому плюралістичний характер певного підходу, як зауважує О. Погорелов, полягає не в одночасному застосуванні суттєво різних підходів, а в готовності переходити від одного типу інтерпретації до іншого [15].

У зв'язку із зазначеним вище заслуговує на увагу методологічний підхід В. Горбатенка, який, спираючись на М. Дюверже, у дослідженнях держави й суспільства пропонує поєднувати юридичний і політичний аналіз. Таке поєднання, на думку вченого, дає змогу, з одного боку, вивчати не тільки політичні інститути, які регламентуються правом, а й ті, що правом повністю або частково ігноруються (політичні партії, громадська думка, пропаганда, преса, групи тиску тощо). З іншого боку, така орієнтація уможливить вивчення політичних інститутів, регламентованих конституцією, законами, не тільки в юридичному, а й у політологічному аспекті, що дасть змогу визначити, якою мірою ці інститути функціонують відповідно до права чи уникають його [16].

Справді, сучасний розвиток соціальних наук дає змогу розглядати суспільство та його інститути як об'єкт науки в цілому. Не піддаючи сумніву важливість юридичних феноменів серед суспільних явищ, наголошує В. Горбатенко, слід звернути увагу на те, що у праві слід розрізняти те, що є ефективним для застосування, й те, що не є таким. Закон, юридична норма, конституція є не відображенням реального, а спробою впорядкування реального, спробою, яка ніколи не вдається повністю [17]. Зазначене, на нашу думку, має особливе значення для українських законотворців і правознавців, які розрив між бажаним і цінністю досі розглядають під кутом зору тимчасової „недостатньої нормативно-юридичної бази” і не усвідомлюють до кінця закономірності та глибини цього розриву, його деструктивного впливу на розвиток політичної і правової системи.

Принцип безперервності прогнозування передбачає коригування прогнозних розробок у міру надходження нової інформації, а також контроль за домінуванням певних тенденцій у розвитку політичних подій, політичної ситуації. Цей принцип у процесі здійснення прогнозу передбачає процедуру так званого проміжного огляду, необхідну для забезпечення своєчасної зміни оперативної політики, заснованої на безпомилковому прогнозі. Проміжний огляд дає можливість модернізувати прогноз, залучаючи до нього інші події та здійснюючи перевірку джерел прогнозування і методології. За короткострокових прогнозів безперервність їх відстеження, як правило, має обов'язковий характер і закладається у саму схему їх поетапного здійснення. Суттєва модернізація прогнозу відбувається за умови надходження нової інформації або виникнення якоїсь надзвичайної події. Перегляд довгострокових прогнозів здійснюється при зміні базових даних,

офіційної статистики, несподіваного руху вперед чи відходу назад внаслідок політичного реформування суспільства. Гнучке реагування на зміни дає можливість виправляти помилки й забезпечувати результативність політичних прогнозів, передбачати реальні наслідки політичних рішень.

Принцип верифікації (перевірки) спрямований на визначення достовірності виробленого прогнозу. Цей принцип ґрунтовно розглянуто у праці українських дослідників С. Кримського, В. Пилипенка і Ю. Салюка. Автори, зокрема, зазначають, що він ґрунтується на трьох методологічних засадах прогнозування – достовірності, точності й обґрунтованості. Досягти надійних висновків про майбутнє можна тільки тоді, коли вдасться верифікувати чималу кількість аспектів розробленого прогнозу [18].

Відносна (попередня) верифікація здійснюється переважно на останніх етапах розроблення прогнозу. До основних способів верифікації політичних прогнозів належать: перевірка одержаних результатів повторними або паралельними дослідженнями; опитування експертів – фахівців у певній галузі, якої найбільше стосуються здійснений аналіз і прогноз; зіставлення вихідних положень з реальною політичною ситуацією; паралельне розроблення прогнозу методом, відмінним від первісного; виявлення і врахування джерел можливих помилок; опосередкована верифікація прогнозу шляхом його зіставлення з прогнозами, отриманими з інших джерел інформації.

Оптимальне врахування та органічне поєднання зазначених вище принципів сприятимуть забезпеченню достовірності поглядів у сфері політичних відносин та прийняття політичних рішень.

Література:

1. Див.: Валевський О. В. Методологічні засади аналізу державної політики // Філософська думка. 2000. № 5. С. 59-81; Веймер Д., Вайнінг Е. Аналіз політики. Концепції і практика. К.: Основи, 1998. 360 с.; Горбатенко В. Принципи, методи і основні етапи політичного прогнозування // Людина і політика. 2003. № 5. С. 46–55; Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. Дрогобич: ВФ „Відродження”, 2004. 488 с.; Пал Л. Аналіз державної політики. К.: Основи, 1999. 422 с.; Панарин А. Глобальное политическое прогнозирование. М.: Алгоритм, 2000. 348 с.

2. Валевський О. В. Методологічні засади аналізу державної політики // Філософська думка. 2000. № 5. С. 59-81.

3. Пал Л. Аналіз державної політики. К.: Основи, 1999. 422 с.

4. Веймер Д., Вайнінг Е. Аналіз політики. Концепції і практика. К.: Основи, 1998. 360 с.
5. Бебик В. М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. К.: МАУП, 2001. 383 с.; Панарин А. Глобальное политическое прогнозирование. М.: Алгоритм, 2000. 348 с.
6. Панарин А. Глобальное политическое прогнозирование. М.: Алгоритм, 2000. 348 с.
7. Валевський О. Порівняльний аналіз моделей державної політики у програмах основних учасників президентської виборчої кампанії // Вісник Української академії державного управління. 2000. № 1. С. 123-129.
8. Валевський О. В. Методологічні засади аналізу державної політики // Філософська думка. 2000. № 5. С. 59-81.
9. Рабочая книга по прогнозированию. М.: Политиздат, 1982. 320 с.
10. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія. Навч. посібник. К.: „Каравела”, Львів. „Новий світ”. 2000. 344 с.
11. Шевченко В. М. Опитування громадської думки з політичних питань: можливості та обмеження // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. – Харків: Видавн. центр Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, 2002. С. 200-203.
12. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования: Пер. с англ. М.: Academia, 1999. 956 с.; Бестужев-Лада И. В. Методики долгосрочного утверждающего анализа в технологическом прогнозировании // Социологические исследования. 2000. № 1; Уткин А. И. Мировой порядок XXI века. М.: Изд-во Эксмо, 2002. 512 с.
13. Горбатенко В. Принципи, методи і основні етапи політичного прогнозування // Людина і політика. 2003. № 5. С. 46-55.
14. Див. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. Дрогобич: ВФ „Відродження”, 2004. 488 с.
15. Погогрелов О. Ф. Природа філософського плюралізму // Філософська думка. 2001. № 5. С. 5–18.
16. Горбатенко В. Принципи, методи і основні етапи політичного прогнозування // Людина і політика. 2003. № 5. С. 46–55.
17. Горбатенко В. П. У смисловому полі модернізаційного дискурсу // Філософська думка. 1999. № 4. С. 35-56.

18. Кримський С. Б., Пилипенко В. Е., Салюк Ю. В. Верификация социальных прогнозов (методологический аспект) / НАН Украины. Ин-т социологии. К.: Наук. Думка, 1992. 160 с.

Горбатенко В., Петренко І. Метод “Делфі” та специфіка його застосування у прогнозних розробках. *Політичний менеджмент*. 2008. № 6 (33). С. 174-182.

URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59892/17-Gorbatenko.pdf?sequence=1>

Методологія вироблення знання про майбутнє склалася як сукупність експертних методів прогнозування, кожний з яких має свої можливості, специфічну процедуру і форму представлення випереджувальної інформації, потребує вихідних інформаційних, організаційних і методологічних передумов та здійснюється за певних обмежень. Всі ці методи як домінуюче джерело прогнозної інформації апелюють до оцінок та аргументації висококваліфікованих спеціалістів – експертів

Експертні методи ґрунтуються на двох основних підвалинах: 1) експерт є носієм значного обсягу раціонально опрацьованої інформації (це його знання, досвід, інтуїція) і тому може розглядатися як якісне джерело інформації; 2) думка групи експертів наближає до ефективного вирішення проблеми.

Сутність методу експертних оцінок полягає в проведенні фахівцями інтуїтивно-логічного аналізу проблеми з кількісною та якісною оцінкою суджень і формальним опрацюванням результатів. Методологічні основи експертних методів полягають в отриманні від експертів інформації, якої не вистачає, опрацюванні й використанні зібраної інформації для підготовки і прийняття рішення. Практика свідчить, що навіть прості статистичні методи в поєднанні з експертною інформацією під час вибору перспективних рішень часто дають кращі результати, ніж точні розрахунки з орієнтацією на середні показники. Саме на цій основі на Заході сформувалися так звані фабрики думок, з якими в інноваційному спрямуванні інтелектуальних зусиль, на думку С. Перрелегіна, не може конкурувати жодна з нинішніх форм організації [1].

Є ряд моментів, які необхідно враховувати задіяним у дослідженнях експертам у сповненій парадоксів політичній сфері, а особливо при

виконанні прогнозних розробок в умовах трансформаційних суспільств. Насамперед необхідно зважати на те, що лінійно-раціональна модель прийняття політичних рішень у багатьох випадках виявляється неспроможною. Практика переконує, що ігнорування суб'єктивних, емоційних компонентів політичного життя призводить до недостовірності прогнозів, а отже й до помилковості політичних рішень. Експертні методи дають змогу спеціалістові зосередитися не стільки на оцінці об'єктивних наслідків, скільки на тому, яким буде тлумачення певного явища, події, проблеми. Щоб отримати якісний прогноз, експерт повинен зважати на те, що політика є творчою й важливою ознакою суспільного життя, а сам аналіз має становити собою майстерно розроблений стратегічний аргумент, який враховує двозначності й парадокси з тим, щоб знаходити способи їх розв'язання.

Експертним методом “Делфі” користується велика кількість корпорацій, університетів, урядових структур з метою передбачення тих чи інших подій у майбутньому. Цей метод сформувався на основі вдосконалення й оптимізації з точки зору досягнення практичного результату традиційних нарад, відкритих дискусій. Незважаючи на певні вади, він вважається одним з найефективніших експертних методів, оскільки „дозволяє досягти не лише цікавих результатів при аналізі тих чи інших державних рішень у соціальних питаннях, а й у складних питаннях соціальної експертизи дійти згоди за критеріями, показниками, нормами” [2].

Назва методу пов'язана зі знаменитим храмом Аполлона в давньогрецькому місті Делфи, жриці якого були відомими оракулами з досить загадковим характером висловлюваних ними пророцтв щодо людської долі або тих чи інших подій. Храм Аполлона в Дельфах користувався величезним авторитетом серед усіх еллінів. Вважалося, що вустами дельфійського оракула, піфії, пророкує сам Аполлон, віщуючи волю свого батька Зевса. За розповіддю Аристотеля, Сократ у молодості відвідав Дельфи. Його схвилював напис “Пізнай самого себе”, викарбуваний на фасаді храму. В. Нерсисянц зазначає: “Сократ сприйняв цей вислів як заклик до пізнання взагалі, до виявлення сенсу, ролі та меж людського пізнання у співвідношенні з божественною мудрістю. Йшлося, таким чином, не про окремі речі, а про принцип пізнання людиною свого місця у світі” [3]. Саме з цим, скоріш за все, й пов'язана ідея співвіднесення етосу дельфійського храму з новітньою технологією пізнання майбутнього.

Метод “Делфі” сформувався у процесі діяльності американської фірми “Ренд корпорейшн”. Він був розроблений Н. Далкі і О. Хелмером і вперше застосований 1963 року. Спочатку метод використовувався для аналізу перспектив науково-технічного прогресу і вимірювання якості життя в Америці. Потім, в умовах політичного протистояння США і СРСР, був переорієнтований переважно на воєнні цілі (оцінка воєнного потенціалу СРСР тощо). Фахівці корпорації, які розробили методику “Делфі”, продемонстрували можливість “заглянути” в майбутнє, використовуючи об’єктивні методи, виходячи з того, що при цьому можливий один з двох результатів: “Або з кожним циклом відбувається зближення суджень, або документується неможливість досягнення подібного зближення” [1, с. 444]. За методом “Делфі” досліджувалися, зокрема, такі політичні проблеми, як вірогідність і можливість запобігання виникненню нової світової війни; кількість ядерних бомб, необхідна для знищення військової промисловості США; можливість автоматизації виборчого процесу; перспективи системи освіти; уявлення в суспільстві про цінності, найважливіші для щастя індивіда; напрями пошуку майбутніх політичних союзників тощо.

“Делфі” має три основні особливості: 1) анонімність експертів; 2) використання результатів попереднього туру опитувань; 3) статистична характеристика групової відповіді. Експерти використовують різноманітну інформацію про прогнозований об’єкт – як ретроспективну, так і теперішню і навіть майбутню, якщо вона існує у вигляді окремих чи системних прогнозів. Технологія застосування методу “Делфі” передбачає участь, окрім експертів, спеціально організованої групи, яка розробляє опитувальники, опрацьовує отримані відповіді і забезпечує експертів необхідною інформацією. Чим більшим обсягом інформації володіють експерти (за умови їх високої кваліфікації, ерудиції, креативності мислення, компетентності), тим більш обґрунтованим буде прогноз. Варіанти методу “полягають у запиті в експертів не точної оцінки, а інтервалу, в якому вона має бути; ознайомленні експертів не з оцінками, а з аргументацією інших членів експертної групи; представленні на перших етапах роботи лише окремих оцінок, а не групової думки тощо” [2, с. 190]. На думку Н. Далкі, система “Делфі” зумовлює прогресивне зрушення в “технології суджень”. Свій висновок він аргументує так: „Досі політичні діячі фактично не мали обмежень у політиці чи прагненнях, за винятком виборів і самого політичного процесу. Система “Делфі” пропонує новий, усвідомлений контроль, основою якого є визначення можливості досягнення певної мети” [1, с. 447].

Анонімне опитування групи експертів проводиться у письмовій формі в кілька турів. При цьому експерти не вступають у контакт між собою. Їм дають можливість ознайомитися з систематизованими результатами попереднього туру опитувань. Це становить “зворотний зв'язок, який дозволяє коригувати свої судження з урахуванням усереднених оцінок та пояснень експертів” [4]. Йдеться, звичайно, не про досягнення цілковитої одностайності, оскільки “враховується, що, незважаючи на зближення точок зору, різниця існуватиме й після завершення опитування” [5]. Потім все знову повторюється. При цьому кількість турів (як правило, від 2-х до 4-х) залежить від зведення поляризованих оцінок до мінімуму, тобто метод передбачає “сортування суджень” щодо оцінки тенденцій питання, яке досліджується [6]. Якщо експерти досягають згоди з принципових питань у межах 2-го туру, то опитування припиняється.

Точність і надійність результатів експертизи залежить від якісно підбраної групи експертів. Практичне значення цього підтверджують Б. Гогвуд і Л. Ган, які, зокрема, зазначають: “За методом “Делфі” точні прогнози можна одержати з інтуїтивних суджень осіб, поінформованих у певній сфері, а ці прогнози найкраще одержувати індивідуально від членів групи, оскільки, за припущенням, у групі, що працює колективно, погляди осіб екстравертного типу або членів групи з вищим статусом матимуть більший вплив” [7].

Відзначаючи переваги цього методу, українські соціальні філософи, зокрема, зазначають: “Анонімність дельфійської процедури є способом послаблення впливу окремих “домінуючих” експертів, а регулюючий зворотний зв'язок дозволяє знизити “шуми”, під якими розуміється вплив індивідуальних і групових інтересів, не пов'язаних з проблемами, які вирішуються. Окрім того, використання зворотного зв'язку вносить елемент об'єктивності й робить прогнозні оцінки надійнішими”. Що стосується проведення опитування в кілька турів, то це “дозволяє зменшити коливання в індивідуальних відповідях, обмежує внутрігрупові коливання” [8].

Багатотуровий характер прогнозних експертних досліджень дозволяє забезпечити “зворотний зв'язок”. Експерти знайомляться з результатами попереднього туру: загальною груповою оцінкою, особливими судженнями та їх аргументацією. Внаслідок цього під час кожного наступного туру експерти працюють з оновленою інформацією,

що дозволяє їм або корегувати свою думку, підвищуючи загальну узгодженість у групі, або підтверджувати попередню оцінку, маючи для цього вже більше підстав.

Переваги багаторівневого експертного дослідження реалізуються в проведенні повторних опитувань для підвищення узгодженості думок експертів. Опитування, як правило, проводиться у два послідовні тури. Перед кожним туром здійснюється передопитувальна підготовка, перед другим – аналіз та оформлення результатів першого туру і ознайомлення з ними експертів. Після другого туру – остаточний аналіз і представлення результатів усього опитування. Використання результатів попереднього туру опитування розширює інформацію, якою можуть скористатися експерти під час повторних турів, реалізуючи тим самим принцип “зворотного зв’язку”. Окрім цього, такий підхід дозволяє виключити або звести до мінімуму можливість лобіювання інтересів окремих експертів чи підгруп. Статистична характеристика групової відповіді дозволяє оцінити ступінь узгодженості думок експертів усієї групи відносно загальної групової оцінки, тобто ступінь того, наскільки групова оцінка відображає думки опитуваних експертів. Сама по собі аргументація неузгоджених з груповою оцінкою думок є цікавою для експертів під час повторних турів, оскільки змушує їх повертатися до аргументації своїх оцінок.

Загалом у процедурі експертного опитування за методом “Делфі” можна виокремити алгоритм, який складається з п’яти етапів. На першому етапі (передопитувальна підготовка) визначаються конкретні завдання та умови опитування, формується робоча група, збирається й аналізується інформація з досліджуваної проблеми, підбирається експертна група. Завдання робочої групи полягає в організації процедури експертного опитування. Група експертів має включати 10 - 15 спеціалістів з певної галузі знань. Хоча в реальній практиці використання “Делфі” є приклади, коли в експертизі брали участь сотні фахівців. Конкретна їх кількість визначається „специфікою проблеми, що розглядається, загальним числом компетентних експертів, їх технічною доступністю і згодою на участь в експертизі” [9]. Компетентність експертів оцінюється шляхом анкетування, аналізу рівня реферування (кількості посилань на праці спеціаліста), використання аркушів самооцінки.

На другому етапі розробляється так званий гайд (від англ. Guide – провідний принцип). Експерти висловлюють свої думки щодо того,

які конкретно питання необхідно обговорити і як їх сформулювати, запрошують необхідну інформацію, а також надають наявні у них самих відомості, котрі було б доцільно використати при обговоренні. Організаційна група аналізує та підсумовує всі пропозиції, складає гайд і розсилає його кожному експертові. Гайд має бути складений так, щоби було враховано всі аспекти питання, яке вирішується, а також те, що політичні проблеми, як правило, є багатоскладовими.

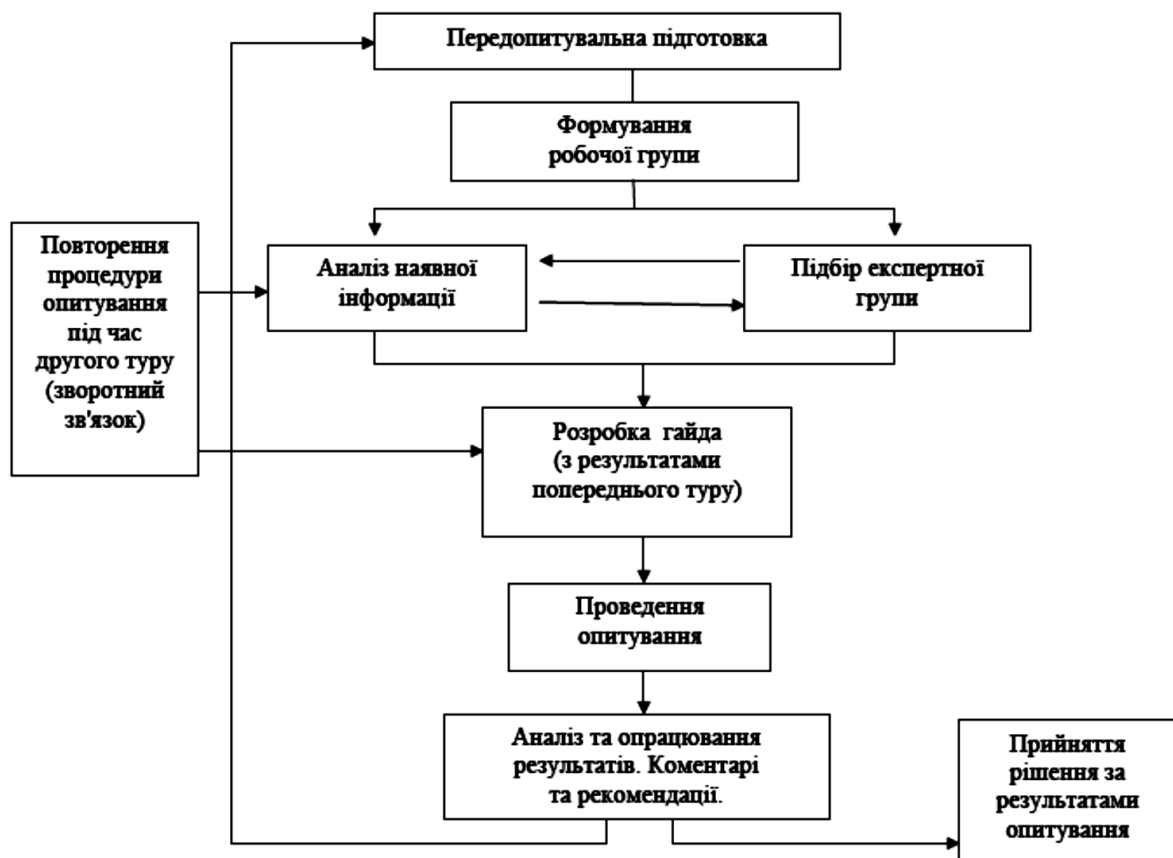
Після передопитувальної підготовки і розробки гайда настає третій етап – безпосереднє опитування. Процедура опитування в заочній формі вимагає від експертів серйозної творчої роботи. Далі починає діяти принцип “зворотного зв’язку” – експерти повертають гайд з готовими відповідями, які відображають їхні думки щодо можливих способів вирішення проблеми. Вони також можуть вносити пропозиції зі зміни гайда: включення нових питань та виключення тих, які, на їхню думку, зайві. Експерти можуть запитати додаткові дані про об’єкт дослідження.

Четвертий етап – аналіз та опрацювання результатів опитування – здійснюється зазвичай по кожному туру. На цьому етапі опрацьовуються результати, які оформлюються в компактній, доступній формі у вигляді структурованих текстів, діаграм, таблиць, графіків з акцентами на найбільших суперечливих, екстремальних моментах оцінки. Методика опрацювання, інтерпретації результатів та можливості їх графічного представлення визначається логічною побудовою запитань у гайді. Виключаються всі двозначні запитання й ті, що не стосуються безпосередньо проблемної ситуації. На основі думок експертів робоча група може включати в гайд нові запитання, які випали з поля зору при складанні першого варіанта. До нового гайда (підготовленого до наступного туру) включаються думки всіх експертів, які висловлювалися під час першого туру. Жодного з експертів не можна проігнорувати – респонденти мають бути впевнені в тому, що кожний експерт має рівнозначну думку і що нікому не надається переваги. Експерти також мають висловити своє ставлення до запропонованих колегами варіантів вирішення проблеми. Тут найкраще використовувати спеціальні шкали, що допоможе організаційній групі правильно опрацювати гайди, точніше виявити висловлені експертами пропозиції та відкинути ідеї, що не знайшли у більшості з них схвалення. Х. Лінстон і М. Турофф рекомендують чотири критерії оцінки, для кожного з яких існують приблизні варіанти оцінювання: 1) ефективність (варіант оцінки: дуже ефективно, ефективно, неефективно, дуже неефективно); 2)

здійсненність (варіант оцінки: повна здійсненність, можлива здійсненність, можлива нездійсненність, повна нездійсненність); 3) ступінь ставлення до проблеми (варіант оцінки: дуже високий, високий, низький, дуже низький); 4) ступінь довіри до пропозиції (варіант оцінки: повний, високий, низький, дуже низький) [10]. Кожен експерт має обґрунтувати свої оцінки, виокремити слабкі і сильні сторони кожної пропозиції і висловити свою думку.

На п'ятому етапі організаційна група збирає всі пропозиції в єдиний документ, який направляється всім експертам для остаточного затвердження, після чого створений прогноз чи рішення віддають замовникові.

Схематично етапи проведення експертного опитування за методом “Делфі” можна зобразити так:

Результати дослідження за методом “Делфі” включають такі положення: 1) переглянутий перелік подій, складений на основі відповідей фахівців, що включає події, які, на їхню думку, є найбільш важливими; 2) припущення щодо часу, коли ці події відбудуться; 3) припущення про можливість виникнення подій у певний період; 4) припущення про наслідки певних подій у випадку їх виникнення; 5) оцінка

бажаності таких подій; 6) опис і оцінка альтернатив політичних дій, які могли б підвищити вірогідність виникнення найбільш бажаних явищ і зменшити можливість небажаних подій; 7) причини існування полярно протилежних суджень на будь-якому етапі процесу [1, с. 444 – 445].

Метод “Делфі”, попри його безсумнівні переваги, суперечливий. Аргументи “за” і “проти” нього наводяться у збірці публікацій, що з'явилася 1975 року в журналі “Технологічні прогнози та суспільні зміни” [11]. Одне з основних зауважень стосується порівняння якості групових очних та заочних дискусій. Деякі вчені, зокрема Дж. Фаркухар, вважають, що якість перших набагато вища, ніж других [12]. Але Н. Далкі і Р. Кемпбелл дотримуються іншої думки. У своїх дослідженнях вони виявили тенденцію до значно якісніших рішень у випадку заочної групової взаємодії [13].

Проаналізувавши критичну літературу щодо методу “Делфі” [14], можемо висловити наступні зауваження.

Насамперед варто звернути увагу на часові параметри. По-перше, мало часу відводиться експертові на обдумування проблеми, а тому не виключено, що експерт погодиться з думкою більшості, аби не пояснювати, в чому полягає різниця між його рішенням та іншими варіантами. По-друге, аналіз даних потребує багато часу, мінімум добу, а тому не може використовуватися для оперативного аналізу. Отже, з одного боку, мало часу відводиться для обдумування проблеми, а з іншого, багато часу витрачається на опрацювання отриманих відповідей. Про це особливо важливо пам'ятати з огляду на специфіку проблеми, яку дослідники прагнуть вирішити за допомогою цього методу.

Ще однією пасткою може бути конформізм експертів. Деякі вчені вважають, що думка, аби експерти, судження яких розходяться з думкою більшості, обґрунтовували свою точку зору, може призвести до посилення ефекту пристосування, а не зменшити його, як це задумано. Тобто зростає конформізм, експерти намагаються потрапити до більшості. Таким чином, “Делфі” може стати банальною спробою представити рішення, яке перемагає статистично, як загальну думку. Тоді як істинний консенсус – це рішення, досягнуте в результаті взаємодії та підвищення рівня інформованості експертів. Не відкидаючи в цілому можливість конформістських рішень в заочних експертних групах, слід зазначити, що вони все ж характеризуються нижчим рівнем конформізму порівняно з очними групами. Одним із способів подолання конформізму є оформлення думки експертів, котрі не дотримуються позиції більшості, як додатка до остаточного рішення. Це, у свою

чергу, сприяє захистові експертами своєї думки. Таким чином, думка меншості теж враховується і приєднується до результату.

Існує й можливість маніпулювання експертами з боку представників робочої групи. Адже на практиці результат роботи в невеликому ступені залежить від експертів, оскільки остаточне рішення оформлює організаційна група, яка безпосередньо опрацьовує матеріали, а отже за умови упередженого ставлення до проблеми вона може інтерпретувати відповіді експертів у вигідному для себе ракурсі, щоби, скажімо, догодити замовникові. До того ж „експерти, за визначенням володіючи особливим уявленням про світ, годяться для екстраполювання вже досить вивчених напрямів чи тенденцій, але менше підходять для визначення неочікуваної чи “несподіваної” зміни, яку може краще розпізнати звичайний аматор” [15].

Отже, оскільки роль організаційної групи досить велика, деформації думок експертів цілком можливі. Але цю проблему можна вирішити ретельним підбором організаційної групи. В ній має бути не менше двох осіб, котрі контролювали б одне одного. Крім цього, якщо організаційна група безпосередньо зацікавлена в успіху справи та якщо в ній немає підкуплених конкуруючими політичними організаціями людей, тоді навряд чи вона піде на саботаж при поданні остаточного рішення групи. Використання комп’ютера при опрацюванні відповідей теж може знизити ризик фальсифікації чи саботажу з боку організаційної групи.

Методика системи “Делфі” постійно модифікується, випробовується, перевіряється і вдосконалюється різними групами футурологів у різних країнах. Кілька десятиліть застосування технології „Делфі” засвідчують, що вона знаменує зародження нового підходу до системи суджень і аналізу. Хоча, безперечно, процес її застосування потребує подальшого вдосконалення і пошуку відповідей на цілу низку питань, які постійно виникатимуть у процесі визначення варіантів і сценаріїв майбутнього.

Література:

1. Диксон П. Фабрики мысли / П. Диксон. - М.: ООО „Издательство АСТ”, 2004. - С. 505.
2. Луков В. А. Социальное проектирование: Учеб. пособие. - 6-е изд., испр. – М.: Изд-во Московского гуманитарного университета: Флинта, 2006. - С. 190.
3. Нерсесянц В. С. Сократ. 2-е изд., перераб. и доп. / Отв. ред. Л. С. Мамут. - М.: “Наука”, 1984. - С. 12.

4. Вступ до політичної аналітики: Навч. посіб. / Авт. кол.: С. О. Телешун, О. Р. Титаренко, І. В. Рейтерович, С. І. Вировий; За заг. ред. С. О. Телешуна. - К.: Вид-во НАДУ, 2006. - С. 189.
5. Боришполец К. П. Методы политических исследований: Учеб. Пособие для студентов вузов / К. П. Боришполец. - М.: Аспект Пресс, 2005.- С. 124.
6. Большой толковый социологический словарь [Collins]. Том 1 [А - О]: Пер. с англ. - М.: Вече, АСТ, 1999. - С. 167.
7. Гогвуд, Б., Ган, Л. Аналіз політики для реального світу / Пер. з англ. А. Олійник, Наук. ред. пер. В. Тертичка. - К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. - С. 192.
8. Крымский С. Б., Пилипенко В. Е., Салюк Ю. В. Верификация социальных прогнозов [методологический аспект] / АН Украины. Ин-т социологии / Отв. ред. Ю. Н. Пахомов. - К.: Наук. думка, 1992. - С. 85.
9. Ахременко А. С. Политический анализ и прогнозирование: Учеб. пособие / А. С. Ахременко. - М.: Гардарики, 2006. - С. 202.
10. Див.: The Delphi Method. Techniques and Applications. Ed. by H. Linstone and M. Turoff. Addison - Wesley Publishing Company, 1975. – P. 10 - 50, 80 - 95, 212 - 225.
11. Див.: Technological Forecasting and Social Change. - 1975. - Vol. 7. - № 2.
12. Див.: Farquhar J. A Preliminary Inquiry into the Software Estimation Process. The REND Corporation, RM – 6271 – PR. August, 1970.
13. Див.: Campbell R. The Delphi Technique: Implementation in the Corporate Environment //Management Services. – 1968. Vol. 5. – № 6. – P. 37 - 52.
14. Див., напр.: Sackman H. Delphi Critique. Expert Opinion, Forecasting, Group Process. – N.Y.: Lexington Books, 1975. – P. 30 - 50.
15. Див.: Technological Forecasting and Social Change. - 1975. - Vol. 7. - № 2. – P. 167.

Польовий М. А. Типологія підходів до моделювання політичних процесів. Гілея: науковий вісник: Зб. наук. праць. К., 2011. Випуск 48. С. 542–548.

URL: [file:///C:/Users/HP/Downloads/1308692172%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/1308692172%20(1).pdf)

Для сучасної політичної науки є актуальним розширення застосування у вивченні політичних явищ та процесів методів, які були б адекватні за своєю складністю тим явищам, що вивчаються за їх допомо-

гою. З огляду на це набувають особливого значення методи моделювання політичних процесів, що часто складають основу наукового розуміння тих чи інших процесів. Позитивні аспекти побудови моделей у науково-дослідній діяльності загальновідомі [1;2]. Відносно соціальних процесів, але в аспекті соціологічному, питання застосування різноманітних моделей детально вивчались Ю.М.Плотинським [3]. В той же час залишається багато теоретичних проблем, що пов'язані із використанням таких моделей у вивченні саме політичних процесів. Значне місце серед цих проблем посідає завдання вибору адекватних дослідницьким завданням методів моделювання, яке базується на тій чи іншій типології даних методів.

Отже, завданням даної статті є аналіз наявних у науці досягнень у типології підходів до моделювання та адаптація існуючих варіантів класифікації до типології підходів до моделювання політичних процесів. Слід зауважити, що багато дослідників користуються відносно цієї проблеми терміном типологія методів моделювання, який, на нашу думку, є не зовсім придатним, оскільки існує безліч методів моделювання, що весь час доповнюються новими або ж видозміненими, які досить складно увести в певні типологічні рамки. В той же час більш загальний сенс застосування як старих, так і нових методів моделювання змінюється повільніше, що надає нам можливість достатньо раціонально їх типологізувати. Тому ми вважаємо, що більш вірним буде казати про типологію не методів, а підходів до моделювання.

Підходи до типології моделей надзвичайно різноманітні та відображають як різні наукові традиції, властиві окремим сферам науки, так й звичайне багатоманіття основань типології.

До найбільш простого виду субстратної типології можна віднести виділення моделей за кількістю змінних, що враховуються. За цією основою виділяють одновимірні, бінарні і багатofакторні моделі [4, с.188–190].

Одновимірна модель – це модель з однією змінною, за допомогою якої можна отримати відповіді на відносно прості питання на кшталт “Скільки?” і “Що це?” Наприклад: “Скільки виборців проголосувало за дану партію? Що представляє собою електорат певного кандидата? ... Для вивчення такої змінної, як електоральний вибір, досить підрахувати кількість тих, що проголосували за ту або іншу партію або кандидата і представити ці значення у вигляді процентного розподілу” [5, с.56].

Бінарна модель призначена для відтворення різних видів взаємодій двох змінних. Характер взаємодії цих двох змінних може бути визначений за допо-могою так званої таблиці взаємної зв'язаності ознак, в якій можна представити, наприклад, відносини між віком виборців та їх голосуванням за ту чи іншу політичну партію на виборах до парламенту [5, с.56].

Множинні моделі застосовуються при дослідженні політичних ситуацій з трьома змінними і більше. Серед моделей цього типу колектив авторів під керівництвом Є.Ю. Мелешкіної виділяє регресійну, інтерактивну, шляхову і багатофакторну моделі [5, с.56–61]. Регресійна модель використовується при аналізі впливу двох незалежних змінних величин на залежну третю змінну; інтерактивна модель фіксує взаємодії трьох змінних і більше, спрямованих на вирішення загальної задачі; шляхова модель “вибудовує ланцюжок прямих і не прямих дій однієї змінної на іншу”. Маємо зазначити, що дуже близькою до неї є теорія графів. Багатофакторна модель, на думку вказаних авторів, відтворює взаємодію багатьох змінних – явних і прихованих. Сутність багатофакторного аналізу “полягає у відповіді на питання: чи не знаходиться система змінних, пов'язаних між собою, в залежності від двох (чи більше двох) базових прихованих чинників? Отже, метою багатофакторного аналізу є виявлення прихованих чинників” [5, с.60].

Слід зауважити, що, на нашу думку, вірніше було б використувати для називання моделей, які мають справу із більше ніж двома змінними, назву багатофакторних, як найбільш широку, маючи на увазі що фактично регресійні, шляхові та інтерактивні моделі є певними різновидами саме таких моделей, що різним чином враховують багато факторів. Про це свідчить навіть друга назва найбільш застосовуваного виду регресійного аналізу – “багатофакторний(множинний) регресійний аналіз” [6, с.337–339]. Теоретично багатофакторні моделі представляються найбільш адекватними при вивченні політичних процесів, оскільки з самого початку орієнтовані на множинність учасників і дій, властиву, як відомо, політичним процесам.

Іншим варіантом типології моделей є типологія за цілями моделювання. Зазвичай розрізняють дві основних мети моделювання: моделювання для вивчення і пізнання об'єкту і моделювання з метою оптимізації або управління об'єктом. У першому випадку створюється пізнавальна модель, що відбиває механізм функціонування об'єкту, суть процесів, що протікають в ньому, його структуру та внутрішні зв'язки [див., напр.: 7]. До моделей цього типу слід відносити також,

на нашу думку, і більшість створених до теперішнього часу моделей політичних процесів і явищ.

У другому випадку моделювання носить допоміжний характер в процесі управління об'єктом із цієї точки зору моделі політичних процесів повинні, в перспективі, стати моделями такого, другого, роду. Для того, щоб управляти, треба знати, чим управляти, тобто необхідно мати модель керованого об'єкту, яка передусім повинна задовольняти цілі управління. Модель, призначена для супроводу процесу управління повинна мати більш формалізований характер і зобов'язана відбивати причинно-наслідкові зв'язки між вхідними і вихідними сигналами об'єкту. В даному випадку модель може не відбивати внутрішніх механізмів об'єкту, а також ті параметри і стани, які не використовуються для синтезу алгоритму управління. Математична модель, що служить для цілей управління і оптимізації, є зазвичай окремим випадком пізнавальної моделі. Пізнавальна модель може бути з успіхом використана для цілей управління, проте побудова такої моделі, як правило, пов'язана зі значними труднощами і не завжди є можливою. Слід зауважити, що пізнавальні моделі часто взагалі неможливо використовувати при управлінні, зважаючи на алгоритмічну і обчислювальну складність їх реалізації [8].

На думку Ф.Ф. Пашенко, усе, що нині розуміється під моделями, може бути представлене у вигляді двох великих класів: символічні і речові моделі.

До речових моделей відносять зазвичай матеріальні моделі, наприклад, макети досліджуваних систем. У символічних моделях опис системи або явища дається тією чи іншою мовою (розмовною, логічною, математичною тощо). Причому в принципі можливий перехід від однієї мови опису об'єкту до іншої. У політологічних дослідженнях зазвичай застосовуються саме символічні моделі, найбільш поширеними серед яких є математичні (кібернетичні) моделі. Моделі цього класу використовуються як для пізнавальних цілей, так і для розробки систем управління і оптимізації функціонування досліджуваних об'єктів [8].

В класифікації В.А. Штофа символічні моделі відносяться до типу розумових, або ідеальних моделей [9, с.25–26] і, власне кажучи, саме вони й лежать в основі усіх дослідницьких моделей. В.А. Штофф влучно пригадує слова К. Маркса про те, що “найгірший архітектор від найкращої бджоли з самого початку відрізняється тим, що, перш ніж будувати чарунку з воску, він вже побудував її у своїй голові. У кінці

процесу праці виходить результат, який вже напочатку цього процесу був в уявленні людини, тобто ідеально” [10, с.189]. Цю характеристику дій навіть самого невмілого архітектора цілком можна застосувати і до характеристики уявних, або ідеальних, моделей. Останні, перш ніж втілитися в дійсність і стати завдяки практичній діяльності матеріальними моделями, існують спочатку в людській голові як образи цієї дійсності, як певні теоретичні схеми. У цьому сенсі вони і можуть бути названі ідеальними. Ідеальний характер цих моделей не обмежується тільки тим, що вони виступають у вигляді модельних представлень, що вони конструюються подумки, в голові. Ці моделі можуть бути названі ідеальними також і тому, що навіть тоді, коли їх елементи і відносини зафіксовані за допомогою знаків, малюнків або інших матеріальних засобів, усі перетворення в них, усі переходи до іншого стану, усі перетворення елементів здійснюються подумки, тобто у свідомості людини, яка спирається при цьому на певну семантику і користується логічними, математичними, та іншими специфічними правилами і законами [9, с.26].

Р. Хоффман дещо розширює наведену вище типологію моделей. Він розрізняє наступні види моделей: 1) “речова” модель, що репрезентує прототип в структурному або функціональному плані; 2) символічна репрезентація; 3) діаграмна репрезентація; 4) “умоглядна” або “образна” модель як набір розумових дій, що представляють субстантивну, символічну або діаграмну моделі в уяві. “Ніхто, мабуть, не в змозі мати в уяві усіх подробиць і динаміки повної комп’ютерної програми з гри в шахи, але будь-яка людина в змозі мати мнемонічний образ, що представляє усю програму в термінах загальної архітектури” [11, р. 346–347].

Г.С. Баранов, розглядаючи зміст поняття моделі у соціальних науках, вірно зауважує, що через гносеологічну специфіку соціальних явищ їх речове або предметно-технічне моделювання в більшості випадків або неможливо, або значно ускладнено. “Тому ... представляють інтерес передусім символічні, діаграмні і наочно-образні моделі (включаючи математичні і комп’ютерні)” [12, с.129].

Ю.М. Плотинський вказує на те, що найчастіше в якості основи для класифікації моделей береться вид мови, якою вони формулюються:

- змістовна модель формулюється природною мовою;

- формальна модель втілюється за допомогою однієї чи кількох формальних мов (наприклад, мов математичних теорій або мов програмування) [3, с.89–90].

За функціональною ознакою змістовні моделі розділяються на описові, пояснювальні і прогностичні.

До формальних моделей Ю.М. Плотинський пропонує відносити математичні і комп'ютерні моделі. Використання формальних засобів аналізу дозволяє вивчити поведінку моделі, отримати нові, неочевидні результати. У будь-якому випадку результати формального моделювання використовуються для уточнення змістовних і концептуальних моделей. Вивчення моделі – “прогін”, оцінка ролі різних чинників, виявлення закономірностей – найефективніше здійснюється за допомогою саме формальних методів аналізу.

Більш високим рівнем типології моделей, до якого відносяться усі вище названі типи, Ю.М. Плотинський вважає когнітивний рівень. На його думку, когнітивний рівень необхідно враховувати, тому що в запалі концептуальних суперечок і за завісою високих абстракцій нерідко забувають найголовніше – практичні, прикладні рішення приймаються саме на основі когнітивної моделі. Крім того, в соціальних науках провідна роль когнітивних чинників обумовлена тим, що когнітивні моделі є невід'ємною частиною соціальної реальності, більше того, вони багато в чому формують, конструюють саму реальність [3, с.92]. Не заперечуючи наведених аргументів на користь серйозного внеску когнітивних факторів у політичну дію, маємо все ж таки зазначити, що запропонований Ю.М. Плотинським підхід щодо виокремлення когнітивних моделей є недостатньо інформативним з точки зору саме типології, тому що всі моделі, які створюються у політичній науці, та й у соціальних науках взагалі, кінець кінцем виявляються когнітивними. Отже, у такому випадку сама типологія втрачає сенс.

Дещо інші типи моделей розрізняють В. П. Горбатенко та І. О. Бутовська [13]: статичні та динамічні; макромоделі (з великою кількістю параметрів, що описують складні сутності суспільних явищ) та мікромоделі (які досить докладно характеризують окремий об'єкт), моделі одного рівня збільшення. Цитовані автори вважають, що у соціальному моделюванні застосовуються трендові та імітаційні типи моделей.

Як вірно зазначають В. П. Горбатенко та І. О. Бутовська, головною позитивною ознакою трендових моделей є те, що вони досить

об'єктивно відображають динаміку розвитку процесу не нетривалий термін [13].

Другий тип моделей на думку цитованих авторів – імітаційні моделі. “Імітаційна модель відображає взаємодію між різними факторами та об'єктами, які пов'язані з досліджуваним процесом. Предметом імітаційного моделювання може бути взаємодія людей у малих групах, взаємодія соціально-економічних факторів, що впливають на розвиток країн та регіонів, взаємодія сторін-учасниць якогось конфлікту, взаємодія учасників процесу прийняття колективного рішення та ін.” [13, с.35–36].

В. П. Горбатенко та І. О. Бутовська цілком вірно зазначають, що у разі застосування імітаційної моделі на початкових етапах дослідження не слід перебільшувати її привабливість. На думку цитованих авторів, головною умовою імітаційного моделювання передусім є глибоке і всебічне знання основних факторів досліджуваного процесу [13]. Останнє твердження потребує, на нашу думку, певного коректування. Йдеться про те, що виконання висловленої вимоги до застосування імітаційних моделей, з одного боку, дійсно є вкрай бажаною. В той же час очевидно, що повсюдне виконання цієї вимоги дозволяє будувати імітаційні моделі лише тих процесів, які вже досконально вивчені. В результаті ми стикаємось із фактом можливості побудови лише банальних моделей. Одночасно можна стверджувати, що відомо безліч випадків, коли імітаційні моделі будувались на підставі дещо мінливих та непевних уявлень про об'єкт вивчення як раз з метою з'ясування суттєвих його рис [див., напр.: 1, с.9–12,21]. Більше того, привабливість імітаційного моделювання для багатьох дослідників і міститься у тому, що воно дозволяє значно поглиблювати наші знання про об'єкт вивчення, створюючи спочатку достатньо примітивні моделі, що базуються в основному на певних припущеннях про поведінку об'єкту чи протікання процесу. Подальше ж вивчення моделі та порівняння результатів моделювання із протіканням оригінального процесу дозволяє поступово коригувати модель у бік кращого виконання нею функції відображення та, таким чином, вдосконалювати наші знання про об'єкт вивчення.

Є й ще одне зауваження з даного приводу: інколи трапляється ситуація, за якої модель достатньо точно відображає певні сторони об'єкту моделювання, дозволяє отримувати прогноз його поведінки чи станів із заданою точністю, але, в той же час, з рівнянь моделі досить

складно вивести достатньо зрозумілий опис змодельованого об'єкту [14, с.56–58].

Виходячи із зазначених вище підходів до типології методів моделювання та з тих міркувань, які супроводжували наші дослідження методів моделювання політичних процесів [14;15], вважаємо за корисне запропонувати класифікацію методів моделювання за характером відображення власне процесу протікання політичної дійсності, та за характером моделювання та подальшого оперування із побудованою моделлю. Згідно із характером відображення процесу політичної дійсності можна виокремити наступні типи методів, чи, скоріше, підходів до, моделювання:

– методи моделювання станів політичного процесу. Їх можна було б охарактеризувати також, як методи моделювання політичної статистики. До цієї групи ми пропонуємо відносити такі кількісно-модельні методи, що дозволяють створювати моделі, що відображають змінювані у часі “зрізи” політичної дійсності, причому за рамки власне методу виходить проблема поєднання у дослідницькому проекті цих зрізів. До таких методів можна віднести створення баз даних, методи контент-аналізу, політичне картографування тощо;

– методи моделювання дискретної динаміки, які, на відміну від попередньої групи, з одного боку, передбачають відтворення динаміки політичних процесів власне засобами моделювання, але, з іншого, обмежують ступінь відображення безперервності динаміки процесу певними дискретними станами, що втілюються у часовому проміжку кроку моделі. До таких методів ми пропонуємо віднести різноманітні математико-статистичні методи аналізу часових рядів та методи математичного імітаційного моделювання на кшталт методів теорії ігор та кінцево-різницевих моделей Д. Форестера;

– методи моделювання безперервних динамічних систем, що відтворюють майже безперервний плин політичної дійсності. Моделі даного типу реалізуються, як правило, за допомогою систем диференціальних рівнянь та їх подальшого аналізу.

За характером моделювання та подальшого оперування із побудованою моделлю можна виокремити наступні типи моделей:

1) моделювання статичних показників (статистичних, просторових, евенційних (подієвих) тощо), яке передбачає подальше порівняння різних у часі станів процесу, що вивчається. Цей тип можна умовно розділити на два підтипи:

1.1) моделювання-фіксація стану (бази даних, картографування, контент-аналіз тощо) за умов відсутності в моделі попередніх припущень про характер закономірностей функціонування процесу, що вивчається,

1.2) моделювання-прогнозування стану (математико-статистичні методи аналізу часових рядів, в т.ч. регресійний, кореляційний, дисперсійний аналіз тощо). Власне кажучи, йдеться про моделювання динаміки процесу, але за допомогою дещо обмеженого науково-методичного апарату: цей підтип моделей характеризується попереднім висуненням гіпотез щодо характеру, наприклад, статистичного, функціонування процесу, який вивчається, та подальшою перевіркою висунутих гіпотез. Отже, моделі цього типу, з одного боку, спрямовані на з'ясування справжньої закономірності розвитку процесу, що вивчається, але, з іншого, вже від початку моделювання містять припущення про характер цього процесу. Не варто стверджувати про певну упередженість або позанауковість подібних моделей – як і решта, вони мають певну нішу застосування та корисні, наприклад, коли ми маємо накопичений попередниками досвід дослідження аналогічних процесів, що вже визначили певні межі закономірностей розвитку таких процесів.

2) моделювання-імітація справжньої динаміки процесу, яке складається у багатоступеневій побудові інтерактивної імітаційної моделі процесу, яка постійно перевіряється з оригіналом (верифікується) на певних “контрольних відрізках” та уточнюється за структурою та алгоритмом з метою досягнення більшої відповідності оригінальному процесові, який моделюється. В моделях даного типу не обов'язковим є знання точних закономірностей протікання модельованого процесу, що надає можливість модельного вивчення та прогнозування поведінки об'єктів, які ще не вивчені наукою досконально. Не буде перебільшенням сказати, що головним критерієм істинності моделі буде ступінь відповідності наданого нею прогнозу наступної динаміки або хоча б станів об'єкту його істинним динаміці чи станові. На нашу думку, слід й у даному типі виокремити два підтипи:

2.1) “предметне” або “лінійне” моделювання – побудова моделей на зразок теорії ігор чи кінцево-різницевої моделі, що передбачає певну лінійність та дискретність процесу, що вивчається. Отже, процес може бути нескінченно складним, але виражатися у моделі він має за допомогою саме переведення цієї нескінченної складності у більший

чи менший набір лінійних, функціональних, тощо взаємозв'язків певних “предметів” - показників;

2.2) нелінійне моделювання “поведінки процесу”. Цей підтип моделювання також виходить з необхідності імітації процесу, що моделюється, але засадничим виступає припущення про принципову нелінійність політичних процесів, що дозволяє застосовувати до них специфічні методи синергетики. Дещо спрощуючи, можна стверджувати, що якщо у попередньому типі моделювання нарощування складності процесу імітується за допомогою лінійного нарощування кількості елементів та кількості і якості їх взаємозв'язків, то у даному підтипі головним є складність власне елементів процесу поряд із дисипативністю системи усього процесу. Адекватними методами нелінійного моделювання зазвичай визнаються методи теорії хаосу та синергетики [16].

Отже, нами було розглянуто деякі варіанти типології моделей різноманітних процесів в аспекті можливості їх адаптації до типологізування підходів до моделювання політичних процесів, та окреслено власну типологію цих підходів, що базується як на досягненнях попередніх типологій, так й на нашому досвіді побудови моделей політичних процесів. Проблемою подальших досліджень у даному аспекті представляється деталізація останнього підтипу – нелінійного підходу до моделювання.

Список використаних джерел

1. Павловский Ю.Н. Имитационное моделирование / Ю.Н.Павловский, Н.В.Белотелов, Ю.И.Бродский. – 2-е изд., стер. – М. : Издательский центр “Академия”, 2008 – 240 с.

2. Моисеев Н.Н. Математика в социальных науках / Н.Н.Моисеев // Математические методы в социологическом исследовании. – М., 1981. – С.10 – 24.

3. Плотинский Ю.М. Модели социальных процессов : 2-е изд., перераб. и доп. / Ю.М.Плотинский. – М. : Логос, 2001. – 296 с.

4. Лавриненко В.Н. Исследование социально-экономических и политических процессов : уч. пос. – 2-е изд., перераб. и доп. / В.Н.Лавриненко, Л.М.Путилова. – М. : Вузовский учебник: ИНФРА-М, 2010. – 205 с.

5. Политический процесс: основные аспекты и способы анализа / Под ред. Е.Ю.Мелешкиной. – М. : “Весь мир”, 2001. – 304 с.

6. Венецкий И.Г. Основные математико-статистические понятия и формулы в экономическом анализе: Справочник / И.Г.Венецкий, В.И.Венецкая. – 2-е изд., перераб. и доп. М. : Статистика, 1979. 447 с.
7. Самарский А.А. Математическое моделирование: Идеи. Методы. Примеры / А.А.Самарский, А.П.Михайлов. – 2-е изд., испр. М.: Физматлит, 2002. – 320 с.
8. Пащенко Ф.Ф. Введение в состоятельные методы моделирования систем : в 2-х ч. / Ф.Ф.Пащенко. – М.: Финансы и статистика, 2006. – Ч.1: Математические основы моделирования систем. – 328 с.
9. Штофф В.А. Моделирование и философия / В.А.Штофф. –Л.: Наука, 1966. – 302 с.
10. Маркс К. Капитал. Т.1. / К.Маркс // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – Т. 23.
11. Hoffman R. Some implications of metaphor for philosophy and psychology of science / R.R.Hoffman // The Ubiquity of metaphor : metaphor in language and thought. – Amsterdam, 1985. – P. 327 – 380.
12. Баранов Г.С. Модели и метафоры в социологии К.Маркса / Г.С. Баранов // Социологические исследования. – 1992. – № 6. – С. 128–142.
13. Горбатенко В.П. Політичне прогнозування: Навч. посібник / В.П.Горбатенко, І.О.Бутовська. – К. : МАУП, 2005. – 152 с.
14. Полевой Н.А. Прогнозирование смены парадигм исторического познания: поиск метода / Н.А.Полевой. – Одесса: Фенікс, 2010. – 168 с.
15. Польовий М.А. Головні риси нейромережевої моделі політичної системи / М.А.Польовий // Актуальні проблеми політики. – Одеса: Фенікс, 2007. – Вип.31. – С. 106 – 114.
16. Макроэволюция в живой природе и обществе / отв. ред. Н.Н.Крадин. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 248 с.

Андрущенко Т. В. С. Хантингтон: зіткнення цивілізацій як політичний прогноз. *Гілея*: науковий вісник. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ: ВІР УАН, 2009. Вип. 23. С. 365–373.

URL: [file:///C:/Users/HP/Downloads/1289982813%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/1289982813%20(2).pdf)

Виходячи з прогнозу С.Хантінгтона, можна виокремити декілька потенційних зіткнень цивілізацій. Насамперед, сьогодні все більш напруженими стають стосунки між Заходом та ісламською цивілізацією, які протистоять один одному вже 1300 років. Ісламська цивілізація не

була “мутацією”, яка випадково відбулася в пустелі. Це була похідна цивілізація, яка поряд з Візантійською і Західною виникла після розпаду Римської імперії. Суспільство, засноване на ідеях ісламу, заповнило вакуум, який залишився після Римської імперії, успадкувавши греко–елліністичну цивілізацію. Можна обґрунтовано довести існування категорії Серед земно морської цивілізації, яка розглядає Середземноморський регіон як інтегральну цілісність. Французький дослідник Ф. Бродель вважає Латинську, Ісламську і Грецьку цивілізації трьома великими Середземноморськими цивілізаціями [1]. Саме тому конфлікт між Заходом та ісламським світом однаково містить у собі цивілізаційну конкуренцію і релігійно–культурний антагонізм.

Історія відносин між Заходом та мусульманською спільнотою завжди була напруженою. Половина усіх воєн з 1820 по 1929 рр. велася саме між мусульманами та християнами. З одного боку конфлікт між ними це наслідок розбіжностей між ісламом, як стилем життя, та християнством.

Але конфлікт обумовлений і спільними рисами:

- монотеїстичність віри (немає іншого бога);
- претензія на роль універсальної, єдиновірної релігії для всього світу;
- експансія шляхом завоювань (“джихад” та “хрестовий похід”).

Ті фактори, що загострювали цей конфлікт протягом століть знову загострилися у кінці ХХ століття. Це:

- зростання мусульманського народонаселення, що призвело до збільшення безробітних та викликало незадоволення молоді у ісламських рухах;

- відродження ідеї особливої місії ісламської цивілізації та її цінностей; - невдоволення політичною, економічною та культурною експансією Заходу;

- питання національних меншин в рамках інших цивілізацій.

Отже питання боротьби та протистояння між двома великими цивілізаціями буде і надалі визначати їх відносини, як це відбувалося протягом 14 століть. І у своїй основі воно буде містити не лише, як раніше, територіальні проблеми, а більш широкі питання: розповсюдження зброї, права людини та демократія, контроль над видобутком нафти, міграція, ісламський тероризм та західне втручання.

В арабському світі проникнення Заходу тільки підсилює антизахідні тенденції (війна з Іраком), а міграція арабів у Західну Європу викликає там зріст націоналізму та расизму. З іншого боку, ісламська

цивілізація на півдні протистоїть християнським чорним народам (громадянська війна в Судані, війна в Чаді, конфлікти в Нігерії – т.зв. воюючих розділяє приналежність до різних релігій). Нарешті, на півночі ісламська цивілізація протистоїть православної (прикладом є боснійська війна, протистояння сербів та албанців, напружені взаємовідносини між болгарами та тюркською меншістю, осетино–інгушський конфлікт, вірмено–азербайджанська війна, напружені взаємовідносини між росіянами та мусульманами в Середній Азії та захист УНСО українських інтересів в Середній Азії та на Кавказі). Таким чином йдеться про “півмісяць” ісламського блоку, що простягається від Африки до Середньої Азії, що має зі всіх боків болючі кордони.

У книзі “Зіткнення цивілізацій” зазначається, що між цими цивілізаціями існує стан неоголошеної війни, коли ісламські фанатики підкладають бомби, організовують замах на політичних лідерів, підривають себе у натовпі, а Захід проводить повітряні антитерористичні бомбування, організовують скидання невігідних політичних режимів і т. п. [2,214,302–313]. При цьому підкреслюється, що допоки крайніх загострень конфлікту, щоб розпочати воєнну кампанію не було, але слід зважити, що книга написана у 1996 році, задовго до подій 11 вересня 2000 р., і зараз ми можемо стати безпосередніми свідками зіткнення цивілізацій, що може призвести до фатальних наслідків як для самих ініціаторів, так і для всього світу.

В Азії зіткнення цивілізацій проявляється також в конфлікті між індуїстами і міноритарними мусульманськими групами в Індії [3,39]. “Конфуціанський” Китай проводить все більш антинаціональну політику у відношенні буддистів Тибету та тюрко–мусульманських меншин. Після закінчення холодної війни. Китай увійшов у фазу “нової холодної війни” (Ден Сяопін) з Америкою, що базується на цивілізаційних факторах дотримання прав людини та поширення торгівлі зброєю. Так само можна назвати і відносини між Японією та США, що швидко погіршуються, де культурні відмінності загострюють економічний конфлікт.

Проте найгострішими залишаються конфлікти саме між західним та незахідним світами. Адже, згідно С. Хантінгтона: “Випадкові, нетривалі і різнопланові контакти між цивілізаціями поступилися місцем безперерв ному, всепоглинаючому односпрямованому впливові Заходу на решту всіх цивілізацій” [2,64].

Сьогодні, на думку американського вченого, західна цивілізація знаходиться на вершині своєї могутності. “Захід керує міжнародними політичними установами та інститутами безпеки, і разом з Японією – міжнародними економічними інститутами... Рішення Ради Безпеки ООН чи МВФ, що відстоюють інтереси Заходу, подаються світу, як вияв волі світового співтовариства. Сама фраза “світове співтовариство” стала, замість “вільного світу”, загальноживаним евфемізмом, покликаним надати глобальній легітимності дії, що відображають інтереси Сполучених Штатів та західних країн... Захід ефективно використовує міжнародні організації, військову потугу та економічні ресурси для такого керівництва світом, яке забезпечить західне панування, захистить західні інтереси та підтримає західні політичні та економічні цінності, – так сьогодні бачать Захід інші цивілізації, і вони праві” – говорить Хантінгтон [3,41].

Виходячи з цього, існують два фундаментальних джерела конфліктів між Заходом та іншими цивілізаціями: боротьба за військову, економічну та політичну могутність, і відмінності в культурах, тобто в основних цінностях та віруваннях. І хоча на поверхневому рівні західна культура поширилася у всьому світі, на більш глибокому рівні існує фундаментальна відмінність західних концепцій від концепцій, домінуючих в інших цивілізаціях.

Чим є Захід у релігійно–культурному сенсі? Це права людини, що їх часом схильні визначати як “нову релігію”, індивідуалізм і лібералізм, свобода, конституціоналізм і влада закону, в тому числі, звичайно, і в релігійній сфері, відокремлення церкви й держави (яке існує де-факто навіть у тих західних країнах, де історично проголошено державну церкву). Щоб хто не стверджував, але це саме західні цінності. Індивідуальні права, права людини, право піднести голос і виступити проти влади йшли вслід за Реформацією. Тільки після Реформації за людиною починає визнаватися автономія і приватність, а не лише статус суспільного атома в ієрархічній структурі [4,3].

Ідея прав людини глибоко індивідуалістична і як така зовсім не є очевидною й загальновизнаною у світі. Так само як і релігійна свобода. Ісламська цивілізація в кінцевому підсумку не визнає права людини вірити в те, у що вона прагне вірити, змінювати свої релігійні переконання, вільно поширювати власні релігійні погляди [4,3].

Це зазначає й С. Хантінгтон: “Такі західні ідеї, як індивідуалізм, лібералізм, конституціоналізм, права людини, рівність, свобода, влада закону, демократія, вільний ринок, відокремлення церкви від держави,

як правило, не мають резонансу в ісламській, конфуціанській, японській, індуїстській, буддистській чи православній” [2,511]. Більш того, спроби Заходу запровадити ці цінності в інших цивілізаціях наштовхуються на спротив та, більше того, викликають повернення до місцевих традицій, наприклад, в зверненні молоді до релігійного фундаменталізму. Навіть найдемократичніші політичні режими як продукти тільки західної культури в не–західних цивілізаціях розвивалися, як правило, в результаті західної колонізації чи західного панування.

Таким чином, робить висновок Хантінгтон, вісью майбутньої світової політики буде конфлікт між “Заходом і всіма іншими” (The West against the rest) і відповідь не–західних цивілізацій на західну потужність та нав’язування своїх цінностей.

Ця відповідь може набувати трьох форм:

по–перше, курс ізоляції, спрямованої на закриття суспільств для проникнення “західного розкладання”, і неучасть в світовому співтоваристві, яке знаходиться під керуванням Заходу. Прикладом є Північна Корея, Бірма, а вартість такого курсу дуже велика, і деяким країнам вже довелося сплатити за його наслідки;

по–друге, можна спробувати приєднатися до Заходу та прийняти його цінності та його лад; нарешті,

по–третє, існує можливість “модернізації без вестернізації”, тобто “зрівноваження” Заходу через розвиток економічної могутності і спрямованого проти Заходу співробітництва з іншими не–західними цивілізаціями при збереженні власних цінностей та власного ладу.

Ці три шляхи, що описав С.Хантінгтон знайшла своє відображення в дискусії, що розгорнулася між представниками світ–системного й цивілізаційного аналізу (так званими “світосистемниками” і “цивілізаційниками”) на сторінках журналу “Comparative Civilizations Review” після публікації в 1994 р. статті американського вченого М. Мелко, узагальненої ним в книзі “Цивілізації і світові системи” (1995 р.).

Позицію представників світ–системного аналізу найбільш чітко виразив професор Каліфорнійського університету Д. Вілкінсон. На його думку, цивілізації – це світові системи, критеріями для виділення яких є міста і закриті системи відносин. Після 1500 рр. виникла зароджена на Близькому Сході Центральна цивілізація, яка поступово поглинає всі інші цивілізації світу в результаті конвергенції. До кінця ХІХ – початку ХХ ст. зберігався цивілізаційний плюралізм, проте на даний час існує тільки одна цивілізація, яка асимілювала всі інші.

Протилежної позиції дотримуються “цивілізаційники”, основні методологічні принципи яких базуються саме на роботах С. Хантінгтона. Не заперечуючи посилення і виходу на якісно новий рівень світо-системних зв’язків, вони акцентують на збереженні базових соціальних, екологічних, цивілізаційних утворень, кожне з яких може мати своє цивілізаційне ядро. Такими утвореннями виступають Євразія, Захід, ісламський та індуїстсько–буддистський світ і ін., які стають одиницями диференційованої чи глобальної області. М. Мелко підкреслює здатність деяких цивілізацій до освоєння і трансформації західних технологій. На його думку, вирішальне значення для відродження цивілізацій Сходу має освоєння і тиражування найновіших досягнень НТР.

Охоплюючи поглядом цивілізаційну динаміку декількох сторіч, С.Хантінгтон констатує неминучу втрату Заходом завойованих позицій. В цій тезі американський дослідник наслідує свого британського попередника А. Тойнбі, який проаналізувавши ситуацію в європейській частині західної цивілізації, зазначає: “Замість центру із якого у зовнішній світ випромінюється енергія та ініціатива, Європа стала центром у який тече не–європейська енергія та ініціатива” [5,72].

Змішання культур призвело до того, що Захід поступово став втрачати власну цивілізаційну ідентичність, а разом із нею цілісність, якісну однорідність. Залишаючись лідером на теренах технологій, він усе більше втрачає лідерство на ниві культурних смислів. Така ж втрата практично не заповнюється. Адже не технології, а саме культурні смисли є ідентифікантами цивілізаційної своєрідності [6,79].

Загальноцивілізаційне оволодіння благами цивілізації – як би повільно воно не відбувалося – поступово згладить, на думку С.Хантінгтона, модернізаційну перевагу Заходу і поверне ситуацію, яка існувала сторіччями і в якій основною домінуючою силою будуть держави, багаті на людські ресурси, – Китай та Індія. Адже азійські країни швидко і достатньо безболісно адоптувалися не до власно ліберальної демократії Заходу, а до принципів функціонування високотехнологічного суспільства, породженого ліберальною демократією Заходу [6,78].

Як зазначив С. Хантінгтон у своєму виступі круглому столі в Україні у Національному інституті стратегічних досліджень, що відбувся у 1999 р.: “якщо говорити про нову світову політику, що утворюється, можна сказати, що місцевому плані – це політика етнічності, а в глобальному плані – це політика цивілізацій. І вперше за світову історію глобальна політика – є справді багатоцивілізаційною. В цьому

новому світі, відносини між країнами–представниками різних цивілізацій часто будуть складними, а в певні моменти навіть і антагоністичними.

Оскільки після другої світової війни на зміну традиційній територіальній імперії прийшов “новий транснаціональний імперіалізм”, усе більшого значення набувають націоналістичні рухи в різних країнах, котрі спираються на власний “культурний націоналізм”, що випливає з “місцевих інтересів”, і призводить до культурного утвердження, незалежності та відродження різних народів (як це видно з прикладів Китаю, ісламських країн, Сінгапуру, Японії, Австралії та ін.).

З позицій національної ідентичності з’являється можливість говорити про феномен “індигенізації другого покоління” (термін Р. Дора), коли у тій чи іншій країні з’являється покоління націоналістів, що спочатку були маргіналізовані (вестернізовані), а потім повернулися до власної культури (Мухамед Алі Джина, Гаррі Лі, Соломон Бандаранаїке) [2,135]. Саме націологічне бачення призводить до аргументованої критики вченим лідерів тих не–західних країн, котрі “бундючно вважають, що можуть кардинально перекроїти культуру своїх країн” і витворюють згубний для людини, нації та держави феномен “культурної шизофренії” [2,119,149–162,237].

Хоча ще до виникнення теорії “зіткнення цивілізацій”, а саме у 1977 р., американські вчені дійшли висновку, що етнічні відмінності є одним з найважливіших джерел масштабних конфліктів усередині держав і що вони часто є основною причиною війн. Про зростаючий тиск політизованих етнічних домагань з їх можливими легітимаційними і делегітимаційними наслідками для будь–якого суспільства і політичного режиму попереджав і Дж. Ротшильд. Його послідовник А. П. Брасс взагалі вважає, що етнічність і націоналізм, міжетнічні й сепаратистські рухи стали головною силою, яка формує сучасний світ, структуру і стабільність сучасних держав [7,5]. Аналогічної точки зору дотримується й українська дослідниця О. Кривицька. Вона припускає, що “етнічний фактор не лише не втратить своєї ролі в суспільному житті народів, а, навпаки, перетворившись на засіб політичної боротьби, посилить своє значення” [8,47].

Дуже важливим методологічним зауваженням до цивілізаційного підходу є те, що етнічність, як фактор конфліктів, повинна б була з часом нівелюватися на тлі зростання глобальних цивілізаційних розколів. Проте класифікація держав, яка запропонована С. Хантінгтоном

в межах цивілізаційної парадигми, дає пояснення варіативності значення етнічних та культурних розбіжностей, що демонструють сучасні країни.

Згідно його версії, у роки “холодної війни” країни спілкувалися з наддержавами як союзники, сателіти, залежні, нейтральні й неприєднанні держави. Після закінчення “холодної війни” держави встановлюють зв'язок з цивілізаціями як країни–члени (member states), серцевинні держави (core states), самотні (lone states), “розколоті” (cleft states) і “розірвані” (torn states) країни.

Країна–член повністю ідентифікує себе з однією цивілізацією (наприклад, Єгипет – з ісламською цивілізацією, Італія – із західноєвропейською) [2,202]. Цивілізація може включати в себе людей, які хоча і беруть участь в ній, але живуть у державах, де переважають члени іншої цивілізації.

У цивілізації завжди є одне або кілька місць, які її члени вважають основним джерелом (або джерелами) культури даної цивілізації. Ці джерела часто розміщені всередині серцевинної держави (або декількох серцевинних держав) даної цивілізації. Кількість серцевинних держав, їхня роль змінюються від цивілізації до цивілізації та в часі. С. Хантінгтон вважає, що православна (російська) цивілізація має домінуючу державу, інші держави–члени, а також пов'язаних з цією цивілізацією людей, котрі проживають у країнах, де переважає населення іншої цивілізації (“близьке зарубіжжя” Росії) [2,202].

На Заході історично завжди було по кілька серцевинних держав. На сьогодні нараховують два ядра: Сполучені Штати Америки та франко–германське в Європі. Великобританію вважають додатковим центром. У Латинській Америці, Африці, ісламських країнах, в рамках підходу, що досліджується, серцевинних держав немає. Частково це пояснюється імперіалістичною політикою західних держав, що поділили між собою Латинську Америку, Африку, Близький і Середній Схід. Згідно більш пізньої класифікації С. Хантінгтона, що була запропонована ним із врахуванням потужності держав в рамках цивілізаційного поділу, єдиною наддержавою залишаються США. Далі ідуть найважливіші регіональні держави – кожна з них відіграє домінуючу роль в своєму регіоні. Потім йде група країн, які С. Хантінгтон називає другорядною регіональною силою. До них відносяться Великобританія відносно Німеччини та Франції в Європі, Україна відносно Росії, Японія та В'єтнам відносно Китаю, Пакистан відносно Індії, Австралія відносно Індонезії, Саудівська Аравія відносно Ірану, Єгипет

відносно Ізраїлю і Аргентина відносно Бразилії. Нарешті, четвертий рівень – це країни, які не увійшли до перших трьох груп [9].

Такі країни часто можуть набувати ознак самотньої країни, або держави–одинака. У самотньої країни відсутня культурна спільність з іншими суспільствами. Прикладом такої держави є Японія. Ніхто не ділить з нею її неординарну культуру, навіть японські емігранти в інших країнах, які нечисленні й не піддаються асиміляції (прикладом є японо–американці) [2,205].

Майже всі країни внутрішньо різномірні й мають дві чи більше етнічних, расових та релігійних спільнот. Чимало країн поділені настільки, що відмінності й конфлікти між цими угрупованнями відіграють значну роль у політиці цих держав. Якщо відмінності надто великі, вони можуть спричинити масове насильство і загрожувати існуванню країни. Така загроза і рухи за автономію або відділення виникають тоді, коли культурні відмінності співпадають з географією розселення. Якщо культура і географія не співпадають, збіг може бути досягнутий шляхом геноциду або вимушеної міграції.

Країни з особливими культурними групами, які належать до тієї ж самої цивілізації, можуть перетворюватися на глибоко розрізнені з реальною (Чехословаччина) або можливою сецесією (Канада). Однак імовірність з'явлення глибоких розколів вища у “розколотих” країнах, де значні групи населення належать до різних цивілізацій. Розділення, що супроводжують їхню напруженість, виникають, коли більше угруповання, що належить до однієї і тієї ж цивілізації, намагається перетворити державу на власний політичний інструмент, а свою мову, релігію і символи – на державні. Подібні спроби здійснювали індуси, сингальці й мусульмани в Індії, Шрі–Ланці та Малайзії [2,207].

У “розколотій” країні основні групи, що належать до двох або більше цивілізацій немов заявляють: “Ми різні народи і належимо до різних місць”. Сили відштовхування розколюють їх на частини і їх притягають до цивілізаційних магнітів інших суспільств. “Розірвана” країна, навпаки, має у себе одну пануючу культуру, яка співвідносить її з однією цивілізацією, але її лідери прагнуть до іншої цивілізації. Вони немов би говорять: “Ми один народ і всі разом належимо до одного місця, але ми хочемо це місце змінити”. На відміну від людей з розколотих країн люди з розірваних країн погоджуються з тим, хто вони, але не погоджуються з тим, яку цивілізацію вважати своєю [2,209].

Згідно і самого С. Хантінгтона [2,243–244], і значної кількості вітчизняних дослідників [9] найважливішою в глобальному масштабі “розірваною країною” є Україна. Питання приналежності України до Заходу чи Сходу, основне для української історії, що зникло після перемоги комунізму, який запозичив західні цінності, щоб переробити їх та повернути проти Заходу, сьогодні знову набуває своєї актуальності та ваги. Українська еліта та суспільство розділилися на симпатиків та поборників курсу, спрямованого на перетворення України в “нормальну” західну країну. Показовим у відношенні української еліти є, за Хантінгтоном, зростання популярності ідей євразійців, що заявляють про унікальну “євразійську цивілізацію”. Неоевразійці, ототожнюванні Хантінгтоном з “патріотичною” частиною суспільства, критикують режим за “атлантичну” зовнішню політику, підпорядкування українських стратегічних інтересів західним, скорочення військової сили, відсутність підтримки традиційних союзників і проведення економічних та політичних реформ в неукраїнському напрямку.

С. Хантінгтон стверджує: “З точки зору цивілізаційного фактору, Україна займає унікальну позицію, є свого роду містком між західним та православним світом. З точки зору глобального розподілу сили, Україна також має унікальну позицію, яка полягає у забезпеченні стабільного розподілу сили дуже важливу роль в забезпеченні рівноваги сили в Євразії. З моєї точки зору, ці виклики є найбільш важливішими завданнями, з якими Україна зіткнеться на початку 21–го сторіччя [9].

Проте дужа багато і для внутрішнього розвитку нашої країни, і для розвитку людства в цілому, важить за яким саме сценарієм буде розгортатися взаємодія між цивілізаціями та країнами, що їх складають.

Як вважає російський прихильник цивілізаційного підходу Ю.В. Яковець, нині починається етап формування нового типу світового співтовариства загальнопланетарного масштабу, яке відрізнятиметься від нинішнього насамперед своєю глобальністю, оскільки найяскравішим проявом і показником суспільних процесів є передусім глобалізація: розширення і поглиблення соціальних зв'язків та інститутів у просторі й часі [10,6–12]. На думку фахівців, саме в наш час відбувається перехід до нового історичного надциклу і до наступного покоління локальних цивілізацій. Цей перехід є дещо завуальованим:

тексти сучасних цивілізацій, як і практичний досвід, зашифровані ідеологічними нашаруваннями, символами ідентичностей та суперечливими цінностями [11,104].

Література

1. Бродель Ф. Средиземное море и средиземноморский мир в эпоху Филиппа II / Фернан Бродель [Текст] : в 3 ч. / пер. с фр. М.А. Юсима. – М.: Яз. славян. культуры, 2003. – Ч.2: Коллективные судьбы и универсальные сдвиги: [научное издание]. – 806 с.: ил.,табл.карты. – (Серия “Studia historica”).

2. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций и преобразование мирового порядка / Самуэль Хантингтон ; [пер. с англ. Т. Велимеев, Ю. Новиков]. – М.: ООО “Издательство АСТ”, 2003. – 603 с.

3. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? / С.Хантингтон ; пер. с англ. // Полис. – 1994. – № 1. – С.33–48.

4. Єленський В. 6 мільярдів і 50 мільйонів Нотатки з нагоди демографічного “ювілею” / Єленський Віктор // Людина і світ. – 1999. – № 7. – С.2–6.

5. Тойнби А. Цивілізація перед судом історії / Арнольд Дж. Тойнби ; [пер. с англ.]. – М., С.–Пб. : “Ювента”, “Прогресс”, “Культура”, 1995. – 479 с.

6. XXI век : мир между прошлым и будущим. Культура как системообразующий фактор международной и национальной безопасности : монография / [Кубелиус А.А., Лановенко О.П., Пироженко В. А., Пирожков С.И., Черноморец О. П., Шевченко О. П.] ; под.науч.ред. О. П. Лановенко. – К.: Стилос, 2004 – 572 с.

7. Картунов О., Кремень В., Маруховська О. Жодний тип суспільства не має імунітету від етнічних домагань / О. Картунов, В. Кремень, О. Маруховська // Віче. – 1998. – № 6. – С.3–13.

8. Кривицька О. “Етнічний антагонізм” лікується толерантністю / О. Кривицька // Віче. – 2001. – № 8. – С.43–63.

9. Новий світовий порядок у XXI столітті: тенденції та європейський вимір : виступ Семюела Хантінгтона на круглому столі в Національному інституті стратегічних досліджень, 18 жовт. 1999 р. [Електронний ресурс]. / С. Хантінгтон. – 30 жовт 1999 р. – Режим доступу до журн. : http://xyz.org.ua/strategy/hunt_world.html – Назва з екрану.

10. Гречанінов В. Після розпаду біполярної системи. Новий світовий порядок та глобалізація на початку XXI століття / В. Гречанінов // Політика і час. – 2002. – № 1. – С.58–67; Кириченко В.П. Захід чи Схід: пошук балансу / В.П. Кириченко // Політика і час. – 2000.

– № 10. – С.8–11; Кулініч М.А. Україна в новому геополітичному просторі: проблеми регіональної та субрегіональної безпеки // Наука и оборона. – 1995. – С.8–19; Мадіссон В.В., Шахов В.А. Сучасна українська геополітика / В.В. Мадіссон, В.А. Шахов. – К.: Либідь, 2003 – 176 с.; Матійчик Я.П. Між Європою й Азією. Пріоритети зовнішньої політики України у контексті геополітичного розвитку / Я.П. Матійчик // Політика і час. – 2002. – № 9. – С.73–83.

11. Яковець Ю.В. Глобалізація и взаємодія цивілізацій / Ю.В. Яковець. – [2-е изд., перераб. и доп]. – М.: ЗАО “Изд-во “Экономика”, 2003. – 411 с.

12. Герасіна Л.М., Кривцова В.М. Роль політико–правового консенсусу в подоланні глобального конфлікту цивілізацій / Л.М. Герасіна, В.М. Кривцова // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Питання політології: II політологічні читання: “Глобалізація світу та вибір моделі розвитку сучасної України”. – 2003. – № 592. – С.104–111.

Дерев’янюк С., Марчук В. Наукове передбачення майбутнього і політика. Вісник Прикарпатського університету. Політологія / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Вип. 13. Івано-Франківськ: Плай, 2019. С. 195-197. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/5742/6037>

Рецензія на монографію В. П. Горбатенка “Футурологія і політика”. Акцентується на системному викладі здобутків теорії, методології і практики політичного прогнозування, відображення в політиці ключових прогностичних ідей. Відзначається обґрунтованість методів, алгоритму та напрямів прогнозування соціально-політичного розвитку та конструювання реальності.

Ключові слова: політика, політичне прогнозування, футурологія

Людині властиве постійне прагнення хоча б трохи підняти завісу й заглянути у завтрашній день, щоб краще зрозуміти сучасні їй явища. передбачити хід майбутніх подій. Спроби осягнути розумом майбутнє мають досить давню історію. Від найдавніших часів до сьогодення вибудовують своєрідний ланцюг зусиль людства у цьому напрямі: міфологія - утопія - фантастика - прогнозування - футурологія. Із сфери футурології нині проблема майбутнього переходить у сферу соціального проектування і стратегічного планування, стає питанням духовного, морального і культурного вибору людини і людської співдружності.

Саме тому є науково актуальною та має велике практичне значення монографія “Футурологія і політика” знаного українського політолога і правознавця, доктора політичних наук, професора, академіка Української академії політичних наук, академіка Академії наук вищої освіти України, провідного наукового співробітника відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України В. П. Горбатенка, що вийшла нещодавно друком [1].

Рецензована праця є узагальненням багаторічних ґрунтовних досліджень ученого в галузі політології і права, результатів цілеспрямованого наукового пошуку та досвіду викладання політичного прогнозування та футурології, зокрема. В. П. Горбатенко - автор багатьох монографічних праць, підручників та навчальних посібників з політології й політичного прогнозування, численних публікацій у фахових наукових виданнях з політичних наук, статей про футурологію, передбачення, соціальне проектування та трансгуманізм в енциклопедичних виданнях і словниках- довідниках.

Монографія має чітко продуману та логічно вмотивовану структуру. Вчений системно досліджує розвиток знань про майбутнє, специфіку його пізнання у контексті взаємозв’язків футурологічної науки з політикою. Їх підґрунтя автор справедливо виводить з класичних футурологічних теорій, розкриває їх специфіку, особливості розуміння механізмів наукового передбачення майбутнього. осмислення об’єктивно- історичної обумовленості прогностичних процесів. Розумінню генези поєднання футурології і політики сприяє змістовний ретроспективний опис становлення футурології як системи наукових знань про майбутнє. Широко проаналізувавши проблеми цивілізаційного переходу від Модерну до Постмодерну, вчений виокремлює та осмислює визначальні тенденції глобалізації. Глибиною та інформативністю відзначається характеристика футурологічних ідей та концепцій останніх десятиліть ХХ – початку ХХІ століть.

Книга В. П. Горбатенка цінна не тільки теорією, але й своєю орієнтацією на практику. Для розгортання футуролоорієнтованих досліджень в Україні корисним, вважаємо, є здійснений В. П. Горбатенком аналіз процесу інституціоналізації сучасних футурологічних студій. Особливе місце у системі пізнання майбутнього відіграють апробовані у західних країнах “фабрики думок”, створення яких в новітніх українських реаліях видається нагальним завданням. Оригінальністю та науковістю відзначаються описані у монографії трансдисциплінарні

проекти з прогнозування глобальних проблем, створені у рамках діяльності відомого Римського клубу. Заслуговують уваги висловлені вченим ідеї щодо актуалізації аналітичних і експертних досліджень майбутнього, проведення галузевих прогностичних і футурологічних досліджень, роль дослідницьких центрів у цьому процесі.

Доступністю відзначається виклад суті теоретичних конструктів футурології та понятійно-категоріального інструментарію. Чітко означені поняттєва основа і прикладна специфіка політичного прогнозування, охарактеризовані принципи, методи і процедури дослідження майбутнього. Розглядаючи прогнозування як чинник оптимізації соціально-політичного розвитку автор обґрунтовує необхідність конструювання реальності засобами політичного планування і соціального проектування.

У монографії змістовно проаналізовані особливості глобальних соціально-політичних трансформацій сучасного світу. Логічним можна вважати акцент автора на глобалізації як формі інтернаціоналізації життя. Прагматичністю вирізняються міркування вченого щодо прогнозування політичних ризиків у контексті управління майбутнім. Певною мірою дискусійними, вважаємо, але прийнятними є аргументовані узагальнення й висновки автора щодо прогнозування перспектив людської цивілізації. Серед них : виявлення та використання альтернативних джерел енергії й реалізація права людини на безпечне довкілля; соціально-культурні трансформації в контексті гуманізації людського розвитку; активізація міграційних потоків і перспективи модернізації міграційної політики; формування постлюдства й можливості утвердження альтернативної цивілізації.

Відзначається монографія й широкою та репрезентативною джерельною базою, яка охоплює великий масив праць зарубіжних та українських учених з прогнозування та футурології, а також багатий емпіричний матеріал - художню літературу, публіцистику, аналітичні матеріали тощо.

Загалом, рецензована монографія є взірцем комплексного наукового дослідження, в якому систематизовано здобутки теорії, методології і практики забезпечення політичного прогнозування, ключові прогностичні ідеї та їх відображення в політиці, методи, алгоритм і напрями прогнозування соціально-політичного розвитку та конструювання реальності, що надає їй не тільки наукової, але й практичної цінності.

Вважаємо, що монографія “Футурологія і політика” В. П. Горбатенка, якого колеги влучно називають “речник сучасного і провісник майбутнього”, буде корисною для науковців, викладачів і студентів вищих закладів освіти, політиків, державних службовців, якнайширшого читацького загалу - всіх, хто цікавиться проблематикою майбутнього.

1. Горбатенко В. Футурологія і політика : монографія. Київ : Академвидав, 2019. 288 с. (Серія “Монограф”).

Derevianko Serhii, Marchuk Vasyl. Scientific knowledge about the future and politics

In reviews of V. Horbatenko’s monograph “Futures and Politics” it is emphasized on the systemic exposition achievements of the theory, methodology and practice of political forecasting, reflection in the politics of key prognostic ideas. The validity of the methods, algorithm and directions prediction of socio-political development and constructing reality are noted.

Key words: politics, political forecasting, futurology.

Сергій Дерев'янка
Світлана Матвієнків

Навчальне видання

Політичне прогнозування

Навчально-методичний посібник

В авторській редакції

Підписано до друку 10.06.2022 р. Формат 60x84/16.

Папір ксероксний. Гарнітура Times New Roman.

Ум. друк. арк. 8,8. Тираж 100

76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57

Кафедра політичних інститутів та процесів

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника